گۇما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت
تەزكىرىسى

تۈزگۈچى: تۇرسۇنمۇھەممەت ھۈسۈن

مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت

گۇما ناھىيىلىك مەدەنىيەت - مائارىپ

ئىدارىسى مەدەنىيەت بۆلۈمى

1993 - يىل 2 - ئاي

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

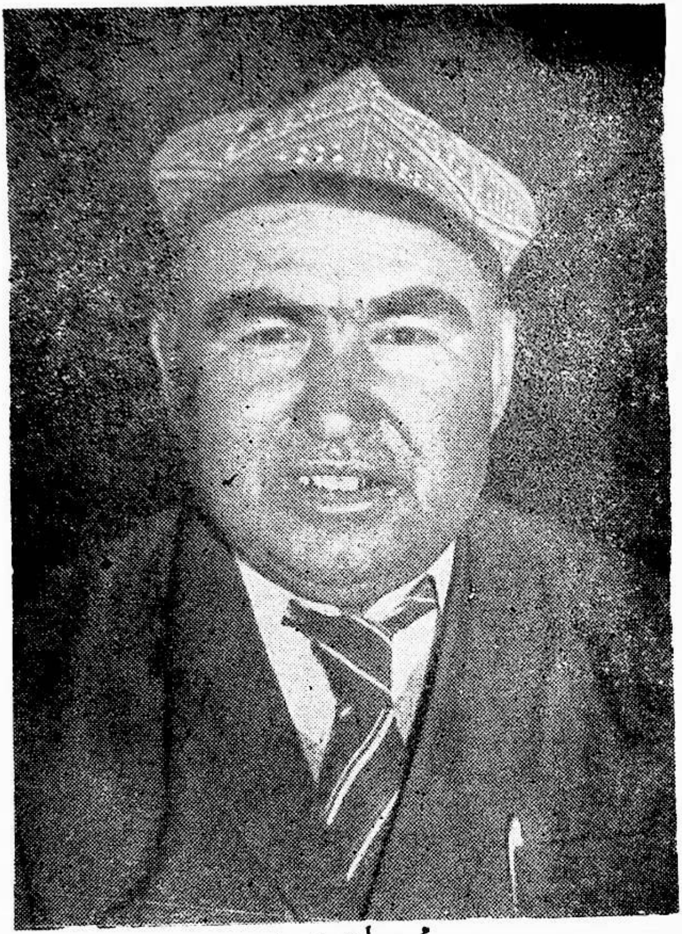

ئوسمان مەمەت

گوما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ خىزمىتىگە مەسئۇل مۇئاۋىن ھاكىمى، ناھىيىلىك مەدەنىيەت - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئالاھىدە تۆھپە قوشقان كىشىلەرنىڭ بىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

توختى قۇربان

خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى.
خوتەن ۋىلايىتى ھەم گويا ناھىيىلىك مەدەنىيەت- سەن-
ئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇھىم تۆھپە قوشقان كى-
شىلەرنىڭ بىرى.

تۇرسۇن مۇھەممەت ھۆسۈن

مۇشۇ كىتابنىڭ تۈزگۈچىسى. گۇما ناھىيىلىك سىياسىي
كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، مەدەنىيەت-مائارىپ
ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى.

ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى ئورۇنلىغان «غېرىب-سەنەم» ئوپېراسىدا سەنەم رولىنى ئالغان بېلىقىز مامۇت ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى.

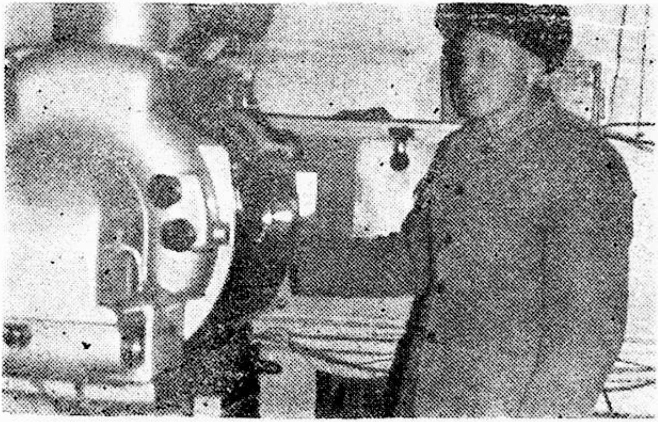

پېشقەدەم كىنو تېخنىكى نۇرمۇھەممەت ئىبراھىم مەشغۇلات ئۈستىدە.

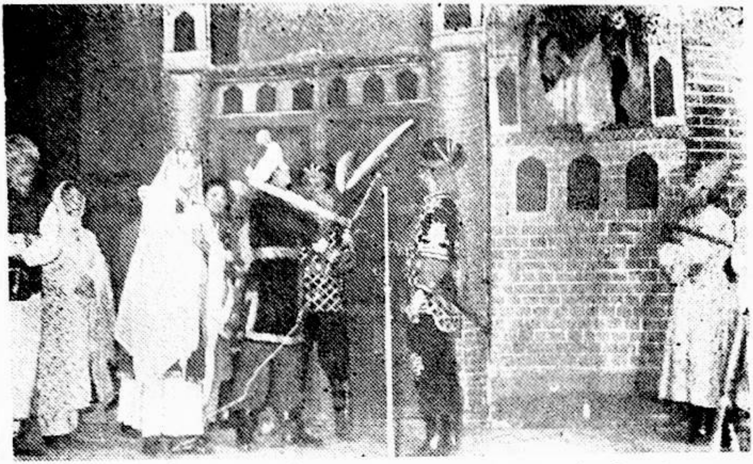

گۇما ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكى ئورۇنلىغان «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدىن بىر كۆرۈنۈش.

مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ بارلىق ئىشچى-خىزمەتچىلىرى

www.uyghurkitap.com

گۇما ناھىيىلىك كىنو تىياتىرخانىنىڭ بارلىق ئىش-چى - خىزمەتچىلىرى.

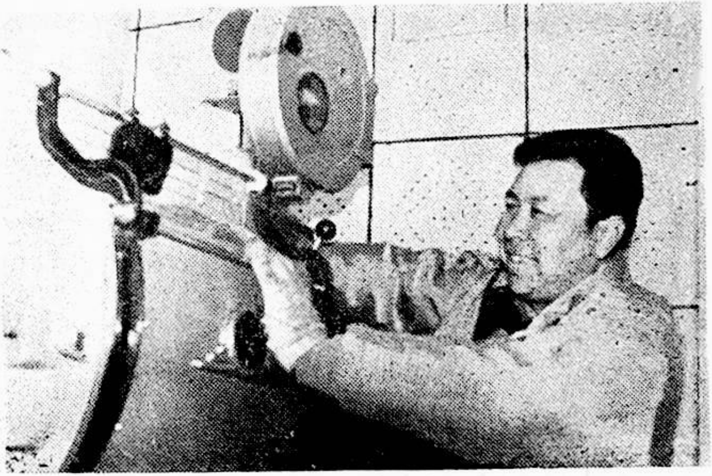

ياش كىنو قويغۇچى مۇھەممەت ساۋۇت مەشغۇلات ئۈستىدە.

گوما ناھىيىلىك كوتۇپخانىنىڭ بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلىرى.

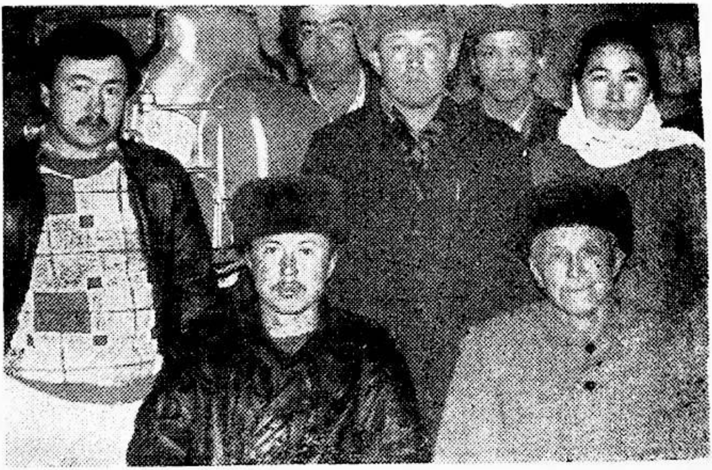

كىنو سېيىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇزىكانتلار مۇقام ئورۇنلىماقتا. ئوڭدىن سولغا: مەھمۇت ئىبلى ھاجى، پەدى روزى، مەھەممەت شاكىر، ئابدۇرېشىت ھەسەن.

ناھىيىلىك كىنو- فىلىم شىركىتىدىكى بارلىق ئىشچى- خىزمەتچىلەر.

كىرىش سۆز

مەن 1964 - يىلدىن بۇيان سابىق خەلق كومىتېتى مەدەنىيەت-مائارىپ سەھىيە بۆلۈمى، مەدەنىيەت-مائارىپ سەھىيە گورۇپپىسى، مەدەنىيەت-مائارىپ بۆلۈمى، مەدەنىيەت-تەنتەربىيە ئىدارىسى، مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا مائارىپ ۋە سەھىيە سىستېمىسىنىڭ ئۇرغۇن كونكرېتنى خىزمەتلىرىنى ئىشلەش بىلەن بىرگە بىر قەدەر كۆپرەك ۋاقتىمنى ناھىيىمىزنىڭ مەدەنىيەت-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن سەرپ قىلدىم.

مۇشۇ ساھەدە ئىشلىگەن 29 يىللىق خىزمەت ئەمەلىيىتىمنى ئەسلىگىنىمدە، ناھىيىمىزنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ، سەھىيە ۋە تەنتەربىيە ئىشلىرى بولۇپمۇ مەدەنىيەت ئىشلىرى ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ توغرا رەھبەرلىكى، يۇقىرى دەرىجىلىك مەدەنىيەت مەمۇرىي تارماقلىرى (ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسى) نىڭ قوللىشى، مەدەنىيەت سېپىدىكى ھەر مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تىرىشىپ خىزمەت قىلىشى، ناھىيىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچلۈك مەدەت بېرىشى ۋە ئاكتىپ ئىشتىراك قىلىشى نەتىجىسىدە يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، كىچىكلىكتىن زورىيىپ، بۈگۈنكىدەك كىشىنى خۇشال قىلارلىق

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېتى
www.uyghurkitap.com

تەرەققىيات ۋە نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

ناھىيىمىز مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئىشلىرىنىڭ ئازادلىقتىن بۇرۇنقى ۋە ئازاد بولغان 42 يىلدىن بۇيانقى ھەر قايسى ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش دەۋرلىرىدىكى تارىخىي تەرەققىياتىنى ئىلمىي يەكۈنلەپ، بۇ ساھەدە قولغا كەلگەن نەتىجىلەرنى ۋە ناھىيىمىزنىڭ مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، پارلاق نەمۇنىلەرنى ياراتقان مەشھۇر شەخسلەرنى ھازىرقى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋلادلارغا تونۇشتۇرۇپ، كەلگۈسىدىكى مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى ئۈچۈن تۈرتكە بولۇش ۋە بىر قەدەر ئەتراپلىق پايدىلىنىش ماتېرىيالى بىلەن تەمىن ئېتىش مەقسىتىدە قولىڭىزلاردىكى «گۇما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت تەزكىرىسى» نى تۈزۈپ چىقتىم.

ۋاقىتنىڭ قىسلىقى ھەم پايدىلىنىش ماتېرىياللىرىنىڭ تولۇق بولماسلىقىدەك ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ تەزكىرىنىڭ يېتەرلىك بولمىغان تەرەپلىرى بولۇشى مۇمكىن. كۆرۈپ چىققانلاردىن كېيىن تەنقىدىي ياردەم بېرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن.

تۇرسۇنمۇھەممەت ھۆسۈن

1993 ـ يىلى 2 ـ ئاي

ئاساسي ئەھۋال

گۇما ناھىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى-
نىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شەرقىي مېر-
دىئان 77°31′ بىلەن 79°38′ ئارىلىقىدا، شىمالىي پا-
راللېل 35°22′ بىلەن 39°01′ ئارىلىقىدا تۇرىدۇ.
شەرق تەرەپتىن خوتەن ناھىيىسى، قاراقاش ناھىيىسى
بىلەن، غەرب تەرەپتىن قاغىلىق ناھىيىسى بىلەن، شى-
مال تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇقى ئارقىلىق مەكىت، ما-
رالبېشى ناھىيىلىرى بىلەن تۇتىشىپ تۇرىدۇ. جەنۇبىي
تەرىپى ھىندىستان، پاكىستان دۆلەتلىرى بىلەن چېگرى-
لىنىدۇ. ناھىيە زېمىنىنىڭ جەنۇبتىن شىمالغىچە ئۇزۇن-
لۇقى 473 كىلومېتىر، شەرقتىن غەربكىچە كەڭلىكى
67.5 كىلو مېتىردىن 144.5 كىلو مېتىرغىچە كېلىدۇ.
ئۈرۈمچى بىلەن بولغان تۈز سىزىق ئارىلىقى 1015
كىلومېتىر.

گۇما ناھىيىسىدە گۇما، دۇۋادىن ئىبارەت ئىككى
بازار، 13 يېزا، بىر چارۋىچىلىق مەيدان، بىر ئۇرۇقچىلىق
مەيدان قاتارلىق 17 يېزا (بازار) دەرىجىلىك ئورۇن،
191 كەنت كومىتېتى، 679 تەبىئىي كەنت، ناھىيىگە
بىۋاستە قاراشلىق 54 ئورگان، 40172 ئائىلە،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

174734 نوپۇس بولۇپ بۇنىڭدىن ئۇيغۇرلار 170783، خەنزۇلار 2404، تاجىكلار 922، قىرغىزلار 616 كىشى.

گۇما ناھىيىسىنىڭ يىللىق كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىمى 386.25 يۈەن، گۇما ناھىيىسىدە سەنئەت ئۆمىكى، مەدەنىيەت يۇرتى، كۇتۇپخانا، 14 يېزا مەدەنىيەت پونكىتى (سانجۇ، قوشتاغ تارماق مەدەنىيەت يۇرتى)، كىنو فىلىم تارقىتىش-قويۇش شىركىتى، ناھىيىلىك كىنوخانا، كىنو-تىياتىرخانا، تۆت يېزا-بازار كىنوخانىسى، 18 كىنو قويۇش ئەترىتى قاتارلىق مەدەنىيەت-سەنئەت ئورۇنلىرى بار. تۆۋەندە بۇ ئەۋنلارنىڭ ئەھۋالى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلىدۇ.

مۇندەرىجە

1- باب سەنئەت ئۆمىكى 1
2- باب ئاممىۋى مەدەنىيەت 31
3 - باب كۇتۇپخانا 51
4 - باب كىنو ئىشلىرى 53
5- باب كىنو - تىياتىرخانا 60
6- باب ئاجايىپخانىنىڭ ئىچىلىشى 62
7- باب مەدەنىي يادىكارلىقلار 64
8 - باب يازغۇچى - شائىرلار 76
9 - باب خەلق ئەلنەغمىچىلىرى ۋە خەلق سەنئەتچىلىرى 117
10 - باب خەتتات، رەسسام، فوتوگرافلار ... 146
11 - باب ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرى... 162

مۇندەرىجە

1 - باب [illegible] .... [illegible]
2 - باب [illegible] .... [illegible]
3 - باب [illegible] .... [illegible]
4 - باب [illegible] .... [illegible]
5 - باب [illegible] .... [illegible]
6 - باب [illegible] .... [illegible]
7 - باب [illegible] .... [illegible]
8 - باب [illegible] .... [illegible]
9 - باب [illegible]
[illegible] .... [illegible]
10 - باب [illegible] .... [illegible]
11 - باب [illegible] .... [illegible]

1. باب سەنئەت ئۆمىكى

1. بىرىنچى قېتىملىق سانايى نەفىسە (سەنئەت ئۆمىكى) نىڭ تەشكىل قىلىنىشى ۋە ئويۇن قويۇش پائالىيەتلىرى

ھەر قانداق بىر ئۇلۇغ دەريانىڭمۇ كىچىككىنە بىر باشلىنىش ئېقىنى بولغىنىدەك گۇما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت، سەنئەت ئىشلىرىمۇ دەسلەپكى چاغلاردا ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىدىن ئىبارەت بۇ ئاممىۋى تەشكىلاتنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن يوقلۇقتىن بارلىققا كەلگەن ئىدى. شۇڭا بۇ بابتا ئالدى بىلەن ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ بۇ جەھەتتە ئىشلىگەن ئىشلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى بار.

1934 - يىلقى ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن شىنجاڭدا ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلۇشقا باشلىغان. جۈملىدىن ئۈرۈمچىدە ئۆلكىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشما، خوتەندە ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشما، گۇمىدا ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغان. بۇ ئۇيۇشمىلار بىر مىللىي ئىجتىمائىي ئاممىۋى تەشكىلات بولۇش

سوۋېتى بىلەن ئىلىم-مەرىپەت نۇرى ئارقىلىق جاھالەت، قاراڭغۇلۇق ئاستىدا ياتقان خەلق ئاممىسىنىڭ كۆزىنى ئېچىش جەھەتتە مەدەنىيەت - مائارىپنىڭ ئېغىر يۈكىنى زىممىسىگە ئېلىپ شۇ دەۋر مەدەنىي ئاقارتىش جەھەتتە نۇرغۇن ئىجابىي خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن ئىدى.

1938 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ تەقسىماتى بويىچە ئۈرۈمچى دارىلفۇنۇن مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن ئابدۇقادىر ئەپەندىم، ئابلىز ئەپەندىم قاتارلىق ئىككى كىشى گۇمىغا كېلىپ ناھىيىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى مۆتىۋەرلەردىن جامالىدىن ئەلەم ئاخۇنۇم ۋە ئىسمايىل قارى ھاجىم، زىياۋۇدۇن مەخسۇم ھاجىم قاتارلىق 30 نەپەردىن ئارتۇق كىشىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى قۇرۇپ چىققان ۋە كېڭەشىش ئارقىلىق جامالىدىن ئەلەم ئاخۇنۇمنى رەئىسلىككە، زىياۋۇدۇن مەخسۇم ھاجىم، ئابلىز تۇرسۇن (بۇلار ھازىر ۋاپات بولۇپ كەتتى) لارنى مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلىغان. ئۇيۇشما تەركىبىدە مەدەنىيەت بۆلۈم، كاتىبات بۆلۈم، تەشۋىقات بۆلۈم (باشلىقى ھاشىم ئاخۇن داموللا ھاجىم ئىدى)، ئەۋقاپ بۆلۈم، مالىيە بۆلۈمدىن ئىبارەت بەش بۆلۈم، يەتتە كىشىلىك ئىجرائىيە ھەيئەت تەسىس قىلىنغان. بۇلار پۈتۈن ناھىيىنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ، ئەدەبىيات - سەنئەت، كىنو، تەنتەربىيە، قىرائەتخانا ۋە مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى باشقۇرۇش قاتارلىق كەسپىي خىزمەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى.

1938 - يىلى ئۇيغۇر شىمىنىڭ تەشكىللىنىشى ئارقىلىق گۇما ناھىيىسىدە تۇنجى قېتىملىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى (سانايى نەفىسە) قۇرۇلغان ئىدى. ئۇنىدىن بۇرۇن ناھىيە بازىرىدا بىر قانچە جايدا چايخانا بولۇپ، بۇ چايخانىلاردىن ھەمىشە ناخشا - مۇزىكا سادىسى ياڭراپ، يىلىنىڭ ھەممە پەسلىدە مەشرەپلەر ئۆتكۈزۈلۈپ تۇراتتى. خەلق ئىچىدە مەھەممەتخان قۇشقاچ، توختىشاخان، مەخسۇت ھېيت، ئابدۇللا، پەنجالىڭ، ھوشۇر سىيىت ھاجىم قاتارلىق «ئەلىپ، لەيلى» (مىڭ بىر كېچە) جەڭنامە قاتارلىق كىتابلارنى پۈتۈن يادقا ئېيتالايدىغان چۆچەكچى، لەتىپىچىلەر، قىزىقچىلەرمۇ كۆپ ئىدى. يەتتە ھەر يىلى قىش ۋە ئەتىياز پەسىللىرىدە ساغادى، چاق پىلەك، كاجىۋا، دارۋازلىق قاتارلىق ئويۇنلار ئۆتكۈزۈلۈپ نەچچە مىڭلىغان كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. مانا بۇلار سانايى نەفىسە قۇرۇلۇشتىن بۇرۇنقى ئاممىۋى مەدەنىيەت - سەنئەتنىڭ ئىجتىمائىي مەنبەسى ئىدى. دەسلەپكى قۇرۇلغان بۇ سانايى نەفىسەنىڭ ئادەملىرى 20 كىشى بولۇپ ئۆمەك باشلىقلىقىنى مۇئاۋىن رەئىس ئابلىز تۇرسۇن ئۈستىگە ئالغان. 1939 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشما مۆمىنجان، ئەبەيدۇللاجان (بۇلار ئۆزبېك) قاتارلىق ئىككى كىشىنى گۇمىغا بەلگىلەپ ئەۋەتكەن. سابىر نىياز (قاغىلىقتىن) ئۆمەك باشلىقى بولغان. بۇلار گۇما سانايى نەفىسەگە چىققاندىن كېيىن ياش سەنئەت ھەۋەسكارلىرىدىن قۇدرەت مۇساھاجى، ئابلىمىت مەمەت ھاجى، ئابلىمىت مەمتىلى، مامۇت ھاجىم ياغاچى قاتارلىقلارنى ئۆمەككە قوبۇل قىلىپ كۆڭۈل

قويۇپ تەربىيىلەپ كېيىنكى دەۋرلەردىكى سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ھۇل سالغان.

1940 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ بەلگىلىشى بىلەن ئاتاقلىق قىزىقچى، مەشھۇر دراما ئارتىسى ئەمەت ئۆمەر گۇما ناھىيىلىك ئۇيۇشمىغا كېلىپ سانائى نەفىسەنىڭ باشلىقى بولغاندىن كېيىن سانائى نەفىسەنىڭ ئىجادىيەت، ئويۇن قويۇش سەۋىيىسى، بولۇپمۇ دراما ئويناش سەۋىيىسى كۆزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن. سانائى نەفىسەنىڭ ئويۇن قويۇش سورۇنى دەسلەپتە قىزلار مەكتەپ (ھازىرقى 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ) تە بولۇپ كېيىن ئوسمان بەگ ھاجىمنىڭ قورۇسىغا يۆتكەلگەن.

شۇ چاغلاردا شۆكۈر يالقىننىڭ «شاڭخەي كېچىسى»، «چىمەنگۈل»، ل. مۇتەللىپنىڭ «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» قاتارلىق شىنجاڭ خەلقىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش كۈرەش ئىرادىسىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان درامىلارنى ۋە بىر قانچە كونسېرت، كومېدىيىلەرنى ئويناپ چىقىپ جەمئىيەتتە داغدۇغا پەيدا قىلغان. بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن يۇقىرى قاتلام زات ئۆمەر ئاخۇن مالىي قەشقەرگە بېرىپ بىر قانچە پارچە دېكوراتسىيە سىزدۇرۇپ كېلىپ ئۇنى سانائى نەفىسەگە تەقدىم قىلغان. ئەمەت ئۆمەر سانائى نەفىسەنىڭ مۇزىكا جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئۆمەر ئاخۇن مالىنى قەشقەرگە ئەۋەتىپ ئابلاجان قاتارلىق ئۈچ نەپەر مۇزىكانتنى تەكلىپ قىلىپ كېلىش بىلەن بىرگە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇ-

چىلىرى ئىچىدىن مۇزىكىغا ھەۋەس قىلىدىغان نۇن نەپەر بالىنى تاللاپ ئىككى قېتىمدا خوتەنگە ئەۋەتىپ ئالتە ئايلىق كۇرستا ئوقۇتۇپ تەربىيىلىگەن. شۇنىڭ بىلەن گىمدا نۇر ھېيت، ماخسۇت تۇردى قاتارلىق ئىسكىرىپكا، چاڭ. نەيگە ئوخشاش يېڭى مۇزىكىلارنى چالالايدىغان يېڭى بىر ئەۋلاد مۇزىكانتلار پەيدا بولغان.

1942 - يىلى ئەمەت ئۆمەر يۆتكىلىپ كېتىپ، ئوسمان يۇسۇپ ناھىيىلىك ئۇيۇشمىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ كەلگەنىدىن كېيىن بۇ كىشىمۇ سانايى نەفىسكە كۆڭۈل بۆلۈپ، سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرگەن. بۇ دەۋردە «غېرىب - سەنەم»، «پەرھاد - شېرىن»، «رابىيە - سەئىدىن»، «قاناتلىق يولۋاس»، «ئارشىن مال ئالان»، «ئۆگەي ئانا»، «يالغان تېۋىپ»، «پىرىخون»، «ئويلىنىش»، قاتارلىق چوڭ - كىچىك درامىلار سەھنىلەشتۈرۈلگەن ۋە بۇ درامىلار ناھىيە بازىرىدىن باشلاپ ھەر قايسى يېزا - قىشلاقلارغىچە بولغان خىلمۇ-خىل سورۇنلاردا ئوينالغان. گۇما تارىخىدىكى تۇنجى قېتىملىق بۇ سانايى نەفىسە تازا گۈللىنىش باسقۇچىغا قەدەم قويۇۋاتقان مەزگىلدە شۇ ۋاقىتتىكى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ تەقىپ قىلىشى نەتىجىسىدە 1947 - يىلى 8 - ئايدا سانايى نەفىسە تارقىتىۋېتىلگەن.

دېمەك، گۇما تارىخىدا تۇنجى تەشكىل قىلىنغان بۇ سانايى نەفىسە ئۇيۇشما رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن جامالىدىن ئەلەم ئاخۇنۇم، ئىسمايىل قارى ھاجىم، ئابلىز ئەپەندىم، ھاشىم داموللام، ئەمەت ئۆمەر، ئوسمان يۇسۇپ قاتارلىق مەرىپەتپەرۋەر زاتلارنىڭ زور كۈچ

www.uyghurkitap.com

بىلەن قوللىشى ئارقىلىق ئالتە يىل ئۆز پائالىيىتىنى دا-
ۋاملاشتۇرۇپ كۈمىنىڭ سەنئەت تەرەققىياتى ئۈچۈن تۇنجى
ئىز باسارلارنى يېتىشتۈرگەن. شۇ دەۋرلەردە مۆمىن-
جان، ئەبەيدۇللاجان (ئۆزبېك)، ئىمىن توختى (چىرا
ناھىيىسىدىن)، سېلىمە مەھەممەت، قۇدرەت مۇسا ھاجى، تۇردى
خانىم، ئابلىمىت مەھەممەت ھاجى، بۇنىياز ھۆسۈن،
ئىبادەتخان ھاجىم (ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستانىدا)، مۇ-
زىكانتلاردىن ئابدۇللاجان (قەشقەرلىك)، ھەسەن ئاخۇن
ساتارچى (يەكەنلىك)، ھەسەن ئاخۇن داپچى، مەخسۇت
تۇردى، نۇر ھېيت قاتارلىقلار 1938 - يىلدىن 1947 -
يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا دەسلەپتە قۇرۇلغان سانايى-
نەفىسەنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشقان
كۆزگە كۆرۈنگەن ئارتىسلاردىن ئىدى.

2 - قېتىملىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلۇشى

1950- يىلى كۈمىدا سانايى نەفىسە (ئىشتىن
سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى) يەنە تەشكىل قىلىندى. بۇ،
ئازادلىقتىن كېيىن تۇنجى قېتىم، كۈما تارىخىدا ئىككىنچى
قېتىم تەشكىل قىلىنغان سەنئەت ئۆمىكى بولۇپ، سەنئەت
ئۆمىكىنىڭ قايتىدىن قۇرۇلۇشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈ-
تۈپ تۇرغان ئەسلىدىكى سانايى نەفىسەنىڭ خېلى بىر
قىسىم ئارتىسلىرى ئۆمەككە قايتىپ كېلىپ ئىجادىيەت ۋە
ئويۇن قويۇشقا كىرىشكەن. بۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەۋەل-
جاكىلىقىنى قۇدرەت مۇسا ھاجى ئۈستىگە ئالغان. ئومۇمىي

ئادەم سانى 23 نەپەر ئىدى. ئارتىسلار ئىزدىنىپ ئىجاد قىلىش، تىرىشىپ جاپاغا چىداپ مەشق ۋە رېپتىس قىلىش ئارقىلىق شارائىتنىڭ ناچارلىقىدەك خىلمۇ خىل قىيىنچىلارنى يېڭىپ، شۇۋاقىتتىكى ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، فېئودال خۇراپاتلىق ۋە زۇلۇم ئېكسپىلاتاتسىيىنىڭ تەسىرلىرىنى تازىلاش ھەرىكىتىگە ماس كېلىدىغان «باي ۋە مالاي»، «قانلىق داغ»، «تاڭ ئېتىشتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن» دراممىلىرىنى، خەلق ئاممىسى ياقتۇرىدىغان «قارا چاچ ئۇكام»، «ھەلەللە يار»، «بىلەيزۈك»، «نازىرىكوم»، «شاخ ـ شاخ چىنار»، «قاپاق دوپپا» قاتارلىق كونسېرت ـ نومۇرلىرىنى تەييارلاپ، ناھىيە بازىرىدىن باشلاپ ھەر قايسى رايونلاردا بىر قانچە مەيدان ئويۇن قويۇپ، پارتىيىنىڭ شۇ مەزگىلدىكى سىياسەتلىرىنى ئاممىغا تەشۋىق قىلىپ خەلقنىڭ ئاڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش جەھەتتە زور رول ئوينىغان.

1952 ـ يىلى ھاكىم نەمەت ئەشرەبنىڭ تەشەببۇسى بىلەن نەمەت ئەشرەب، كەنجى ئىبراھىم باشلىق يەتتە كىشىلىك ئۆمەك باشقۇرۇش ھەيئىتى قۇرۇلغان. ھاكىم نەمەت ئەشرەب سەنئەت خىزمىتىنى بىۋاسىتە تۇتقانلىقتىن گۇما سەنئىتىنىڭ ئويۇن قويۇش سەۋىيىسى ئۆسۈپ داڭقى چىققان. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 12 مۇقامىنى قوغداپ قېلىش، سىمغا ئېلىشقا زور تۆھپە قوشقان ھەرھۇم پېشقەدەم رەھبەر قاسىمجان قەمبىرى گۇما سەنئەت

www.uyghurkitap.com

ئۆمىكىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ كومۇنىغا كېلىپ سانائىتى نەپسىنىڭ ئويۇن قويۇش ئەھۋالىنى ئۇقۇپ بارلىق ئار- تىسلارنى قوبۇل قىلىپ ئۇلارغا مەدەت ۋە ئىلھام بەرگەن.

ھاكىم نەمەت ئەشرەبىنىڭ بىۋاسىتە تۇتۇشى ۋە زور كۈچ بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىشى نەتىجىسىدە ئارتىس- لار شۇ مەزگىلدىكى سىياسىي يۆنىلىشنى مۇستەھكەم ئىگىلەپ، ئىزدىنىپ ئىجاد قىلىش ئارقىلىق ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەن (كورىيە)گە ياردەم قىلىش مەز- مۇن قىلىنغان «ئامېرىكىنىڭ ھالاكىتى»، «چاۋشيەن بىز- نىڭ قوشنىمىز»، «كورىيە قىزى» قاتارلىق نومۇرلارنى ئىشلەپ خەلق ئاممىسىنى ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋ- شيەنگە ياردەم بېرىشكە چاقىرغان. سەنئەت ئۆمىكى قەيەردە ئويۇن قويسا خەلق ئاممىسى تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىشقان ۋە ئويۇن مەيدانىنى لەرزىگە سالىدىغان ھەيۋەتلىك شۇئارلارنى توۋلاپ، بەس - بەس بىلەن پىدائىي ئەسكەرلىككە يېزىلغان. نەخ مەيدانىنىڭ ئۆزىدىلا نۇرغۇن كىشىلەر تەڭگە، تىللا، كىيىم - كېچەك، ئاشلىق، چارۋا مال، ھەتتا ئاياللار ئالتۇن بىلەيزۈك، ھالقا، مۇن- چاقلىرىنى ئىئانە قىلىشقان.

1950 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە قۇدرەت مۇسا ھاجى، ئىسلام مەھەممەت، ئۆمەرجان، مەمەت داۋۇت ۋە ھاپىز مەتنىياز قاتارلىقلار ئۆمەك باشلىقى بولغان. بۇ مەزگىللەردە «گۈلنىسا»، «پىچاق»، «غۇنچەم» قاتارلىق درامىلارنى سەھنىلەشتۈرۈپ كومىنىڭ ھەر قايسى جاي-

لىرىدا بىر قانچە ئونمەيدان ئويناشتىن سىرت قاراقاش، خوتەن، لوپ ناھىيىلىرىگىچە ئېلىپ بېرىپ ئۇ يەرلەردىمۇ ئوننەچچە مەيدان ئويناپ، شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن. بۇ، گويا سەنئەت ئۆتمىكىنىڭ تارىخىدىكى تۇنجى قېتىم سىرتقا چىقىپ ئويۇن قويۇش ئىدى. بۇ سەنئەت ئۆمىكى 1956 - يىلى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە ئەلا نەتىجىگە ئېرىشىپ لەۋھە ۋە تۈرلۈك چالغۇ ئەسۋابلىرى قاتارلىقلار بىلەن مۇكاپاتلىنىپ، گويا ناھىيىسىگە شان-شەرەپ كەلتۈرگەن. قۇدرەت مۇسا ھاجى، ئېلى ھەسەن، بۇئايشى ھەسەن قاتارلىق ئارتىسلار ماددىي مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. يەنە 1956 - يىلى بۇ سەنئەت ئۆمىكىدىن بەش نەپەر ئارتىس جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىگە، 1957 - يىلى يەتتە نەپەر ئارتىس ئاپتونوم رايون بويىچە ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىگە قاتنىشىپ بولاردىن بۇنىياز ھۆسۈن، بۇئايشى ھەسەن، رىزۋانگۇل، مەھەممەت ھېيت قاتارلىق ئارتىسلار ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ ماددىي مۇكاپاتلىنىش بىلەن بىرگە كوللېكتىپ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ، لەۋھە ۋە ساز قاتارلىق مۇكاپات بۇيۇملىرىنى ئېلىپ كەلگەن. لەپەرچى بۇنىياز ھۆسۈن، تاجىك مىللىتىدىن بولغان مەتنىياز ئاكا قاتارلىقلار 1957 - يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن ئويۇن قويۇش كۆرىكىدە ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ جۇئېنلەي

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

زوڭلىنىڭ قولىدىن مۇكاپات ئالغان. بۇ ئۆمەك 1955 - يىلدىن كېيىن شۇ ۋاقىتتىكى يېزا ئىگىلىكىنى كوللېكتىپلاشتۇرۇش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان كۆپ خىل نومۇرلارنى ئىجاد قىلىش بىلەن بىرگە «غېرىب - سەنەم»، «پىچاق» قاتارلىق درامىلارنى ئويناپ ناھىيىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئاممىنىڭ بولۇپمۇ شۇ چاغدىكى 4 - رايون (سانجۇ) دا تۇرۇشلۇق چېگرا - مۇداپىئە قىسىملىرىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان. لېكىن بۇ سەنئەت ئۆمىكى 1960 - يىلى 3 - ئايدا ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تارقىتىۋېتىلگەن. ئارتىسلاردىن ئەسلى شتاتى بارلىرى ئۆز ئورنىغا قايتقاندىن تاشقىرى باشقا كۆپ ساندىكى كىشىلەر يېزا ئىگىلىكىنىڭ بىرىنچى سېپىگە ياكى ئائىلىسىگە قايتۇرۇلغان.

3 - قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئويۇن قويۇش پائالىيەتلىرى

1962 - يىلى 9 - ئايدا سەنئەت ئۆمىكى 3 - قېتىم تەشكىل قىلىنغان، بۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نامىنى «ئۇلانمۇچىر سەنئەت ئۆمىكى» دەپ ئاتىغان بولۇپ، ئۇلار يېزىلارغا بارسا نەرسە - كېرەكلىرىنى يۈدۈپ بېرىپ ئويۇن قوياتتى.

موكويلا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇدىرى سىدە خەمەت تۇردىنى يۆتكەپ كېلىپ ئۆمەك باشلىقلىقىغا بېكىتكەن. 1962 - يىلدىن 1967 - يىلغىچە ئارىلىقتا بۇ ئۆمەك شۇ چاغدا گوما خەلقىنىڭ تومۇز ئاپتىپى ھەم

قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىدا جان تىكىپ كۆرەش قىلىش بىلەن يەپچان سۇ ئامبىرىنى ياسىغان شانلىق ئوبرازنى ئەكس ئەتتۈرگەن «ئامبار سالدۇق يەپچاندا»، «ئۇستا باغۇەن — سەيدۇللا»، «تۇرسۇن ئاكام باققان قويلار» قاتارلىق بىرقانچە ياخشى نومۇرلارنى ئىجاد قىلىپ ئاممىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا جاپا — مۇشەققەتكە چىداپ كۆرەش قىلىش ئىرادىسىگە ئىلھام بېرىش بىلەن بىرگە «ئارشىن مال ئالان»، «بەش تۈپ ئالما»، «ئۆجمە سايىسى»، «تامغىنى تارتىۋېلىش»، «يالقۇنتاغ ئېتىكى» قاتارلىق دراممىلارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىغان.

بۇ سەنئەت ئۆمىكى 1965 - يىلىنىڭ ئاخىرى، 1966 - يىلىنىڭ بېشىدا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ قارا بورىنىغا ئۇچراپ، ئارتىسلاردىن قۇدرەت مۇساھاجى، مەتقاسىم ئابدۇللا، راھىلە قاسىم، نۆرمىتىللا ناسىر قاتارلىقلار «تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچى»، «سىنىپىي يات ئۇنسۇر»، «جىن - شەيتان»، «قارايىپ» دېگەن بەدناملار بىلەن تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش، پىپەن قىلىنىپ باشقا جايلارغا يۆتكىۋېتىلگەن ياكى خىزمەتتىن قوغلاپ يېزىغا ئىگىلىكىگە نازارەت ئاستىدا ئەمگەك قىلىشقا چۈشۈرۈۋېتىلگەن. نەتىجىدە بۇ سەنئەت ئۆمىكى 1967 - يىلى 2 - ئايدا تارقىتىۋېتىلىپ ئارتىسلارنىڭ ئەسلى ئىش ئورنى بارلىرى ئۆز ئورنىغا قايتۇرۇلۇش بىلەن بىرگە خېلى بىر قىسىم شتاتسىز ئارتىسلارنى دۇۋا سېمونت زاۋۇتىغا، ئازراق بىر قىسمى يېزا ئىگىلىكىگە ياكى ئۆز ئائىلىسىگە قايتۇرۇلغان.

ئۆمىكـ سەنئەت تنه قېتىملىق ـ 3 ، ـ 2 ، ـ 1 ، دېمەك ، ـــة
ـنىڭ ئويۇن قويۇش سەۋىيىسى گەرچە خېلى يۇقىرى بولـ
ـغان بولسىمۇ كىيىم ـ كېچەك، ساز ـ قورال سېتىۋېلىشقا
ـمالىيەدىن ئازراق ياردەم بەرگەندىن سىرت ئارتىسلارـ
ـنىڭ مائاشى، داۋالىنىشى پۈتۈنلەي ئۆز كىرىمىدىن
بولغاچقا، تۇرمۇش قېيىنچىلىقى ناھايىتى ئېغىر ئىدى.
ھېچقانداق قاتناش قورالى بولمىغاچقا ئارتىسلار سىرتقا
ئويۇن قويغىلى چىقسا ئېشەك ئارقىلىق پۈتۈن ناھىيـ
ـنىڭ غەربتە ئاقشۇ، شەرقتە پىيالما، جەنۇبتا پوسكا، شىمـ
ـالدا قۇرۇق ئاچچىقغىچە بولغان يېزا ـ كەنتلەردە
3 ـ 4 ئايغىچە ئايلىنىپ يۈرۈپ سەييارە ئويۇن قويۇپ
قايتىدىن ئائىلىسىگە قايتاتتى. شۇنداقتىمۇ ھەممەيلەن بۇ
قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ تىرىشىپ ئىشلىگەن ئىدى.

4 ـ قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئويۇن قويۇش پائالىيەتلىرى

1968 ـ يىلى شۇ ۋاقىتتىكى ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشلەپچىقىرىشقا قوماندانلىق قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئويۇشتۇرۇشى بىلەن ئوقۇتقۇچىلار، زىيالىي ياشلار ۋە جەمئىيەت ياشلىرى ئىچىدىكى سەنئەت ھەۋەسكارلىرىدىن تەركىب تاپقان 20 كىشىلىك سەنئەت ئۆمىكى (يەنە بىر نامى «ماۋزېدوڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى») قۇرۇلغان. بۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نومۇرلىرىدا ھېچقانداق ئىجادىيەت يوق بولۇپ، «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرەيلى»، «سىنيا بولسا دېڭىز ئوكيان»، «ئۇزۇندە ناخـ

شىلىرى»، «خامان ناخشىسى» دېرلىق مەدھىيە بىلەن تولغان بىرقانچە نومۇرلىرى بىلەن ئويۇن قويغان. بۇ نومۇرلارغا بېلەت ساتسا كىشىلەر كىرمەيتتى. شۇڭا مالىيە يەرلىك كىرىم بىلەن سەنئەت ئۆمىكىنى تەمىن ئېتەتتى. بۇ سەنئەت ئۆمىكى بىر يىل ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇپ 1969 – يىلى تارقىتىۋېتىلگەن ئىدى.

5 – قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلۇشى

1971 – يىلى ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتى مەدەنىيەت– مائارىپ، سەھىيە گۇرۇپپىسىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن 5 – قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى يەنى «تەشۋىقات ئەترىتى» قۇرۇلدى. ئارتىسلارنىڭ كېلىش مەنبەئى، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، نومۇرلىرىنىڭ مەزمۇنى يۇقىرىقى 4 – قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى بىلەن ئوخشاش بولۇش بىلەن بىرگە بۇ ئۆمەكنىڭ نومۇرلىرىدا سىنىپىي كۈرەشنى تۇتقا قىلىش، داجەيدىن ئۆگىنىش، ئۇيغۇرچە ئۆزلەشتۈرۈلگەن «قىزىل چىراغ ناخشىلىرى» قاتارلىقلار ئاساسىي سالماقنى ئىگىلەيتتى. بۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نومۇرلىرىدا رامكا كۆپ، شوئار كۆپ، ئوخشاشلىق، شەخسنى مەدھىيىلەش كۆپ، تۇرمۇش پۇرىقى ئاز، ئىجادىيەت ئاز، مىللىي شەكىل، مۇنەۋۋەر نومۇرلار ئاز، ھاياتىي كۈچى بولمىغاچقا بۇ سەنئەت ئۆمىكىمۇ 1973 – يىلىنىڭ ئاخىرىدا تارقىتىۋېتىلگەن.

6 – قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

كۇما ناھىيىلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ

تەستىقلىشى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مەدەنىيەت خىزمىتىگە مەسئۇل شۇجىسى مەمتىمىن ھاشىمنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى، مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى، بولۇپمۇ مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى يولداش ئوسمان مەمەتنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىشى ئارقىلىق 1975 - يىلى 8 - ئايدا گۇما ناھىيىلىك 6 - قېتىملىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلدى. ئارتىسلىرىنىڭ كېلىش مەنبەئى 4 - ۋە 5 - قېتىملىق سەنئەت ئۆمەكلىرى بىلەن ئوخشاش بولۇپ، ئومۇمىي ئادەم سانى 30 نەپەر. مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ باشلىقى ھاپىز مەتنىياز ئۆمەك باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالغان، بۇ ئۆمەك دەسلەپتە قۇرۇلغاندا قىيىنچىلىق ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئەسلىدىكى 5 قېتىملىق سەنئەت ئۆمەكلىرىدىن بۇ ئۆمەككە ئىككى دانە كونا ئىسكىرىپكا، تۆت دانە دۇمباق، ئىككى دانە پەردە، ئۈچ دانە داپنىڭ گەردىشى، ئالتە دانە ساپايى قاتارلىقلار مىراس قالغاندىن سىرت ھېچقانداق مال-مۈلۈكى يوق ئىدى. ئورنى بولمىغاچقا كونا كىلۇبنىڭ كەينىدىكى تۆت ئېغىز كىچىك ئۆينى ئارىيەت ئېلىپ ياتاق، تاماقخانا، رېپىتىس ئۆيى قىلىپ تاكى 1987 - يىلغىچە ئىشلىتىپ كەلگەن. بۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نومۇرلىرى دەسلەپتە ئۆزلەشتۈرۈپ ئىشلەشتىن پەيدىنپەي 80 - يىللارغا كەلگەندە ئۆز ئىجادىيىتىنى ئاساس قىلىشقا يۈزلەنگەن. نومۇرلار ھەرقايسى دەۋرلەردىكى سىياسىي ۋەزىيەتكە زىچ ئەگەشكەن بولۇپ، مەزمۇنى ساغلام، شەكلى مىللىي، تۈرى

كۆپ، قىزىقارلىق بولۇشنى ئويۇن قويۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى قىلىپ، بېلەت سېتىپ ئويۇن قويۇش، ئۆز كىرىمى بىلەن ئۆزىنى تەمىنلەش (شتاتلىق خادىملارنىڭ ئىش ھەققى مالىيىدىن بېرىلەتتى)، كىيىم - كېچەك، ماشىنا، ئاپتوبۇس سېتىۋېلىش، ساز - قورال سېتىۋېلىش، قۇرۇلۇش قىلىش قاتارلىقلاردا مالىيىدىن پۇل تەلەپ قىلىش ئارقىلىق يىلمۇ يىل تەرەققىي قىلىشقا يۈزلەنگەن. بۇ سەنئەت ئۆمىكى 1975 - يىلدىن 1979 - يىلغىچە بولغان دەسلەپكى يىللاردا ئۆزىنىڭ قاتناش قورالى بولمىغاچقا ئون كىلومېتىرغىچە بولغان جايلارغا يوتقان - كۆرپىلىرىنى يۈدۈپ پىيادە بېرىپ ئويۇن قويغان. ئون كىلومېتىردىن يىراق جايلارغا ھارۋا، تراكتور كىرا قىلىپ بارغان. ئورما ۋاقىتلىرىدا يېزىلارغا بارسا كۈندۈزى دادۈيلەرگە چىقىپ ئەزالارغا بۇغداي ئورۇشۇپ بېرىپ كەچتە ئويۇن قويغان. سەھنە بولمىسا ئۆزلىرى ئەمگەك قىلىپ سەھنە ياسىغان. توك چىراغ بولمىسا كونا مازنى كىرىسىنگە چىلاپ ياندۇرۇپ، شۇنىڭ يورۇقىدا ئويۇن قويغان. بۇ ئۆمەك 1977 - يىلى «دوجىۋەنسەن تېغى»، 1979 - يىلنىڭ بېشىدا ماخمۇت ئېلى ھاجى يازغان شائىر لوتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ئىنقىلابىي پائالىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان بەش كۆرۈنۈشلۈك تارىخىي دراما «ئۆچمەس ئۇچقۇن»نى سەھنىلەشتۈرۈپ بىرقەدەر ياخشى ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشكەن. بۇ درامىلارغا ھېلىقىز ماموت

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

رېژىسسورلۇق قىلىش بىلەن ئاساسلىق رول ئالغاندىن تاشقىرى يەنە مەتىمىن ئاتاۋۇللا، قۇربان نىياز مەمەت، تۇرۇپ مامۇت قاتارلىقلار ئاساسلىق رول ئالغان. 1979 - يىلى 7 - ئايدا «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىنى رېپتىس قىلىپ ماخمۇت ئېلى ھاجى ئۈرۈمچىدىن ئېلىپ كەلگەن ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكى شۇ ۋاقىتتا سەھنىلەشتۈرگەن ئەسلى نۇسخىسىغا پىشقەدەم دراما ئارتىسى مەرھۇم قۇدرەت مۇسا ھاجىنىڭ كۆمىنىڭ ئەسلى ئوينىغان «غېرىب - سەنەم» درامىسىنىڭ مەلۇم قىسىملىرىنى قوشۇپ بىرلەشتۈرۈپ قايتا ئىشلىنىشى ئارقىلىق سەھنىلەشتۈرۈلۈپ شۇ يىلى 1 - ئۆكتەبىردە تۇنجى قېتىم كۆما سەھنىسىدە ئوينىلىپ خەلق ئاممىسىنىڭ ئىنتايىن قىزغىن ئالقىشى ۋە مەدھىيىسىگە مۇيەسسەر بولغان. بۇ ۋاقىتتا ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكىدىن قالسا شىنجاڭدا ئىككىنچى بولۇپ «غېرىب - سەنەم» نى ئويناۋاتقىنى پەقەت كۆما سەنئەت ئۆمىكىلا ئىدى، درامىنىڭ دىكراتورلۇق، رېژىسسورلۇق، كىيىم لاھىيىلەشنى قۇدرەت مۇسا ھاجى، ماخمۇت ئېلى ھاجىلار ئىشلىگەن.

باش روللارنى ئالغان شاھى ئابباس رولىدىكى قۇدرەت مۇسا ھاجى، غېرىب رولىنى ئالغان ماخمۇت ئېلى ھاجى، سەنەم رولىنى ئالغان بىبىنىقىز مامۇت، زۇشەنىگۈل توختىمەت، ئابدۇللا شاتىرى رولىنى ئالغان مەھەممەت مۇسا قاتارلىق ئارتىسلار جاپالىق مەشىق قىلىپ، ھەقىقىي ئوبرازىي يارىتىش بىلەن غېرىب - سەنەمنىڭ

ئويۇنلىشى ھەرقايسى جايلاردا تاماشىبىنلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان. شۇ يىللاردا «غېرىب ـ سەنەم» نىڭ سەھنىلەشتۈرۈلۈشى گۇمىنىڭ سەنئەت تارىخىدىكى بۆسۈش خاراكتېرلىك تەرەققىيات بولۇپ، دەسلەپتە بۇ ئوپېرا گۇمىدا بىرقانچە مەيدان ئوينالغاندىن كېيىن خوتەنگە ئېلىپ بېرىلىپ، ۋىلايەتلىك «قىزىل يۇلتۇز» كىنوخانىسىدا ئوينالغاندا بېلەت باھاسى گەرچە تۆت موچەن بولسىمۇ بىر مەيداندىلا 2897 يۈەنگە بېلەت سېتىلغان، ئىشىك، ھەتتا تامنى كونترول قىلىشمۇ ئىنتايىن تەسكە چۈشكەن. قاراقاش، لوپ، چىرا، نىيە، كېرىيە ناھىيىلىرىدە بىرقانچە مەيدان ئوينالغاندا يەنىلا ئاشۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىپ، شۇندىن كېيىن گۇما ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى كۈنسېرى ياخشى ئاتاق ۋە ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشىشكە باشلىغان. 1980 ـ يىلى 1 ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى مەسئۇللىرىنىڭ قوشۇلۇشى، مەدەنىيەت ـ مائارىپ بۆلۈمى مەسئۇلى ئوسمان مەمەتنىڭ قوللاپ مەدەت بېرىشى، مەدەنىيەتگەنسى ، تۇرسۇن مۇھەممەت ھۆسۈننىڭ يېتەكلىشى بىلەن بۇ ئوپېرا قەشقەر ۋىلايىتى تەۋەسىگە ئېلىپ بېرىلىپ، پوسكام، يەكەن، قەشقەر شەھىرىنىڭ «ماي» تىياتىرخانىسى ۋە ھېيتگاھ خەلق كىنوخانىسى قاتارلىق جايلاردا جەمئىي 28 مەيدان ئويۇن قويۇلۇپ، 53485 يۈەن كىرىم قىلىنغان (بېلەت باھاسى ئالتە موچەن بولسىمۇ سىرتتا سەككىز كويغا تېپىلمايتتى). بۇ ۋاقىت سوغۇقنىڭ ئۇچىغا چىققان، قەشقەر تەۋەسىدە قېلىن قار يېغىۋاتقان مەز-

كىمىل بولۇپ، ئارتىسلار چۈشتىن بۇرۇن بىر مەيدان، ئاخشامدا بىر مەيدان (ھەر قېتىملىق ئويۇن ۋاقتى بەش سائەت، رېپېتىس، سەھنە تۈزەش تۆت سائەت، جەمئىي بىر كۈنلۈكى 14 سائەت) سەھنە پائالىيىتى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئىنتايىن قاتتىق قىيىنچىلىق ۋە چېنىقىشلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئىدى. ئوپېرادا رول ئېلىشقا قاتناشقانلار 22 كىشى بولۇپ، ئادەم يېتىشمىگەنلىكى ئۈچۈن بىر ئارتىس ھېلى ئۇ رولدا چىقسا ھېلى بۇ رولدا چىقاتتى. بەزىدە قىزلار ياساۋۇللارنىڭ رولىدا چىقسا، بەزىدە ئوغۇللار كېنىزەكلەر رولىدا چىقىشقا توغرا كېلەتتى. كېسەل بولۇپ قالغانلارمۇ رولىدىن قېپقېلىشنى تەلەپ قىلمايتتى. تەشكىلدىن كېسەل بولۇپ قالغانلارنى رولغا چىقماي دەم ئېلىشنى تەۋسىيە قىلسىمۇ ھېچكىم ئۇنىمايتتى. بەلكى ئۇلار «مەن چىقمىسام ئورنۇمغا چىقىدىغان ئادەم يوق، بولغاندىمۇ ئويۇننىڭ سۈپىتىگە تەسىر يەتسە ئۆمىكىمىزنىڭ ئابرويى تۆكۈلىدۇ» دەپ چىشىنى چىشىغا چىشلەپ ئاغرىققا بەرداشلىق بېرەتتى. ئارتىسلارنىڭ بۇ خىل جان پىدالىق روھى ئاخىرى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ۋە قەشقەر خەلقىنى تەسىرلەندۈرمەي قالمىدى. نەتىجىدە شۇ كۈنلەردە قەشقەردە يىغىندا بولۇۋاتقان ئاپتونۇم رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بادەي، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئەيسا شاكىر، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى مامۇت نىياز قاتارلىق رەھبەرلەر بۇ ئوپېرانى كۆرۈپ ئويۇندىن كېيىن ئارتىسلارغا زىيارەت بېرىپ، قىزغىن

مەدھىيىگە تولغان سۆزلىرى بىلەن ئىلھام بەرگەن. ئارتىسلارنىڭ سوغۇقتا زوكامداپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان قەشقەر شەھىرىدىكى ھەر ساھە خەلقى ئۆزلۈكىدىن ھەرخىل تاماملارنى، مېۋە - چېۋىلەرنى ئېلىپ كېلىپ ئارتىسلارنىڭ كېسىلىنى يوقلىغان. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن «قەشقەر گېزىتى» ماقالە ئېلان قىلىپ، بۇ ئوپېراغا ناھايىتى يۇقىرى باھا بەرگەن. بۇ ماقالا رادىئودىمۇ ئاڭلىتىلغان. ئومۇمەن «غېرىب-سەنەم» ئوپېراسى 1979- يىلى 10- ئايدىن 1980- يىلى 5- ئايغىچە بولغان سەككىز ئاي ۋاقىت ئىچىدە خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ، كۇچا قاتارلىق ۋىلايەت- ئوبلاستلارنىڭ خېلى كۆپ ناھىيىلىرىدە جەمئىي 136 مەيدان ئوينىلىپ 109362.80 يۈەن ساپ كىرىم قىلىنىپ ئۆمەكنىڭ ئىقتىسادىي ئىشلىرىغا زور ماددىي ئاساس سېلىپ بەرگەن ئىدى.

1980- يىلى يىل بېشىدا 6- قېتىم قۇرۇلغان گۇما ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ 18- نومۇرلۇق ئۇقتۇرۇشىنىڭ روھىغا بىنائەن 25 شتات بىلەن رەسمىي شتاتلىق سەنئەت ئۆمىكى بولۇپ قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئارتىسلارنىڭ ئىجادىيەت، ئويۇن قويۇش سەۋىيىسى ۋە قىزغىنلىقى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. دۆلەتنىڭ مالىيە جەھەتتىن مەبلەغ سېلىشىمۇ يىلسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. ئارتىسلارنىڭ قىزغىنلىقى ئاشقانلىقى ئۈچۈن مۇزىكانت مىرەخمەت ھوشۇر ئىشلىگەن «نېفىتچىلار قەلبى»، «ۋەتەن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئىشلىمدا»، «باغۋەن قىز» ناملىق ئىجادىيەتلىرى تۇنجى
قېتىم شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىدا ئاڭلىتىلدى.
گوما سەنئەت ئۆمىكىنىڭ نومۇرلىرى ناھىيە ئىچىدە ۋە
سىرتقا چىقىپ ئويۇن قويغان ھەرقايسى جايلاردا ئام-
مىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىش بىلەن بۇ ئۆمەك
1976 ـ يىلدىن 1986 ـ يىلغىچە بولغان ئون يىل
ئىچىدە ۋىلايەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر قېتىملىق
سەنئەت كۆرەكلىرىدە ۋە سەنئەت ئۆمەك خىزمىتىنى
يىلىنىشتۇرۇپ باھالاشتا ھەر دائىم بىرىنچى ئورۇننى
ئىگىلەپ، خوتەن مەمۇرىي مەھكىمە، مەدەنىيەت ماتارىپ
باشقارمىسى قاتارلىق ئورۇنلار تەرىپىدىن كۆپلىگەن
لەۋھە، تەقدىرنامە، نەخ پۇل ۋە ماددىي بۇيۇملار
بىلەن مۇكاپاتلىنىپ، گوما ناھىيىسىگە شان ـ شەرەپ
كەلتۈردى. ئارتىسلاردىن بىلقىز مامۇت، ئابدۇرېشىت
ھۆسۈن، قۇربان نىياز مەمەت، مىرەخمەت ھوشۇر، ماخمۇت
ئېلىنھاجى، مەھەممەت قادىر، ئەھەتباقى قادىر، رۇشەن-
گۈل توختىمەت، ئامانگۈل ئابدۇغىنى كۆپ قېتىم ئىجادى-
يەت ۋە ئورۇنلاش مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ تەقدىرلەندى.
بۇلار ئىشلىگەن ۋە ئورۇنلىغان 60 تىن ئارتۇق نومۇر
ئىجادىيەت ۋە ئىلھاملاندۇرۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.
گوما سەنئەت ئۆمىكى 1982 ـ يىلى خوتەن ۋىلايىتى
بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن يېزا مەدەنىيەت خىزمىتىدىكى ئىل-
غار ئورۇنلارنى تەقدىرلەش يىغىنىدا يېزا چارۋىچىلىق
رايونلىرىغا بۆلۈنۈپ ئويۇن قويۇشتىكى ئىلغار ئۆمەك
بولۇپ باھالىنىپ، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازا-

رىتىنىڭ تەقدىرلىنىشىگە مۇيەسسەر بولغان. بۇ مەزگىلدە
ئابدۇرېشىت هوسۇن تۆھنجالىڭ ئىدى. هازىر كۆما ناھىيە-
لىك سەنئەت ئۆمىكىدە شتاتلىق 20 نەپەر، شتاتسىز
19 نەپەر، جەمئىي 39 كىشى بار بولۇپ، ئىككىنچى دەرىجە-
لىك ئۇنۋان ئالغانلار تۆت نەپەر. هازىر قۇربانىياز
مەمەت ئۆمەك باشلىقلىقىنى، بىلىقىز مامۇت مۇئاۋىن
ئۆمەك باشلىقلىقىنى ئۆتىمەكتە.
سەنئەت ئۆمىكى 1987 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق
مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن $1070m^2$
لىق يېڭى خىزمەت بىناسىنى پۈتكۈزۈپ مۇقىم ئورۇنغا
ئىگە بولدى. 34 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ بىر يۈرۈش زامان-
ئىۋى مۇزىكىلارنى ۋە سەھنە جابدۇقلىرىنى سېتىۋالدى،
1988 - يىل بېشىدا ناھىيىنىڭ مەدەنىيەت راسخۇدى-
دىن 32 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ بىر دانە خىزمەت
ماشىنىسى سېتىۋالدى (1981 - يىلى 17 مىڭ يۈەن
سەرپ قىلىپ بىر دانە يۈك ماشىنىسى سېتىۋالغان ئىدى).
1987 - يىلدىن بېرى كۆما ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمى-
كىگە يىللىق بېرىلگەن هۆددە راسخوت 50 مىڭ يۈەن-
دىن ئارتۇق، يىللىق ئويۇن قويۇش مەيدان قېتىم
سانى 130 مەيدان، كىرىم قىلىش ۋەزىپىسى 65 مىڭ
يۈەن قىلىپ بەلگىلەنگەن بولسىمۇ بۇ ئۆمەكتە مۇستەھ-
قىل هالدا ئۇسسۇل، مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇل-
لىنالايدىغان، مۇزىكا ئىجاد قىلىپ ۋە نومۇرلارنى
ئورۇنلاش جەھەتلەردە پىشىپ يېتىلگەن بىر تۈركۈم
تالانت ئىگىلىرى بولغاچقا، بۇ ئۆمەك يىللىق ھەرخىل ۋەزى-

چىلەرنى ھەر يىلى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاپ ياخشى ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشىپ، كۆمانا ھەيىسكە شان-شەرەپ كەلتۈرۈش يولىدا تۈزلۈكسىز ئالغا باسماقتا.

7- تىياتىر ئىشلىرى

كۆمىنىڭ تىياتىر ئىشلىرى ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تەرىپىدىن تەشكىل ئېتىلگەن سانايى نەفىسە بىلەن باشلانغان. 1938 - يىلى سانايى نەفىسە تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن ئۇيۇشما مەسئۇللىرىدىن ئابدۇللا تۇرسۇن (1938- يىل)، ئەھمەت ئۆمەر (39—40 - يىللىرىغىچە)، ئابدۇللا ھەبىبۇللا (41 - يىلى)، ئوسمان يۈسۈپ (40—44 - يىللىرىغىچە) قاتارلىق كىشىلەر سانايى نەفىسەنىڭ خىزمەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلغان بولۇپ، ئۆلكىلىك ئۇيۇشما ھەر ئايدا 1 — 2 كېچە سەھنە كىتابىنى شاپىگرافتا بېسىپ ھەر قايسى تارماق ئۇيۇشما قارمىقىدىكى سانايى نەفىسەلەرگە، جۈملىدىن كۆما سانايى نەفىسەگىمۇ ئەۋەتىپ بېرىپ تۇراتتى. بۇ چاغلاردا كۆمىدا ھېچقانداق كۆڭۈل ئېچىش سورۇنى بولمىغاچقا، كىشىلەر مەدداھلار سۆز قىلغان سورۇنلارغا بېرىپ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش، ياكى ئانچە - مۇنچە ئائىلە مەشرەپلىرىگە قاتنىشىش ۋە ياكى بىرەر ئىككى چايخانىغا يىغىلىپ قۇرۇق پاراڭ سوقۇش، ساز ئاڭلاش بىلەن كۆڭلىنى ئاچاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆما بازىرىدا بىر قانچە جايدا نەشە چېكىدىغان، قىمار ئوينايدىغان

سورۇنلار ۋە ئابدۇكېرىم ئاقساقالنىڭ ھويلىسى قاتارلىق ئەيشى - ئىشرەت، كەيپىي - ساپا قىلىندىغان سورۇنلارمۇ بار بولۇپ، خەلق ئاممىسى توغرا ئىجتىمائىي ئەخلاق، تەربىيىسىدىن مەھرۇم بولغاچقا، ئۇلار ئىلىم - مەرىپەتكە، مەدەنىيەت - سەنئەت ئىشلىرىغا بەكمۇ موھتاج ئىدى. دەل شۇ چاغلاردا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشما رەھبەرلىرىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ئارقى- لىق تىياتىر ئىشلىرى يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، گۇما سەھنىلىرىدە «شاگىخەي كېچىسى»، «چىمەنگۈل»، «رابىيە- سەيدىن»، «غېرىب - سەنەم»، «بوراندىن كېيىنكى ئاپتاپ»، «ئارشىن مال ئالان»، «ئۆگەي ئانا»، «يالغان تېۋىپ»، «پىرىخۇن»، «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» قاتارلىق دراما- لار ئارقا - ئارقىدىن ئوينىلىپ خەلق ئاممىسىنى قات- تىق جەلپ قىلغان. گەرچە ئارتىسلارنىڭ سانى ئاز بولسىمۇ، ئۇلار خەلق ئاممىسىنىڭ، ۋەتەننى سۆيۈش، ياپون جاھانگىرلىرىگە قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش، ئاممىنىڭ ئاڭ-سېزىمىنى ئويغىتىش ۋە ئۆس- تۈرۈش جەھەتلەردە مۇھىم رول ئوينىغان. بۇ ۋاقىتلاردا تىياتىرلارنىڭ رېژىسسورلۇقىنى ئەمەت ئۆمەر، ئوسمان يۇ- سۇپ قاتارلىقلار ئۆزلىرى قىلاتتى. سەھنە ماتېرىياللىرى ۋە كىيىم - كېچەكلەر ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، ئۇلارنى ئار- تىسلار ئۆزلىرى كىشىلەردىن سوراپ يۈرۈپ ئارىيەت ئېلىپ ئىشلىتەتتى. ئويۇندىن كېيىن ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەتتى.

1950-يىلى سەنئەت ئۆمىكى ئىككىنچى قېتىم تەشكىل-

لەنگەندىن كېيىن تىياتىر ئويناش بۇ ئۆمەكنىڭ ئاساسلىق ئويۇن قويۇش مەزمۇنى بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ مەزگىلدە «قانلىق داغ»، «باي ۋە مالاي»، 1956—1957- يىللىرى بول-سا «غۇنچەم»، «گۈلنىسا» قاتارلىق درامىلار ئوينالغان. 1958- يىلى «غېرىب — سەنەم»، «پىچاق» دراملىرى ئوينالغان. بۇ مەزگىلدە قۇدرەت مۇساھاجى رېژىسسور-لۇق، دېكراتورلۇق، كىيىم لاھىيىلەش ۋە باش رول ئېلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان.

1962- يىلى 3- قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇل-غاندىن كېيىن «ئارشىن مال ئالان»، «بەش تۈپ ئالما»، «تامغىنى تار تىۋىلىش»، «ئۆجمە سايىسى» قاتارلىق درامىلار ئوينالغان. بۇ مەزگىلدە قۇدرەت مۇساھاجى دېكراتور-لۇقنى ئىشلىگەن، مەتقاسىم ئابدۇللا رېژىسسورلۇق، كى-يىم لاھىيىلەشنى ئىشلەش بىلەن ھەر قايسى درامىلاردا باش روللارنى ئېلىشقا قاتناشقان.

1975- يىلى 8- ئايدا 6- قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى تەشكىللەنگەندىن كېيىن گۇمنىڭ تىياتىر ئىشلىرى گۈللىنىپ ياشناش باسقۇچىغا قەدەم قويدى. بۇ ئۆمەك دەسلەپ قۇرۇلغاندا ئېشنى دراما ئويناشتىن باشلاپ 8- ئايدىن 10- ئايغىچە بولغان قىسقىغىنە ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ قاتتىق رېپىتىتسىيە قىلىپ ئۆزلەشتۈرۈپ ئىشلىگەن دراما «دوجەن تېغى»نى ئويناپ، ئاممىغا ئۆزىنىڭ دراما ئويناش ماھارىتىنى نامايەن قىلغان ئىدى. 1976- يىلى ئابدۇقادىر سادىر يازغان «ياپيلاقتىكى جەڭ» دراممىسىنى ئويناپ بىر قەدەر

ياخشى ئىجتىمائىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى. بۇ گېزما تارىخىدا تۇنجى قېتىم يېزىلغان دراما ئەسىرى ئىدى. بۇ درامىلارنىڭ دېكراتورلۇقىنى مەتقاسىم ئابدۇللا، رېژىسسورلۇق، كىيىم لايىھىلەشنى بېلىقىز مامۇت ئۈستىگە ئالغان. ھەم بۇلار بۇ درامىلاردا ئاساسلىق روللارنى ئېلىپ چىققان.. 1979 - يىلى يىل بېشىدا مەخمۇت ئېلىھاجىل. مۇتەللىپنىڭ ئىنقىلابىي ئىش - پائالىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان «ئۆچمەس ئۇچقۇن» دراممىسىنى يېزىپ دېكراتورلۇق رېژىسسورلۇق قىلغان ھەم ئاساسلىق رول ئالغاندىن تاشقىرى مەمتىمىن ئاتاۋۇللا، تۇرۇپ مامۇت، قۇربانىنىياز مەمەت قاتارلىقلارمۇ ئاساسلىق روللارنى ياخشى ئېلىپ جامائەتچىلىكنى قانائەتلەندۈرگەن. 1979 - يىلى 10 - ئايدا «غېرىبىسەنەم» ئوپېراسى كۇمىدا ئىككىنچى قېتىم رېپىتىس قىلىپ ئوينالدى. بۇ ئوپېرادا قۇدرەت مۇساھاجى، ماخمۇت ئېلىھاجى، بېلىقىز مامۇت، تۇرۇپ مامۇت، مەھەممەت مۇسا، روشەنگۈل توختىمەت، قۇربانىنىياز مەمەت، مېھرىگۈل ئەيسا، مەتۋاقى كەنجى، مەمەت رۇسۇل، گۈلئايىم قاتارلىقلار ئاساسلىق روللارنى ياخشى ئېلىپ تاماشىبىنلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان. بۇ ئوپېرا كۇمىدا سەنئەت ئۆمىكىنىڭ دراما ئويناش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپلا قالماستىن ئىناۋىتىنىمۇ ئۆستۈرگەن. شۇنداقلا ئارتىسلارنى چېنىقتۇرۇش بىلەن بىرگە ئۆمەككە ئەڭ زور ئىقتىسادىي ئۈنۈم يارىتىپ بەرگەن. 1982 - يىلى ماخمۇت ئېلىھاجى «ھۆكۈم» ناملىق بەش كۆرۈنۈشلۈك تراگېدىيىلىك درامىنى يېزىپ چىققاندىن كېيىن

بۇ درامىدا ئۆزى دېكوراتورلۇق، بىلقىز مامۇت، قۇربان نىياز مەمەتلەر رېژىسسورلۇق قىلغان ۋە كىيىم لايىھىلىگەن. بۇ درامىدا ماخمۇت ئېلھاجى، بىلقىز مامۇت، قۇربان نىياز مەمەت، روشەنگۈل توختەمەت، تۇرۇپ مامۇت، مەھەممەت مۇسا، نۇرنىسا تۆمۈر قاتارلىقلار ئاساسلىق رولـلارنى ئالغان. 1984 - يىلى ماخمۇت ئېلھاجى يازغان «گۈزەللىك ئەخلاقتا» دېگەن بەش كۆرۈنۈشلۈك دراما رېپىتىس قىلىنىپ ئوينىلىپ خوتەن ۋىلايىتىدە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىگە قاتناشتۇرۇلۇپ، بىرىنچى دەرىجىگە ئېرىشكەن ۋە 500 يۈەن نەقپۇل بىلەن مۇكاپاتلانغان. بۇ درامىغا بىلقىز مامۇت رېژىسسورلۇق قىلغان بولۇپ، مەھەممەت قادىر مۇزىكىسىنى ئىشلىگەن. بۇ درامىدا بىلقىز مامۇت، قۇربان نىياز مەمەت، ئامانگۈل ئابدۇغېنى، تۇرۇپ مامۇت، ئەھەتباقى قادىر، تۇنىسا روزى، مەمتىمىن ئاتاۋۇللا، مەھەممەت مۇسا قاتارلىق ئارتىسلار ئاساسلىق رولـلارنى ئالغان.

ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ئۆمەك يەنە 1981 - يىلدىن كېيىن «مىڭ بىر كېچە» گە ئاساسەن ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن «مەھەممەت بەسرى ۋە ئۇنىڭ ئالتە كېنىزىكى»، تۈركىيە يازغۇچىسى كەرىم نادىرنىڭ «سامان يولى» رومانىدىن ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن «پاجىئەدىن كېيىنكى مۇھەببەت»، «ئارشىن مال ئالان»، «گۇمانىدىن تۇغۇلغان پاجىئە» دراممىلىرىنى ئوينىغان. 1987 - يىلى ئەتىيازدا ماخمۇت ئېلھاجى دۇنيا ئەدەبىياتىدا تىلغا ئېلىنغان ھىندىستان يازغۇچىسى سودىرشىن يازغان «ھايات ۋە ئۆلۈم» ناملىق

ھېكايىنى بەش كۆرۈنۈشلۈك دراما قىلىپ ئۆزگەرتىپ ئىشلەپ چىققان. بۇ درامىغا بېلىقىز مامۇت رېژىسسورلۇق قىلغان. ماخمۇت ئېلىھاجى كىيىم - كېچەكلەرنى لاھىيلەش بىلەن بىرگە دېكراتورلۇق قىلغان. مۇزىكىسىنى مىرەخمەت ھوشۇر، مەھەممەت قادىرلار ئىشلىگەن. بۇ، كۈما سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تۇنجى قېتىم چەت ئەل تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان تىياتىرنى ئويناپ غەلىبە قازىنىشى بولۇپ، بۇ دراما خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ، كورلا، ئۈرۈمچى قاتارلىق جايلاردا بىر قانچە ئون مەيدان ئوينىلىپ، كەڭ جاماەتچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىش بىلەن بىرگە قەشقەر قاتارلىق جايلاردا ساياھەت، تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان پاكىستانلىق ۋە باشقا چەت ئەللىكلەرنىڭمۇ قىزغىن مەدھىيلىشىگە مۇيەسسەر بولغان.

8 - تەربىيلەش ئىشلىرى

ئادەم تەربىيلەش ئىشى بىر سەنئەت ئۆمىكىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ئارتىسلارنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، يىلمۇ يىل تەرەققىي قىلىپ ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان دەۋر ئېھتىياجىغا ۋە سەھنە ئېھتىياجىغا ماسلىشالايدىغان قوشۇن يېتىشتۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەن ھەرقايسى دەۋرلەردىكى كۈما سەنئەت ئۆمىكى ئادەم تەربىيلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن. كۈما سانايىنەفىسە

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

مۇەسسەسىكتى قۇرۇلغان. 1940 - يىللىرى ئەخمەت ئۆمەرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان نۇر-ھېيت، ماخسۇت تۇردى قاتارلىق ئون بالىنى خوتەنگە ئالتە ئايلىق مۇزىكا ئۆگىنىش كۇرسىغا ئەۋەتىپ تەربىيىلىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن تاكى 6 - قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى قۇ-رۇلغانغا قەدەر تەربىيىلەش ئىشى ئاساسەن ئۈزۈلۈپ قالغان. 6 - قېتىملىق سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن ھەر خىل شەكىللەر بىلەن ئادەم تەربىيىلەش، ئار-تىسلارنىڭ كەسپىي ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئىشى ئالاھىدە چىڭ تۇتۇلغان. 1980 - يىلى ئامانگۈل ئابدۇغېنى خوتەن ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئەۋەتىلىپ ئاتاقلىق ئۇس-سۇلچى ھاجى-راخمان ۋە ساھىبجامالنىڭ مىللىي ئۇسسۇل سەنئىتىدىن تەلىم ئالغان. 1981 - يىلى قۇربانىنىياز مەممەت بىلەن ماخمۇت ئىلھاجى ئاپتونوم رايونى بويىچە قەشقەردە ئېچىلغان تىياتىر رېژىسسورلۇق كۇرسىغا قات-نىشىپ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۆستۈرگەن. 1984 - يىل ئاخى-رىدا ماخمۇت ئىلھاجى ئۈرۈمچىدە ئېچىلغان گۈزەل سەنئەت دېكراتورلۇق كۇرسىغا ئەۋەتىلگەن. 1985 - يىلى ئەھەتباقى قادىر ئۈرۈمچىدە ئېچىلغان ئۇسسۇل رېژىسسور-لىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتىلگەن. يەنە شۇ يىلى 11 - ئايدا مەتتىمىن ئاتاۋۇللا، ئامانگۈل ئابدۇغېنى، توختىباقى نىياز، مەھەممەت مۇسا، تۇرۇپ مامۇت، مۇ-زىكانتلاردىن مىرەخمەت ھوشۇر، ناخشىچىلاردىن ئازاد-گۈل مەتنىياز، سالامەت ۋەلى، مۇتەللىپ مەتتوختى قاتار-لىقلار ۋىلايەت بويىچە ئېچىلغان ئارتىسلارنىڭ كەسپىي

تۈرلەر بويىچە تەربىيەلەش كۇرسىغا قاتنىشىپ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى خەلچەم سىدىق، ئابلىپىز مەتقاسىم، ئىناش ناخشىچى ئارزىگۈل تۇرسۇن، مۇزىكانت ئوبۇلھاشىملار-نىڭ تەربىيىسىنى ئېلىپ سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى. 1988 - يىلى ئەتىيازدا شىنجاڭ خەربىي رايونى سەنئەت ئۆمىكى-نىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ھەم رېژىسسورى ئۆمەرجان سەيدۇللا گېماسەنئەت ئۆمىكىگە تەكلىپ قىلى-نىپ ئۆمەكتىكى بارلىق ئۇسسۇلچىلار بىر قېتىم ئومۇ-مىيۈزلۈك تەربىيەلەنگەن. بۇ كۇرسنىڭ ۋاقتى 20 كۈن بولۇپ گېماسەنئەت ئۆمىكىدىن تاشقىرى قاراقاش. چىرا، كېرىيە، نىيە قاتارلىق سەنئەت ئۆمەكلىرىدىنمۇ 2 — 3 كە قەدەر ئۇسسۇلچىلار قاتناشتۇرۇلۇپ تەربىيەلەنگەن. 1990 - يىلى 8 - ئايدا شىنجاڭ خەربىي رايونىنىڭ مۇزىكانتى ئوبۇل توختى تەكلىپ قىلىنىپ مۇزىكانتلار بىر نۆۋەت تەربىيەلەنگەن.

بۇ سەنئەت ئۆمىكى باشقا ئورۇنلارغا ئادەم ئەۋە-تىپ تەربىيەلەش بىلەن ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ تەر-بىيەلەش ھەم ئۆز ئىچىدە تەربىيەلەش، رەتلەش بىلەن يېڭى ئارتىسلارنى قوبۇل قىلىپ ئۆستۈرۈشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈپ، ئارتىسلارنى ھەرقايسى تۈرلەر بويىچە قەرەللىك تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈشنى چىڭ تۇتقان. 1986 - يىلى بىر قىسىم ئارتىسلارنى باشقا ئورۇنلارغا يۆتكەپ بېرىپ ئۇنىڭ ئورنىغا سەككىز نەپەر يېڭى ئارتىس قوبۇل قىلىنىپ ئۆزى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرگەن.

1990 - يىلى 3 - ئايدا يەنە ئون نەپەر كىشىنى باشقا تارماقلارغا يۆتكەپ بېرىپ ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئالتە ئايلىق سىناق مۇددىتى بىلەن 19 نەپەر قىز - ئوغۇل سېستىرا ھەۋەسكارلىرىنى قوبۇل قىلىپ، سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ئۈچۈن ئاساس سېلىندى.

2. باب ئاممىۋى مەدەنىيەت

1 مەدەنىيەت يۇرتى

1944 - يىلى كۈمىدا ھۆكۈمەت تەرىپىدىن «مىن-جياۋگۇەن» (خەلق ئاقارتىش يۇرتى) دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئورگان تەسىس قىلىنغان ئىدى. بۇ، ھۆكۈمەتنىڭ مەدەنىيەت كەسپىي ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورگىنى بولۇپ، يۈي كۈلۈڭ دېگەن ئادەم گۈەنجاڭ بولغان. بۇ كىشىنىڭ مەدەنىيەت كەسپىدىن بىر ئاز خەۋىرى بولسىمۇ، لېكىن ئەپيۇن چېكىش بىلەن ھورۇنلىشىپ كەتكەچكە كەسپىي ئىشلارنى تۇتمايتتى. ئۇ چاغدا بۇ ئورۇندا ئۈچ كىشى بولۇپ ئۇلار ئاندا - ساندا قارا دوسكىغا خەت يېزىپ قويۇش، بازار ئىچىدىكى شەنلى ۋە خۇيلى مەكتەپلىرىگە بېرىپ «سەنمىنجۇيى» شېئىرىنى ئۆگىتىپ قويۇشتىن باشقا پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇرمايتتى. 1948 - يىلى تۇنىياز چاۋار «گۇدا دەيبىياۋ» بولۇپ سايلىنىپ نەنجىڭگە بېرىپ جاڭ جيېشىنىڭ زۇڭتۇڭ سايلىمىغا قاتنىشىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تاكى ئازادلىققىچە بۇ ئورۇنغا باشلىق بولغان. 1948 - يىلى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىنىڭ ئالدىغا (ئورنى، ئەسلىدىكى بازار باشقۇرۇشنىڭ كونا ئورنى يەنى ھازىرقى 1- باشلانغۇچ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەكتەپنىڭ ئىچىدە ئىدى) ئالتە ئېغىزلىق «مىن جىياۋگوۋەن» (خەلق ئاقارتىش يۇرتى) بىناسى سېلىنغان. ئۇلارنىڭ ئاساسىي كەسپى قارا تاختاي چىقىرىپ تەشۋىق قىلىش بولغان. قورچاق شەنجاڭلار تۇنىياز چاۋارنىڭ دەرىجىسىنى «مۇئاۋىن، ھاكىملار بىلەن باراۋەر» دەپ ئۇق-تۇرغان ھەم چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا شۇ بويىچە مۇ-ئامىلە قىلىپ كەلگەن ئىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن 1952 - يىلى مەدەنىيەت يۇرتى تەسىس قىلىندى. ئۇرنى ئەسلىدىكى قىزلار مەكتەپ، ھا-زىرقى 1 - باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ قورۇسى ئىچىدە ئىدى. مەدەنىيەت يۇرتى ئەسلىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى، كېيىنكى كۇتلەردە «مىن جىياۋگوۋەن» ۋە ئىت-تىپاق باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان كىنو، سەنئەت، ئاممىۋى مەدەنىيەت، تەشۋىقات، قىرائەتخانا قاتارلىق كەسپىي خىزمەتلەرنى ۋە بىر قىسىم مال - مۈلۈكلەرنى ئۆتكۈزۈ-ۋېلىش بىلەن پەيدىنپەي ھەر خىل ئاممىۋى مەدە-نىيەت پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرغان ئىدى. مەدەنى-يەت يۇرتىنىڭ ئۈچ نەپەر خادىمى بولۇپ باشلىقى قۇد-رەت مۇساھاجى ئىدى (قۇدرەت مۇساھاجى 57 - يىلغى-چە باشلىق بولغان). گەرچە ئادەم سانى ئاز بولسىمۇ مەدەنىيەت يۇرتى پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئاممىۋى مەدەنىيەت، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت، قىرائەتخانا، تەنتەربىيە قاتار-لىق كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى بىرتۇتاش باشقۇراتتى. مەدەنىيەت يۇرتى 1955 - يىلدىن كېيىن خىزمىتى-نىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى يېزىلارغا قارىتىپ، كادىرلارنى يېزى-

-لارغا ئەۋەتىپ تۈت ژىياندا ئىشنى يوقىتىشنى تەشۋىقى
-قىلىش بىلەن بىرگە يېزىلاردا ئاساسىي قاتلام مەدەنىيەت
ئورۇنلىرىنى تەشكىللىگەن. ئىنىڭ كادىرلار ئاساسىنى
-قاتلاملاردا ئالتى كاپېراتىپلىرىنى قۇرۇشقا بىرلەشتۈ
رۈپ قىشلاق ئالدى، ئارا مەھەللە، ئارا قۇم، موغاللا،
ئىستېمالا قاتارلىق ئۇن نەچچە جايدا دەسلەپكى
قەدەمدە يېزا قىرائەتخانىلىرى قۇرۇپ چىققان. بۇ
قىرائەتخانىلار شۇ چاغلاردا دېھقانلارنى ھەر جەھەت-
تىن تەربىيلەشتە ياخشى رول ئوينىغانلىقى ئۈچۈن
دېھقانلار بەكمۇ ياقتۇراتتى. شۇڭا ھەر قايسى جايلار
بەس - بەس بىلەن قىرائەتخانىلارنى قۇرۇپ چىققان،
ھەتتا مەخسۇس ئۆي - ئىمارەت، جوزا - ئۈشكاپ ياس-
تىشتىن سىرت خوتەن، قەشقەر قاتارلىق جايلارغىچە
ئادەم ئەۋەتىپ ھەر خىل كىتاب - ژۇرنال، گېزىت-
ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىپ، ئاممىنىڭ كىتابتىن بەھرىمەن
بولۇش ئېھتىياجىنى تەمىن ئەتكەن ئىدى.

1957- يىلدىن باشلاپ مەدەنىيەت يۇرتى يۇقىرى
دەرىجىلىك مەدەنىيەت مەمۇرىي تارماقلارنىڭ ئورۇن-
لاشتۇرۇشىغا ئاساسەن يېزىلاردا «يېزا كۇلۇبى» قۇرۇش-
قا كىرىشىپ كەتكەن. بۇ ۋاقىتتا مەدەنىيەت يۇرتى
ئۆزى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان سەنئەت ئۆمىكىنى باشلاپ
يېزىلارغا بېرىپ ئاخشاملىرى ئويۇن قويسا، كۈندۈزلىرى
ھەرقايسى كوپېراتىپلارغا بېرىپ ئاممىغا تەشۋىقىي تەربىيە
خىزمىتىنى ئىشلىگەن. مەدەنىيەت يۇرتى كادىرلىرىدىن قۇد-
رەت مۇساھاجى، بۇنىسا زەمۇسۇن، مەخسۇت تۇردى قاتارلىق-

لار بىر يىلدىچە ئائىلىسىگىمۇ قايتماستىن پۈتۈن ناھىيە-
نىڭ ھەر قايسى يېزا - كەنتلىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، پۈ-
تۈن ناھىيە بويىچە يېزا كلۇبلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ
بولۇپ ئاندىن قايتىپ كەلگەن. مەدەنىيەت يۇرتى كا-
دىرلىرى جاپالىق خىزمەت قىلىپ ئاساسىي قاتلام دا-
دىرلىرى ۋە كەڭ ئاممىنى تەسىرلەندۈرگەنلىكى ۋە ئۇ-
لارنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن، جاي-
لار يېزا كلۇبلىرى ئۈچۈن مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ ۋە
ئىئانە توپلاپ كلۇب ئۈچۈن قىرائەتخانا، خۈەندىڭ ئاپپا-
راتى، مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش ئۆيى، تەنتەربىيە مەي-
دانلىرى بەرپا قىلىپ چىققاندىن تاشقىرى 2—3 موغىچە
يەر ئاجرىتىپ بېرىپ، كلۇبتا ئىشلەيدىغان خادىمنىڭ
قوشۇمچە ھەق مەسىلىسىنى ھەل قىلغان. شۇنىڭ بىلەن
ھەر قايسى رايونلار بەس - بەس بىلەن ئىشتىن سىرتقى
سەنئەت دۈيى ۋە تەنتەربىيە كوماندىلىرىنى تەشكىل-
لەپ رايونلار بىلەن رايونلار ئاراسىنەت كۆرىكى ۋە تەن-
تەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدىغان بولغان.
56 — 57 - يىللىرى ناھىيە بويىچە 35 ئورۇندا يېزا
كلۇبى، 26 ئورۇندا ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۈيى، 31
ئورۇندا ۋالېبول، ۋاسكىتبول كوماندىلىرى تەشكىل قىلىن-
غان. خاس 3- رايون (ھازىرقى كۆكتېرەك يېزىسى) دىكى
16 كوپېراتسىيە ئىچىدىن 10 ئورۇندا يېزا كلۇبى،
ئالتە ئورۇندا ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۈيى قۇرۇلغان،
زىيا ۋەدىنى تۇردى، ئۆمەر مىنتىز قاتارلىقلار شۇ
چاغدىكى يېزا كلۇبىنىڭ تەشكىلاتچىلىرى، بەدى روزى،

نورمىتلىلا ناسىر، ئابلىز سادىرلار ئىشتىن ،سىرتقى سەنـ
ئەت دۆيىنىڭ ئارتىسلىرى ئىدى. ئۇ چاغلاردىكى يېزا
كلوبـى قارمىقىدىكى تەنتەربىيە دۆيى ۋە سەنئەتكە قاتـ
نىشىدىغانلار ئىلتىماس يېزىش ئارقىلىق يېزا كلـوب
ھەيئەتلىرى مۇزاكىرىلىشىپ تەستىقلىغاندىن كېيىن
قوبۇل قىلىناتتى. 1959- يىلى خەلق كوممۇنىسى ۋە
جامائەت ئاشخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن ناھىيە بويىچە
قېرى - ياش، ئەر - ئايال دېمەستىن بىر دانە دۇتار،
بىر چېكىم تاماكا، بىر چەينەك قايناقسۇ بىلەنمۇ ھەممە
كىشى تانسا ئويناش پائالىيىتىنى ئەۋج ئالدۇرغان،
تانسا ئويناپدىغانلارمۇ ناھايىتى كۆپ بولاتتى.
1961- يىلى كادىرلارنى ئەمگەكتە چېنىقتۇرۇش، ھەممە
ئادەم يېزا ئىگىلىكى بىلەن، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش بىلـ
لەن كەڭ شۇغۇللىنىش دېگەن بەلگىلىمىگە ئاساسەن ناـ
ھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ كادىرلىرى گۈلباغدىكى
كادىرلار مەيدانىغا بىر يىللىق ئەمگەككە چۈشۈرۈلگەنلىـ
كى ئۈچۈن، يېزا مەدەنىيەت كلوبلىرىنىڭ خىزمىتىنى
سۈرۈشتە قىلىشقا ئادەم بولمىغاچقا پەيدىنپەي سۇسـ
لىشىپ ئاخىرى پائالىيىتى توختاپ، ئىشىكى تاقىلىپ، ئىشـ
تىن سىرتقى سەنئەت ۋە تەنتەربىيە دۆيلىرى تارقىلىپ،
يېزا ئىگىلىك ئەمگىكىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىدى. 1963-يىلدىن
65- يىلغىچە يېزىلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى
يۈگۈزۈلۈۋاتقان چاغلاردا بەزى جايلاردا يېزا مەدەنىـ
يەت كلوبىنىڭ قىرائەتخانىلىرى ساقلىنىپ قالغان. 1965-
يىلدىن 1975- يىلغىچە بولغان ئون يىللىق مالىمانچىلىق

مەزگىلىدە شەھەر - يېزىلاردا مەدەنىيەت خادىملىرى «قارا ئىسمىز»، «جىن - شەيتان» دەپ قارىلىنىپ كۆرەش - پىپەنىنىڭ ئوبيېكتى قىلىنغاچقا، بۇ خىزمەتتە تۇتىدىغان ئادەم بولمىغان، ئوبدان ئېقىشقا چۈشكەن ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان، مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى تارقىتىۋېتىلگەن، ئامما ياقتۇرۇپ كۆرىدىغان كىتاب - ژۇرناللار «زەھەرلىك چۆپ»، «سېرىق كىتاب» دەپ قارىلىپ كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. نەتىجىدە مەدەنىيەت گادايلىقى، بۇرۇقتۇملۇق ھالەت شەكىللەنگەن. نائەھلىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ بۇ مەزگىللەردىكى پائالىيىتى قارا تاختاي چىقىرىش، شىنخۇاشىنىڭ رەسىملىرىنى كوچىغا قويۇپ قويۇش، بىر قانچە پارچە كىتابلار بىلەن ئىلانا قىرائەتخانا ئېچىشتىن ئىبارەت ئىدى. بەزى گۇڭشىلاردا «سىنىپىي كۆرەش كۆرگەزمىخانىسى»، «پرولېتارىياتنىڭ قىزىل كىتاب ئۆيى» قاتارلىق جايلار بەرپا قىلىنىپ، يېزىلارنىڭ ئەسلىدىكى ئاممىۋى مەدەنىيەت كلۇبلىرىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىلگەن ئىدى. ئاستانە، قوش، سېتىبېرىق، ياپىلاق چاقا، جايىنا غۇت، دۆڭباغ، پىيالما، غازچاقا قاتارلىق جايلار ھەتتا بىر قانچە مىڭ يۈەن پۇل خەجلەپ سىنىپىي كۆرەش كۆرگەزمىخانىسى ئېچىش بىلەن بىرگە، قىزىللاشتۇرىمىز دەپ بىر قانچە ئېغىز ئۆينىڭ ئىچى - تېشىنى قىزىل رەڭ ۋە سىردا بوياپ چىققان.

- ٩ ٥ ئومۇمەن، گۇما مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئالدىدا قۇرۇلغان «مىڭ جاۋگۈەن» بىلەن قوشۇپ ھېسابلىغاندا

-يۈي كۆك 1944- يىلىدىن 1948- يىلىغىچە، تۇنىياز چاۋار 1948- يىلىدىن 1949- يىلىغىچە، قۇدرەت مۇساھاجى 1952- يىلىدىن 1957- يىلىغىچە، مەھەممەت داۋۇت 1957- يىلىدىن 1958- يىلىغىچە، ھاپىز مەتنىياز 1959- يىلىدىن 1975- يىلىغىچە، رىن شۇشىڭ 1975- يىلىدىن 1977- يىلىغىچە، يۈي تيەنمىن 1977- يىلىدىن 1980- يىلىغىچە، ئابدۇقادىر ھوشۇر 1981- يىلىدىن 1986- يىلىغىچە، قاۋۇز ئىمىن 1986- يىلىدىن ھازىرغىچە يۇرت باشلىقى (گۋەنجاڭ) بولغان. يەنە ۋاڭ شيۇ 1968- يىلىدىن 1977- يىلىغىچە، رىن شۇشىڭ 1977- يىلىدىن 1978- يىلىغىچە، چىن يۈيلىن 1981- يىلىدىن 1984- يىلىغىچە، ۋاڭ مىن چىڭ 1985- يىلىدىن 1988- يىلىغىچە مۇئاۋىن يۇرت باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئادەم سانى دەسلەپكى بىر ئادەمدىن تەدرىجىي كۆپىيىپ 1982- يىلى 16 ئادەمگە يەتكەن. ھەر قايسى دەۋرلەردە مەدەنىيەت يۇرتىدا ئىشلىگەن خادىملار ئىچىدىن تۆۋەندىكىلەر مەدەنىيەت يۇرتى كەسپىگە باب كېلىدىغان ئىختىساس ئىگىلىرى بولۇپ، ئۇلار ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرغانلىقى ئۈچۈن شۇ مەزگىللەردە مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ خىزمەتلىرىدە يېڭىلىقلار ئارقا - ئارقىدىن مەيدانغا كېلىپ، گۇمىنىڭ شەھەر- يېزا مەدەنىيەت ئىشلىرىدا يۈكسىلىش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلگەن. ئۇلار: قۇدرەت مۇسا ھاجى (خەتتات، رەسسام، سەنئەتكار، ئاممىۋى مەدەنىيەت يېتەكچىسى)؛ ھاپىز مەتنىياز (سەنئەتچى، تەنتەربىيىچى، ئاممىۋى مەدەنىيەت

uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

تەشكىللاتچىسى)، ۋاڭ شيۇ (خەتتات، سەنئەتكار)، ۋاڭ-
لى دى (رەسسام، خەتتات)، لى داخۇا (خەتتات، فو-
توگراف)، يۈتيەنمىن (خەتتات، فوتوگراف)، ئابدۇقا-
دىر ھوشۇر، قاۋۇز ئىمىن (ئاممىۋى مەدەنىيەت يېتەكچى-
سى) لاردىن ئىبارەت.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 11- نۆۋەتلىك 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1981 - يىلى 31- نومۇرلۇق ھۆججىتى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ خىزمەتلىرى بۇرۇنقىدەك بىر ئىزدا توختاپ قېلىش ھالىتىگە خاتىمە بېرىپ ئۆز خىزمىتىنى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت يېڭى ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ماس ھالدا قانات يايدۇرۇشقا باشلىدى. بۇ مەزگىللەردە ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت مائارىپ باشقارما باشلىقى مەمەت توختى، مىجىت باقى، مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى توختى قۇربان قاتارلىق رەھبەرلەر بىر قانچە قېتىم كۇمىغا كېلىپ مۇھىم يوليۇرۇق ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشلارنى قىلغاندىن تاشقىرى، ناھىيىلىك مەدەنىيەت مائارىپ بۆلۈم مەسئۇلى ئوسمان مەمەت، گەنى تۇرسۇنىمىز، ھەممەت ھۆسۇنلەر مۇ بۇ ئىشلارغا كونكرېت يېتەكچىلىك قىلغان ئىدى. نەتىجىدە مەدەنىيەت يۇرتى ئاساسلىق كۈچىنى خەلق سەنئەتچىلىرى سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، خەلق ئىچىدىكى ناخشا - ئاھاڭلارنى توپلاش (لېنتىغا ئېلىش ۋە خاتىرىلەش)، خەلق سەنئەتچىلىرىنى تەشكىللەپ ئويۇن قويۇش، شەھەر ئىچىدە تانسا ئۇيۇشتۇرۇش، خەلق ئىچىدىكى

ھېكايە، داستان، چۆچەكلەرنى يېزىش، سۆھبەت يىغىلىشى ئېچىش ئارقىلىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش، خەلق ئۇسسۇلچىلىرىنى يىغىپ خەلق ئۇسسۇل ئويۇنلىرىنى تەتقىق قىلىش، ھەرخىل تېمىدىكى زېھىن سىناش مۇسابىقىلىرىنى ئويۇشتۇرۇش، يېزىلارنىڭ تەكتىنى تېپىپ مەدەنىيەت پونكىتلىرىنى قۇرۇش ۋە ئۇلىنى مۇستەھكەملەش قاتارلىقلاردا كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. مەدەنىيەت مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يولداش ئوسمان مەمەتنىڭ كۆڭۈل بۆلۈپ قوللاپ، قۇۋۋەتلىشى، كەنتنى تۈرسۇنمەھەممەت ھۆسۈننىڭ كونكرېتنى يېتەكچىلىك قىلىشى نەتىجىسىدە 1981- يىلى تۇنجى قېتىم سۇناي ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپ، ۋىلايەتنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەندىن كېيىن تېخىمۇ غەيرەتكە كېلىپ 1981- يىلدىن 1984- يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئىككىنچى قېتىملىق سۇناي ئۆگىنىش كۇرسى، مىللىي ئۇسسۇل ئۆگىنىش كۇرسى، مىللىي مۇزىكا ئۆگىنىش كۇرسى، فوتو سۈرەت كۇرسى، ھۆسنخەت (مىللىي، خەنزۇ) ئۆگىنىش كۇرسى، رەسىم سىزىشنى ئۆگىنىش كۇرسى، تانسا ئۆگىنىش كۇرسى، مەدەنىيەت پونكىتى خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى قاتارلىق جەمئىي 17 قارار كۇرس ئېچىپ، جەمئىيەت ئۈچۈن 597 نەپەر مەدەنىيەت ـ سەنئەت تالانتلىرىنى يېتىشتۈرۈپ بەرگەن. ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك بولغىنى شۇكى، 1982- يىلى 3- ئايدا توختى قۇرباننىڭ يولىيورۇقى، ئوسمان مەمەتنىڭ كۆ-

گۈل بۆلۈپ كۈچ ئۇيۇشتۇرۇپ بېرىشى، تۇرسۇنمۇ-
ھەممەت ھۆسۈننىڭ بىۋاسىتە يېتەكچىلىك قىلىشى-
نىڭ نەتىجىسىدە ئىككىنچى قېتىملىق خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ
سۆھبەت يىغىنىنى ئېچىپ، ئۇلارنىڭ ناخشا - مۇزىكىلى-
رىنى ئىنتىكە ئېلىش، توپلاش، رەتلەش ئاساسىدا «كۇما
خەلق ناخشا - قوشاقلىرى توپلىمى» ئىشلىنىپ چىقتى.
بۇ توپلامغا كۇما ناھىيىسىدە ئەسىرلەردىن بۇيان خەلق
ئىچىدە ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنى-
ۋى ناخشا ئاھاڭلىرى، ئازادلىقتىن بۇرۇن ۋە ئازادى-
لىقتىن كېيىنكى ھەر قايسى تارىخىي دەۋرلەردە خەلق
ئىچىدە ئېيتىلىپ كېلىنىۋاتقان بىر قەدەر كەڭ ئىجتىمائىي
ئاساسقا ئىگە بولغان ئۇيغۇر، تاجىك قاتارلىق مىللەت-
لەرنىڭ 70 تىن ئارتۇق ناخشا - قوشاقلىرى كىرگۈزۈل-
گەن بولۇپ، بۇ كۇما ناھىيىسىنىڭ ئاممىۋى مەدەنىيەت
تارىخىدىكى تۇنجى قېتىملىق ئىلمىي ئاساستا رەتلەپ چى-
قىلغان چوڭ ھەجىملىك توپلام ئىدى. توپلامنىڭ
بىر نۇسخىسى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نا-
زارىتىگە، يەنە بىر نۇسخىسى ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت ما-
ئارىپ باشقارمىسىنىڭ مەدەنىيەت بۆلۈمىگە يوللاپ بې-
رىلگەندىن كېيىن، باشقارما ۋە مەدەنىيەت بۆلۈمى مەس-
ئۇللىرى ۋىلايەت بويىچە چاقىرىلغان مەدەنىيەت يىغى-
نىدا ئالاھىدە تەقدىرلىگەن. «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە شىنجاڭ
خەلق رادىئو ئىستانسىمۇ مەخسۇس خەۋەر قىلغان ئىدى.
1986- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى-
نىڭ 150 مىڭ يۈەن قۇرۇلۇش مەبلىغى ئاجرىتىپ

بىرىشى ئەتىجىسىدە؛ ئاھىيىلىك مەدەنىيەت يۈرتىنىڭ 520 m^2 لىق ئىككى قەۋەت يېڭى خىزمەت بىناسى پۈتۈپ خىزمەت شارائىتى بۇرۇنقىغا نىسبەتەن زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. شۇ ندىن بۇ يان مەدەنىيەت يۇرتى ھۆسنىخەت، فوتو سۈرەت، تانسا ئۆگىنىش كۇرسىلىرىنى ئېچىپ ئادەم تەربىيىلەش، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىش، يېزا مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ خىزمەتلىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، قارا تاختاي تەشۋىقاتى، كېزىت تەشۋىقاتىنى يولغا قويۇش، تانسا، مەشرەپ ئۇيۇشتۇرۇش، يېزىلاردا فوتو سۈرەت، قول سىزما، ھۆسنىخەت كۆرگەزمىسى ئېچىش قاتارلىق پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ گۈمىنىڭ شەھەر - يېزا ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشتە زور تۆھپىلەرنى قوشۇپ كەلمەكتە.

يېزا (بازار) مەدەنىيەت پونكىتلىرى

1. مەدەنىيەت پونكىتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ رولى.

1981 - يىلى مەركەزنىڭ مەدەنىيەت خىزمىتىنى كۈچەيتىش ھەققىدىكى (81) 31- نومۇرلۇق ھۆججىتى يېتىپ كەلدى. بۇ ھۆججەت ئازادلىقتىن بۇيان تۇنجى قېتىم مەخسۇس مەدەنىيەت خىزمىتى توغرىسىدا چىقىرىلغان پروگراممىلىق خاراكتېرلىك ھۆججەت بولۇپ، ھۆججەت روھىنى تەشۋىق قىلىش، ئۆگىنىش، ئىزچىللاشتۇ-

زۇش نەتىجىسىدە ناھىيىمىزنىڭ ھەر قايسى يېزا (با-زار) لىرىدا ئارقا - ئارقىدىن مەدەنىيەت پونكىتلىرى قۇرۇلۇشقا باشلىدى. 1982- يىلى 3- ئايدا مەدەنىيەت مائارىپ بۆلۈمىنىڭ يېتەكچىلىكىدە مۇناسىۋەتلىك تار-ماقلاردىن ئادەم قاتناشتۇرۇپ، خىزمەت گۇرۇپپىسى تەش-كىللەپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا ئىشتىن سىرتقى بولۇش، ئىختىيارىي بولۇش، كۆپخىل بولۇش، ئىقتىسادچان بولۇش پرىنسىپىغا ئاساسەن شەرتى پى-شىپ يېتىشكەن نىشاندا يېزىسى، سانجو يېزىسى قاتار-لىق جايلاردا مەدەنىيەت پونكىتى قۇرۇلدى. ھەر قايسى مەدەنىيەت پونكىتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمىغا مەھەل-لە - كورۇپىدىن يۇقىرى ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ۋە ئامما ۋەكىللىرى، ئىدارە - جەمئىيەت كادىرلىرى، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ 1000 دىن ئارتۇق كىشى قاتنىشىپ، مەدەنىيەت پونكىتلى-رىنىڭ قۇرۇلۇشى ناھايىتى داغدۇغىلىق بولدى. شۇ يى-غىنلاردا يېزىلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىدىن باش-لاپ ئامما ۋەكىللىرىگىچە مەدەنىيەت پونكىتلىرىنى قول-لاش ئىرادىنامىلىرىنى بىلدۈرۈشتى ۋە نەق پۇل، كىتاب-ژۇرنال، ئۆي - ئىمارەت، جوزا - بەندىڭ، تەنتەربىيە سايمانلىرى، سەنئەت ساز، كىيىم - كېچەكلىرى، ياغاچ، رەسىم ئاپپاراتى، رەخت، پوكەي ۋە باشقا مەدەنىيەت پونكىتلىرى ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنى ئىئانە قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. گۇما بازىرى 1984- يىلى دۆلەتكە قول سوزماي 23 مىڭ يۈەن سەرپ قىلىپ

$126m^2$ لىق كۆركەم مەدەنىيەت پونكىتىنى سېلىپ چىقتى.
1982 - يىلى 6-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارەتى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە مەكىت ناھىيىسىدە يېزا ئاممىۋى مەدەنىيەت نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىپ، مەدەنىيەت پونكىتى قۇرۇش جەھەتتىكى ئىلغار تەجرىبىلەرنى كېڭەيتتى. ئىلغار پونكىتلارنى تەقدىرلىدى. شۇ يىلى 8-ئايدا خوتەن يەرلىك پارتكوم ۋە مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت خىزمەت يىغىنى چاقىردى. يىغىنغا شۇ چاغدا ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مەدەنىيەت مائارىپ خىزمىتىگە مەسئۇل مۇئاۋىن شۇجى يولداش مەمتىمىن ھاشىم ھەر قايسى يېزا (بازار) لارنىڭ مەسئۇللىرىدىن بىردىن كىشى، شۇنىڭدەك ھەر قايسى مەدەنىيەت سەنئەت ئورۇنلىرىنىڭ مەسئۇللىرى، ئىلغار كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر ۋەكىللىرى بولۇپ 18 كىشى قاتناشقان. يىغىندا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى، سانجو يېزا كىنو دۈيى ئىلغار ئورۇن، قۇدرەت مۇساھاجى، دەيشۇمى، مەتسادىر مەمەت، ئابدۇغىنى ئوسمان، مەمەت مەترېھىملار ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ تەقدىرلەنگەن ۋە مۇكاپاتلانغان. بۇلاردىن قۇدرەت مۇساھاجى بىلەن مەتسادىر مەمەت، ئابدۇرېشىت ھۆسۈن ئاپتونوم رايوندىكى تەقدىرلەش، مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتنىشىپ، مۇكاپات بۇيۇمى ۋە شەرەپ گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشكەن. شۇ قېتىمقى يىغىننىڭ تۈرتكىسى بىلەن ھەرقايسى يېزىلاردا مەدەنىيەت پونكىتلىرى ئارقا - ئارقىدىن

قۇرۇلۇپ 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ھەممە يېزا (بازار) لاردا مەدەنىيەت پونكىتلىرى (كىلىنىيالىك يېزىسىدىن باشقا) قۇرۇلۇپ، خادىملىرى 25 نەپەرگە، ئۆي ـ ئىمارەتلىرى $2976m^2$ غا يەتكەن. بۇندىن تاشقىرى 154 كەنتتە مەدەنىيەت ئۆيلىرى قۇرۇلغان ئىدى.

ھازىر مەدەنىيەت پونكىتلىرىدا 18 دانە پوكەي، 14 دانە جاۋەن، 52 دانە جوزا، 107 دانە بەندىك، 23 دانە مەش، 38 دانە قارادوسكا، 18 دانە بىلىيارت، 10 دانە رەسىم ئاپپاراتى، 4 دانە رەسىم چوڭايتىش ئاپپاراتى، 5 دانە سىنئالغۇ، 8 دانە ۋالىبول جازىسى قاتارلىق مۈلۈكلەر ۋە 28589 پارچە ھەرخىل كىتاب ـ ژۇرناللار بار. يۇقىرىنىڭ مەدەنىيەت پونكىتلىرىنى يېزىلار قۇرۇش، دۆلەت مۇۋاپىق ياردەم بېرىش دېگەن بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن مەدەنىيەت پونكىتلىرى ئۈچۈن 1985 ـ يىلدىن بۇيان قالدۇرۇلغان ھۆددە راسخوت 15 مىڭ يۈەن ئەتراپىدا بولۇپ، بۇ راسخوت خادىملارنىڭ ئىش ھەققى، قىسمەن ئىسسىنىش ئۈچۈن چىقىم قىلىنىدۇ. ھازىر مەدەنىيەت پونكىتلىرىدا ئابدۇقادىر توخسۇن، ئالتۇنگۈل ئابدۇۋەلى، بىلىقىز ئابدۇللا، ئەخمەتجان ئابدۇقادىر، ئايشەمگۈل قاسىم، رابىيە ئاۋۇت، ئابلىز ھامۇت، ھۆسۈن سايىم، سېتىنىسا ئابدۇغىنى، ئارزىگۈل ئابدۇغىنى، تۆمەرجان تۆمۈر، مىراۋىت ئەخمەت، ئابلىكىم يۈسۈپ، ئابلىمىت باۋۇدۇن، ئەركىن ئابدۇخالىق قاتارلىق 15 نەپەر كىشى ئىشلەۋاتىدۇ. بۇلاردىن بەش نەپىرى ئەكلىپ قىلىنغان كادىر بولۇپ، ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى 170 يۈەن ئەتراپىدا. توققۇز نەپىرى

ۋاقىتلىق خادىملار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققى 60
يۈەن ئەتراپىدا بولۇۋاتىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بېرى
بۇلاردىن يولداش ھۆسەين سايىم ئاپتونوم رايونلۇق
مەدەنىيەت سەنئەت كادىرلار مەكتىپىدە ئوقۇدى. بىلقىز
ئابدۇللا، سىتنىسا ئابدۇغېنى، رابىيە ئاۋۇت قاتارلىقلار
ۋىلايەتتە ئېچىلغان مەدەنىيەت پونكىتى خادىملىرىنى
تەربىيىلەش كۇرسىدا ئوقۇدى. قالغانلار ناھىيىلىك
مائارىپ ئىدارىسى ۋە مەدەنىيەت يۇرتى ئاچقان مەدەنى-
يەت پونكىتى خادىملىرىنى كەسىپ بويىچە تەربىيىلەش
كۇرسلىرىغا تۆت قاتار قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ كەسپىي سەۋىيە-
سىنى ئۆستۈرۈپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى
ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ
ئاساسلىق قوشۇنىغا، كەسپىي تايانچلىرىغا ئايلىنىپ
قالدى.

مەدەنىيەت پونكىتلىرى ئۆزىنىڭ ماددىي شەرت-
شارائىتىغا ۋە شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىي
تۇرمۇشىغا بولغان ئېھتىياجىغا ئاساسەن قىرائەتخانا
ئېچىش، كىتاب ئارىيەت بېرىش، قارا تاختاي تەشۋىقاتى،
سۈرەت تارتىش، كۆرگەزمە ئېچىش، مەدەنىي ئويۇنچۇق-
لارنى باشقۇرۇش، تانسا - مەشرەپ ئۇيۇشتۇرۇش، خەلق
سەنئەتچىلىرىنى باشقۇرۇش، مەدەنىي يادىكارلىقلارنى
باشقۇرۇش، خەلق ئاھاڭلىرىنى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبى-
ياتىنى توپلاش، ھەرخىل تۈردىكى تەنتەربىيە پائالىيەت-
لىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش لېكسىيە-
لىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش، ياكى كۇرس ئېچىش،

www.uyghurkitap.com

قاتارلىق مەزمۇننى ساغلام، ئەمما ياقتۇرىدىغان كۆپ خىل پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇش ئارقىلىق، ئاممىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىپ، ئاممىنى سوتسىيالىستىك، كوممۇنىستىك ئاڭ بىلەن تەربىيىلەپ، كۇمىنىڭ سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىشتە تېگىشلىك ئالغا سۈرۈش رولىنى ئوينىماقتا.

2. ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۇيلىرى.

يېزا - بازارلاردا مەدەنىيەت پونكىتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۇيلىرىنىڭ پائالىيىتى ئۈچۈن زېمىن هازىرلاپ بەردى. 1983 - يىلدىن كېيىن خېلى بىر قىسىم يېزىلاردا ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۇيلىرى قۇرۇلۇپ، بىر مەزگىل ئۇلارنىڭ پائالىيىتى ناهايىتى جانلىق بولغان ئىدى. قوشتاغ يېزىسىدا 23 كىشىلىك، نىشاندار يېزىسىدا 12 كىشىلىك، كۆكتېرەك يېزىسىدا 15 كىشىلىك، چودا يېزىسىدا 17 كىشىلىك، موجى يېزىسىدا 21 كىشىلىك، سانجو يېزىسىدا 29 كىشىلىك، زاڭگۈي يېزىسىدا 15 كىشىلىك، 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە 28 كىشىلىك ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۇيلىرى قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلار نومۇرلارنى ئۆزلىرى ئىجاد قىلىپ ياكى ئۆزلەشتۈرۈپ، ئۆزلىرى ئويناپ چىققان. يېزىدىن ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئازراق ياردەم بېرىلگەندىن سىرت قوشۇمچە ياردەم مەنبەسى بولمىغان شارائىتتىمۇ بېلەت سېتىپ ئويۇن قويۇش ئارقىلىق ئاساسەن

ئۆزىنى تەمىنلىگەن. سەنئەتچىلەرنىڭ كۆپىنچىسى دېھقان ياشلار ۋە ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلاردىن تەركىب تاپقان-لىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ نومۇرلىرى يەرلىكتىن ئېلىنغاچ-قا، خەلق ئاممىسى ياقتۇرۇپ كۆرەتتى. 1983 - يىلىنىڭ ئۆكتەبىر بايرىمىدا ناھىيە بويىچە ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۆيلىرىنىڭ كۆرىكى ئۆتكۈزۈلۈپ سانجو سەنئەت دۆيى بىرىنچىلىككە، قوشتاغ سەنئەت دۆيى ئىككىنچىلىككە ئېرىشكەن، سانجو سەنئەت دۆيى ئورۇنلىغان «ئۆگەي ئانا»، «سانجۇ مەشرىپى»، قوشتاغ سەنئەت دۆيى ئورۇنلى-غان «يۇرتىمىز گۈزەل»، «تويغا ماڭدۇق»، نىشاندار سەنئەت دۆيى ئورۇنلىغان «دوراش»، كۆكتېرەك سەنئەت دۆيى ئورۇنلىغان «باينىڭ خوتۇنى»، «بۇلبۇلۇم»، زاڭگۇي سەنئەت دۆيى ئورۇنلىغان «سېغىنىپ كەلدىم»، «يارنىڭ ياغلىقى»، «قارا كۆز» قاتار-لىق نومۇرلار بىرىنچى دەرىجىگە ئېرىشىپ ئالاھىدە مۇكاپات-لانغان ۋە ئويۇن كۆرگۈچىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. بۇ ناھىيە بويىچە چوڭ كۆلەملىك ئىشتىن سىرتقى سەن-ئەت كۆرىكى بولۇپ، يىغىرىمىدىن ئارتۇق سەنئەت دۆيى تاللانغان نومۇرلارنى تۆت ئاخشام ئاممىغا كۆرسەتكەن. كۆرگۈچىلەر 4785 ئادەم قېتىمغا يەتكەن. بىلەت سېتىش ئارقىلىق قىلىنغان كىرىم بىلەن بۇ قېتىمقى كۆرەككە قاتناشقان بارلىق ئارتىس ۋە خىزمەتچى خادىملارغا ئون يۈەنلىكتىن يۇقىرى بىردىن خاتىرە بۇيۇم تارقىتىپ بېرىلگەن، شۇ يىلى ۋىلايەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ كۆرىكىدە گۇما ناھىيىسى بىرىنچى

دەرىجىگە ئېرىشكەن ۋە ئەبەدىي تۇردى، مىجىت مەتقۇربان، ئابلىكىم مەمەت قاتارلىقلار ئاپتونوم رايونىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىگە قاتناشقان؛

گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ، نىشاندار، كۆكتېرەك، چودا، موجى، سانجۇ، زاڭگۇي قاتارلىق يېزىلاردا ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۈيىلىرى ناھىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىدىن كېيىنمۇ خېلى بىر مەزگىلچە ئويۇن قويۇش پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ سەنئەت ئويۇنلىرىنى كۆرۈشكە بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرۇش بىلەن ئۆز يېزا دائىرىسىدىن چىقىپ پۈتۈن ناھىيە مىقياسىدىكى ھەر قايسى يېزا-كەنتلەردە ئايلىنىپ يۈرۈپ، سەييارە ئويۇن قويۇپ مەلۇم دەرىجىدە ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشكەن ئىدى. مىجىت مەتقۇربان، ئازادگۈل مەتنىياز قاتارلىقلار ئەينى ۋاقىتتا سانجۇ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۈيىنىڭ ئارتىسلىرى بولۇپ، ھازىر ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە ئاساسلىق ئارتىسلاردىن بولۇپ قالدى. بۇنىڭ ئىچىدە قوشتاغ سەنئەت دۈيى، زاڭگۇي سەنئەت دۈيى قاتارلىق دۈيلەر تاكى 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە تارقىلىپ كەتمەستىن نورمال ئىجاد قىلىپ، ئويۇن قويۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ قاراقاش، قاغىلىق، پوسكام، يەكەن قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ يېزىلى-بازارلىرىغىچە بېرىپ سەييارە ئويۇن قويۇشنى داۋاملا-

رلاشتۇرغان. لېكىن كېيىنچە ھەرخىل ئويۇن تۈرلىرى-نىڭ كۆپىيىشى، تېلېۋىزور، سىنالغۇنىڭ ئومۇملىشىشى، سەنئەت ئۆيۈنلىرىغا بولغان تەلەپنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ يۇقىرىقى ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۆيلىرى 1987 - يىلى-نىڭ ئاخىرىدا ئۆزلۈكىدىن پۈتۈنلەي تارقىلىپ كېتىشكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇلاق سۈيى توختاپ قالمىغانىدەك 1991-يىلى 2 - ئايدا تۇرسۇنمۇھەممەت ھۆسۈننىڭ تەقلىل كۆرستىشى ۋە تەشكىللىشى بىلەن 23 كىشىدىن تەركىب تاپقان «مۇقام سادىسى» ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلدى. بۇ ئۆمەكنىڭ ئارتىسلىرى ئىدارە- جەمئىيەت كادىرلىرى، ئوقۇتقۇچىلار ۋە بازار ئاھالىلىرىدىن ئىبا-رەت بولۇپ، ئۇلار قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئۆز ماھارىتىنى جارى قىلدۇرۇپ «پەنجىگاھ»، «راك»، «چەبىيات» مۇقاملىرىنىڭ پارچىلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ نومۇر تەييار-لاپ بىرقانچە مەيدان ئويۇن قويۇپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەدەنىيەت خىزمە-تىگە مەسئۇل ھاكىمى يولداش ئوسمان مەمەتنىڭ بى-ۋاستە ئورۇنلاشتۇرۇشى، مەبلەغ ۋە ئادەم كۈچى جەھە-تىن زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىشى بىلەن 1992- يىلى 25- ئۆكتەبىردىن 28- ئۆكتەبىرگىچە ناھىيە بويىچە بەشىنچى قېتىملىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ كۆ-رىكى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىمقى كۆرەككە نەۋائابات تاجىك مىللىي يېزىسى، كىلياڭ، قوشتاغ، پىشنا، گۇما بازىرى، سانجۇ، موجى، زاڭگۇي، دۇۋا بازىرى، تاشيول ئۇچاس-

www.uyghurkitap.com

تېكىستى قاتارلىق ئورۇنلاردا تەشكىللەنگەن ئون ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئەتىرىتى، 225 نەپەر ئارتىس ھەرخىل تۈردىكى 167 نومۇرغا قاتناشتى. بۇ قېتىمقى كۆرەككە قاتناشقان ئادەم ۋە نومۇرلار كۆپ، سۈپىتى ئالدىنقى ھەر قانداق چاغدىكى ئىشتىن سىرتقى كۆرەكلەرنىڭكىدىن ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن جەمئىيەتتە ئىنتايىن ياخشى تەسىر پەيدا قىلدى.

3. باب كۇتۇپخانا

1952 - يىلى گۇما ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ قارمىقىدا قىرائەتخانا ئېچىلغان. شۇندىن بۇيان قىرائەتخانا مەدەنىيەت يۇرتى خىزمىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ كەلگەن ئىدى. 1985 - يىلى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق كۇتۇپخانا مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ قارمىقىدىن بۆلۈنۈپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا ئايرىم ئورۇن بولۇپ تەسىس قىلىندى. ئوكۇاكىيۇي مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ ئالتە نەپەر خادىم بېكىتىلگەن ئىدى. 1987 - يىلدىن كېيىن يولداش ھۆسنەرىخان بەدەل كۇتۇپخانىنىڭ باشلىقى بولۇپ خىزمەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلىپ كەلمەكتە. كۇتۇپخانا قۇرۇلغاندىن كېيىن مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ قىرائەتخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان 45000 پارچە خەنزۇچە، 4000 پارچە ئۇيغۇرچە جەمئىي 49000 پارچە كىتاب، يەنە 15 دانە كىتاب جازىسى، 23 جۈپ قىرائەتخانا جوزا-ئورۇندۇقلىرى كۇتۇپخانىغا ئايرىپ بېرىلدى.

1988 - يىلى مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ يېڭى خىزمەت بىناسى پۈتۈپ كۆچۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئەسلىدىكى مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئۈچ مو بېغى، 35 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تال- بارائىك، $1800m^2$ ئۆي - ئىمارەت

«ۋاسىلسا»، «تاشكۆل»، «پەرغانە قانىلى»، «موسكۋا بوسۇغىسى» قاتارلىق ئۆزبېك ۋە رۇس تىلىدىكى فىلىملەردىن ئىبارەت بولۇپ قىسمەن سانىدا شىنجاڭنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىدىن ئېلىنغان ئۆزبېك تىلىدىكى ژۇرناللارمۇ قويۇلاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن گۇما ناھىيىسىنىڭ كىنو ئىشلىرى پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا دۆلەتنىڭ مەدەت بېرىشى ئارقىلىق يىلمۇ يىل تەرەققىي قىلىپ ناھىيە مەركىزىدىن باشلاپ ھەرقايسى چەت بۇلۇڭ پۇشقاقلارغىچە كىنو تورى شەكىللىنىپ، ھەممە كىشى كىنودىن بەھرىمەن بولۇشتەك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، 1950 - يىلنىڭ بېشىدا ناھىيە بازىرىدا 35mm مېترلىق بىر يۈرۈش كىنو ئاپپاراتى، قوشام قۇرۇلمىلىق 700 كىشىلىك ياغاچ ئورۇندۇقلۇق ئۈستى ئوچۇق ئاددىي كىنو كۆرۈش سورۇنى، ئابلىمىت مىمتىلى، قادىر پاسا، ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم قاتارلىق ئۈچ نەپەر مېخانىكنىڭ خادىم بار بولۇپ، قەشقەر ۋە خوتەندىن كەلتۈرۈلگەن سوۋېت فىلىملىرى ۋە دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋە ئازادلىق ئۇرۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن سوقۇش فىلىملەر قويۇلۇپ، ناھىيە بازىرى ئىچىدىكى خەلق ئاممىسىنىڭ كىنو كۆرۈش ئېھتىياجىنى ئاساسەن قاندۇراتتى، ئۇ چاغلاردا كىنو قويۇش سانى، تاماشىبىنلار سانى، ئومۇمەن كىرىم، ساپ كىرىم قاتارلىق تۆت چوڭ كۆرسەتكۈچ ئېنىق بولمىسىمۇ لېكىن كىنو قويغۇچى خادىملارنىڭ جاپالىق ئىشلىشى

نەتىجىسىدە يۇقىرىقى سان كۆرسەتكۈچلىرى يىلمۇ يىل ئېشىپ باراتتى، ئۇ ۋاقىتتا بىلەت باھاسى بىر موچەن (بىر موچەنگە بازاردا ئۈچ تۇخۇم ياكى بىر توم نان سېتىۋالغىلى بولاتتى) بولۇپ تۆۋەن باھادا فىلىم ئىجارىسىنى تاپشۇرغاندىن سىرت قالدى كىرىم مائاش، مۈلۈك سېتىۋېلىش، كەسپىي ئىشلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش قاتارلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىناتتى، 1961 - يىلىغا كەلگەندە ناھىيە بازىرىدىن باشقا موجى، قوشتاغ، سانجۇ، زاڭگۇي قاتارلىق يېزىلاردا 16mm لىق ئاپپاراتتا كىنو قويۇش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىپ، كىنو قويغۇچى خادىملار سانى 23 كىشىگە يەتكەن. 1964 - يىلى دۆلەت باشقۇرغان ناھىيىلىك كىنوخانا (باشلىقى نۇرمەت ئىبراھىم) 1 - كىنو قويۇش ئەترىتى ۋە كوللېكتىپ باشقۇرۇشىدىكى قوشتاغ كىنو ئەترىتى، سانجۇ كىنو ئەترىتى قاتارلىق ئالتە كىنو قويۇش ئورنى بەرپا قىلىنىپ خەلق ئاممىسىنىڭ كىنودىن بەھرىمان بولۇشى ئاساسەن تەمىن ئېتىلگەن، يۇقىرىقى ئالتە ئورۇندىكى كىنو قويغۇچى خادىملارنىڭ سانى 26 كىشىگە يەتكەن، 1970 - يىلى موكويلا، قارتاغىز قاتارلىق جايلاردا ئىككى كىنو ئەترىتى قۇرۇلۇپ كىنو قويۇش ئورۇنلىرىنىڭ سانى سەككىزگە يەتكەن. 1971 - يىلى ناۋ ئابات تاجىك مىللىي يېزىسى، كۆكتېرەك، پىيالما، چارۋا مەيدان قاتارلىق جايلارغا 8.75mm لىق كىنو قويۇش ئۈسكۈنىلىرى سەپلىنىپ كىنو قويۇش ئورۇنلىرى 12 گە يەتكەن. 1978 - يىلى دوۋا، پوسكا، سانجۇ تاشپىرىق قاتارلىق ئورۇن-

«ۋاسىلسا»، «تاشكۆل»، «پەرغانە قانىلى»، «موسكۋا بوسۇغىسى» قاتارلىق ئۆزبېك ۋە رۇس تىلىدىكى فىلىملەردىن ئىبارەت بولۇپ قىسمەن سانىدا شىنجاڭنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىدىن ئېلىنغان ئۆزبېك تىلىدىكى ژۇرناللارمۇ قويۇلاتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن گۇما ناھىيىسىنىڭ كىنو ئىشلىرى پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا دۆلەتنىڭ مەدەت بېرىشى ئارقىلىق يىلمۇ يىل تەرەققىي قىلىپ ناھىيە مەركىزىدىن باشلاپ ھەرقايسى چەت بۇلۇڭ پۇشقاقلارغىچە كىنو نۇرى شەكىللىنىپ، ھەممە كىشى كىنودىن بەھرىمەن بولۇشتەك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، 1950 - يىلىنىڭ بېشىدا ناھىيە بازىرىدا 35mm مېترلىق بىر يۈرۈش كىنو ئاپپاراتى، قوشام قۇرۇلمىلىق 700 كىشىلىك ياغاچ ئورۇندۇقلۇق ئۈستى ئوچۇق ئاددىي كىنو كۆرۈش سورۇنى، ئابلىمىت مىمتىلى، قادىر پاسا، ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم قاتارلىق ئۈچ نەپەر مېخانىكنىڭ خادىم بار بولۇپ، قەشقەر ۋە خوتەندىن كەلتۈرۈلگەن سوۋېت فىلىملىرى ۋە دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋە ئازادلىق ئۇرۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن سوقۇش فىلىملەر قويۇلۇپ، ناھىيە بازىرى ئىچىدىكى خەلق ئاممىسىنىڭ كىنو كۆرۈش ئېھتىياجىنى ئاساسەن قاندۇراتتى، ئۇ چاغلاردا كىنو قويۇش سانى، تاماشىبىنلار سانى، ئومۇمىي كىرىم، ساپ كىرىم قاتارلىق تۆت چوڭ كۆرسەتكۈچ ئېنىق بولمىسىمۇ لېكىن كىنو قويغۇچى خادىملارنىڭ جاپالىق ئىشلىشى

نەتىجىسىدە يۇقىرىقى سان كۆرسەتكۈچلىرى يىلمۇ يىل
ئېشىپ باراتتى، ئۇ ۋاقىتتا بىلەت باھاسى بىر موچەن
(بىر موچەنگە بازاردا ئۈچ تۇخۇم ياكى بىر توم نان
سېتىۋالغىلى بولاتتى) بولۇپ، تۆۋەن باھادا فىلىم ئىجا-
رىسىنى تاپشۇرغاندىن سىرت قالدى كىرىم مائاش،
مۈلۈك سېتىۋېلىش، كەسپىي ئىشلارنى تەرەققىي
قىلدۇرۇش قاتارلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىناتتى. 1961-
يىلىغا كەلگەندە ناھىيە بازىرىدىن باشقا موجى، قوشتاغ،
سانجۇ، زاڭگۇي قاتارلىق يېزىلاردا 16mm لىق ئاپپا-
راتتا كىنو قويۇش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىپ، كىنو
قويغۇچى خادىملار سانى 23 كىشىگە يەتكەن. 1964-
يىلى دۆلەت باشقۇرغان ناھىيىلىك كىنوخانا (باشلىقى
نۇرمەت ئىبراھىم) 1- كىنو قويۇش ئەترىتى ۋە كوللېك-
تىپ باشقۇرۇشىدىكى قوشتاغ كىنو ئەترىتى، سانجۇ كىنو
ئەترىتى قاتارلىق ئالتە كىنو قويۇش ئورنى بەرپا قىلىنىپ،
خەلق ئاممىسىنىڭ كىنودىن بەھرىمان بولۇشى ئاساسەن
تەمىن ئېتىلگەن، يۇقىرىقى ئالتە ئورۇندىكى كىنو قويغۇچى
خادىملارنىڭ سانى 26 كىشىگە يەتكەن، 1970- يىلى
موكويلا، قارتاغىز قاتارلىق جايلاردا ئىككى كىنو ئەترىتى
قۇرۇلۇپ كىنو قويۇش ئورۇنلىرىنىڭ سانى سەككىزگە
يەتكەن. 1971- يىلى ناۋ، ئابات، تاجىك مىللىي
يېزىسى، كۆكتېرەك، پىيالما، چارۋا مەيدانى قاتارلىق
جايلارغا 8.75mm لىق كىنو قويۇش ئۈسكۈنىلىرى سەپ-
لىنىپ كىنو قويۇش ئورۇنلىرى 12 گە يەتكەن. 1978-
يىلى دوۋا، پوسكا، سانجۇ تاشىيرىق قاتارلىق ئورۇن-

ىلار 876 مىللىمېتىرلىق كىنو ئاپپاراتى سېتىۋېلىپ كىنو قويۇش ئورۇنلىرى 15 كە يەتكەن. 1970 ـ يىلى كىنو ئىشلىرىنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش، كىنو باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن يۇقىرىنىڭ ھۆججەت روھىغا ئاساسەن ناھىيىمىزدە كىنو قويۇش، فىلىم تارقىتىشنى باشقۇرۇش زەنى قۇرۇلۇپ جۇ شۇرېن باشلىق (زەنجاڭ) بولغان. 1979 ـ يىلى كىنو باشقۇرۇش زەنى كىنو فىلىم تارقىتىش، قويۇشنى باشقۇرۇش شىركىتىگە ئۆزگەرتىلىپ لى چۈنفا دىرېكتور، لىتىيپ توختى مۇئاۋىن دىرېكتور بولغان. شۇ مەزگىلدە ئىككى قارار كۇرس ئېچىپ 55 نەپەر كىنو قويغۇچىلارنى تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈلگەن. 1984 ـ يىلدىن كېيىن ئابلىز توختىۋاقىنى دىرېكتور بولغان شىركەت قۇرۇلغاندىن كېيىن فىلىم تارقىتىش، سايمان بىلەن تەمىنلەش، كىنو ئۈسكۈنىلىرىنى رېمونت قىلىش، كىنو تەشۋىقاتى، فىلىم تەكشۈرۈش، كىنو قويۇش تورلىرىنى بەرپا قىلىش، فىلىم ئىجارىسىنى، بېلەت باھاسىنى ئۆلچەملەشتۈرۈش، كىنو ئۆيلىرىنىڭ ھەق يىغىۋېلىش ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىش، كىنو قويغۇچى خادىملارنىڭ تېخنىكا سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش، تۇرمۇش تەمىناتىنى ئۆستۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە بىر قاتار خىزمەتلەرنى ئىشلەپ ناھىيىمىزنىڭ كىنو ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشتى. بولۇپمۇ پېشقەدەم تېخنىك لىتىيپ توختى، نۇرمەت ئىبراھىم، ئابلىز توختىۋاقى قاتارلىق يولداشلار داۋاملىق يېزا-قىشلاقلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ يېزا ـ بازار كىنو ئىشلىرىنىڭ تەرەق-

قىياتى ئۇچۇن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن. 1980 - يىلغا كەلگەنىدە كىنو قويۇش ئورۇنلىرى 24 گە يېتىپ، ناھىيىنىڭ ھەركىمىزىدىن باشلاپ چەت ياقا جايلاردىمۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى كىنودىن ئاساسەن بەھرىمان بولالايدىغان ياخشى ۋەزىيەت شەكىللەنگەن. قىسمەن كىنو ئەترەتلىرىدىكى 8.75 مىللىمېتىرلىق كىنو قويۇش ئاپپاراتى يەيدىنىپەي 16 مىللىمېتىرلىق ئاپپاراتقا ئۆزگەرتىلىپ، ئۇسكۇنىلەر سەپلىنىپ كىنو قويۇش سۈپىتى ئۆسكەن، ئۈنۈمى ياخشى بولغان، كىرىم كۆپەيگەن. كىنو قويغۇچى خادىملارنىڭ تېخنىكا سەۋىيىسىدىمۇ زور ئۆزگىرىشلەر بولغان. ھازىر ناھىيە بويىچە 45 نەپەر كىنو قويغۇچى خادىم بولۇپ، بۇنىڭدىن مۇئاۋىن ئىنژېنېر ئۇنۋانى ئالغانلار تۆت نەپەر، مېخانىك دەرىجىلىكلەر بەش نەپەر، بىرىنچى دەرىجىلىك كىنوقويغۇچى ئۇنۋانى ئالغانلار 13 نەپەر، ئىككىنچى دەرىجىلىكلەر ئاتە نەپەر، ئۈچىنچى دەرىجىلىكلەر ئون نەپەر، قالغانلار پراكتىكانت كىنو قويغۇچى خادىملاردۇر.

قوشتاغ يېزا كىنوخانىسى 1992 - يىلى ئەلا مۇلازىمەت قىلىپ كىنونىڭ يورۇقلۇق، ئاۋازىنىڭ ياخشى بولۇشىغا ھەقىقىي تۈردە كاپالەتلىك قىلىپ، كىنو قويۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، يىللىق ئومۇمىي كىرىمىنى 29873 يۈەنگە، ساپ پايدىنى 1316.95 يۈەنگە يەتكۈزۈپ، خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئىلغار يېزا - بازار كىنوخانىسى بولۇپ باھالانغان، ئاپتونوم رايونلۇق كىنو شىركىتى، خوتەن ۋىلايەتلىك كىنو شىركىتى، خوتەن ۋىلا-

	يۇقىرىدىن بېرىلگەن ۋەزىپە	سانى (سەھىيادىمى)	كۆرگۈچىلەر (ئادەم قېتىم)	كىنو قويۇش ئومۇمى كىرىمى	تارقىتىش كىرىمى
1985-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	45000
	ئورۇندالغىنى	4539	2136082	18975289	6589062
1986-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	45000
	ئورۇندالغىنى	4268	1218297	16389329	5793594
1987-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	45000
	ئورۇندالغىنى	4484	1243982	17853334	6149984
1988-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	55000
	ئورۇندالغىنى	4410	864706	17901856	7122503
1989-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	57000
	ئورۇندالغىنى	4215	608669	18510456	6409195
1990-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	57000
	ئورۇندالغىنى	4084	567259	20739213	7137194
1991-يىل	ۋەزىپە	3100	2000000	158000	58000
	ئورۇندالغىنى	4163	666288	246815	82755.21

يىتى تەۋەسىدىكى بارلىق كىنوخانىلارنى بۇ كىنوخانىنىڭ ئىلغار ئىش پائالىيەتلىرىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلىپ ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ تەجرىبىسى ۋىلايەت بويىچە ئومۇملاشتۇرۇلغان.

1985- يىلدىن 1990- يىلغىچە بولغان كىنونىڭ قانلىق كۆرسەتكۈچى جەدۋەلدە كۆرسىتىلدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

٥. باب كىنو تىياتىرخانا

گۇمىدا كىنونىڭ پەيدا بولۇشى تەبىئىي ھالدا كىنو قويىدىغان سورۇننىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلدى. دەسلەپتە گۇمىدا كىنو بازار ئىچىدىكى چوڭراق دەڭلەردە، ئاق يەرلەردە قويۇلغاچقا ئۇيغۇر مەدەنىيە ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى كىنو قويىدىغان مۇۋاپىق ئورۇن بولۇشنى پىلانلاپ 1940- يىلى جەمئىيەتتىكى مەدەنىيەت سۆيەر تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى ۋە ماددىي جەھەتتىن زور مىقداردا ياردەم بېرىشى نەتىجىسىدە كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان 2000 كىشى سىغىدىغان ھەم سەنئەت ئويۇنلىرىنى قويۇشقا بولىدىغان سەھنىسى، گىرىمخانىسى بارە ھەم كىنو قويۇشقا، يىغىلىش قىلىشقا بولىدىغان بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان قەشقەر ھېيتگاھ كىلوبىغا ئوخشاش ئىككى تەرىپى كارىدورلۇق، ئۆگزىسى ئۈچ قىرلىق، تۇنىكا مىخلانغان، ئاستىغا شال مىخلانغان (يا تىقۇزۇلغان)، كۆركەم، ئازادە بىر كىنو تىياتىرخانا سېلىپ چىققان. بۇ كىنو تىياتىرخانىنىڭ ئورنى ھازىرقى گۇما سودا بازىرىنىڭ ئورنىدا بولۇپ، ئەيتى زاماندا ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدىغان قۇرۇلۇشلارنىڭ بىرسى ئىدى. بۇ گۇمىدا «كىلوپ» دېگەن سۆزنىڭ ۋە

چوڭ تىپتىكى ئاممىۋى ئويۇنخانىنىڭ تۇنجى قېتىم پەيـ
دا بولۇشى بولۇپ، بۇ كىلوب تاكى 1960 - يىللىرىغىچە
ئاممىنىڭ كىنو تىياتىر كۆرىدىغان ۋە ھەر خىل پائالـ
يەتلەرنى ئېلىپ بارىدىغان سورۇنى بولۇپ قالغان. ھاـ
زىرغىچە «تۆمۈر كىلۇب» دېگەن نام كىشىلەرنىڭ خاـ
تىرىسىدە ساقلانماقتا.

1986 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نا-
زارىتىنىڭ 1 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىشى ئارقىلىق
قۇرۇلۇش كۆلىمى $1800m^2$ كۋادرات مېتىرلىق، سېمونت
بېتون قۇرۇلمىلىق، توك، سۇ لىنىيىلىرى يۈرۈشلەشكەن زاماـ
نىۋى تۈسكە ئىگە يېڭى تىياتىرخانا سېلىندى. كىنو تىـ
ياتىرخانىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 2664 كۋادرات مېتىر بوـ
لۇپ، ئويۇن كۆرۈش زالىدا 990 كىشىلىك ئورۇندۇق
بار. يان تەرىپىدە بۆلۈم -ئىشخانا ۋە ئارتىسلار ياتىقى
قاتارلىق ئىمارەتلەر بار. 1987 - يىلى مۇھەممەت ساـ
ۋۇت كىنو تىياتىرخانىنىڭ دىرېكتورلۇقىغا بېكىتىلگەن ئىـ
دى. شۇندىن بۇيان كىنو تىياتىرخانىنىڭ ئالدى ۋە سول
يان تەرىپى تۆمۈر بىلەن رەشاتكىلىنىپ مەيدانلىرىغا
سېمونت ياتقۇزۇلۇپ، مەيدان ئەتراپىغا مەنزىرە ئورـ
مانلىرى ۋە ئەتىر گۈل قاتارلىق ھەر خىل گۈللەر ئۆستۈرۈلۈپ
مەنزىرىسى گۈزەللەشتۈرۈلگەن. كىنو تىياتىرخانىدا ئالتە
نەپەر ئىشچى - خىزمەتچى بار بولۇپ، ئۆز كىرىمى بىلەن
ئۆزىنى تەمىنلەيدۇ. ھازىر بۇ جاي ناھىيە خاراكتېرلىك
مۇھىم چوڭ يىغىنلارنى ئاچىدىغان ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ
سەنئەت ئويۇنلىرىنى، كىنولارنى كۆرىدىغان، خاتىرە سۈرەتـ
لەرگە چۈشىدىغان مەنزىرىلىك ئورۇننىڭ بىرسىگە ئايلاندى.

6. باب ئاجايىپخانىنىڭ ئېچىلىشى

1939-يىلى ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى يەرلىكتىكى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى بىلەن بىرلىكتە كۇمىدا تۇنجى قېتىم ئاجايىپخانا — «ھايۋاناتلار باغچىسى» ئاچقان ئىدى. بۇ باغچا تاكى 1944-يىلىغىچە ئېچىلغان بولۇپ. ھەر يىلى 4-ئايدا بىر ئاي ئېچىلىپ ئۇنىڭدىن كېيىن ھەر خىل ھايۋانات، قۇش، جان-جانىۋارلار ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىلەتتى ياكى بىر تەرەپ قىلىناتتى. بۇ ئاجايىپخانىغا ئادەتتە كىشىلەرنىڭ كۆرەلىشى تەس بولغان كۇمىنىڭ تاغ رايونلىرىدا ۋە جاڭگال سۇ بويلىرىدا ياشايدىغان كېيىك، جەگران، كۆكمەك؛ يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن بۆرى، ئەسىرە، تۈلكە، داۋىخان، مۈلۈن؛ قۇشلاردىن ئۇلار، كەكلىك، تاغ قاغىسى، قۇم توخۇسى، تاغ قۇشقىچى، چۈلەك، ۋات ۋالاق؛ سۇ قۇشلىرىدىن غاز، ئۆردەك، ياۋا غاز، ياۋا ئۆردەك، غاڭغىت؛ تۇرنا، لەگلەك؛ يىرتقۇچ قۇشلاردىن بۈركۈت، لېچىن، ئىت ئالغۇ، قارچۇغا، قۇرغۇي، قارا سوقام، سا، غىجى، سالۋا، جاغالۋاي، كۆزگىنەك، چۇغدەك، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلى تورغىيى، سېغىزخان، كاككۇك، پاختەك، ئەنجان پاختىكى، ھۆپۈپ قاتارلىق 70—80 خىلدىن ئارتۇق ھەر خىل ھايۋاناتلارنى بېقىپ

كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ كۆڭۈل ئېچىشىغا قويۇلاتتى. نەچچە
مىڭلىغان كىشىلەر ھەر كۈنى دېڭىزدەك بۇ ھايۋاناتلار-
نى كۆرۈپ ھوزۇر ئېلىشاتتى. سۇ قۇشلىرى ئۈچۈن مەخ-
سۇس ئىككى دانە چوڭ كۆل ياساپ، ئەتراپىنى تور ۋە
رىشاتكا بىلەن توسقان. باشقا ھايۋانلار ئۈچۈن غارال،
چىتەن، قۇشلار ئۈچۈن قەپەز - قۇمىلارنى ئورنىتىپ
ھەر قايسى ھايۋانات، قۇشلارنى ئۆزلىرىنىڭ تۈرلىرى
بويىچە ئايرىم ئورۇنلاشتۇرغان. كىشىلەر ھايۋانلارنىڭ
تاماشاسىنى كۆرۈش بىلەن چۈشەندۈرگۈچىلەر تەرىپى-
دىن ھەر بىر ھايۋاننىڭ زوئولوگىيىلىك خۇسۇسىيىتى
ۋە ئالاھىدىلىكى، يېمەك - ئىچمەكلىرىنى، ئۇلارنىڭ
پايدا - زىيانلىرىنى ئاڭلاپ ھايۋانات ۋە قۇشلار ھەق-
قىدە پەننىي بىلىم -ساۋاتلارغا ئىگە بولغان ئىدى.

uyghurkitap.com

7. باب مەدەنىي يادىكارلىقلار

گۈزەل گۇما دىيارىنىڭ ئۇزاق ئەسىرلىك مەدەنىيەت تارىخىنىڭ دەۋرىمىزگە قالدۇرغان قەدىمكى مەدەنىيەت يادىكارلىرى خېلى كۆپ بولۇپ، ئەمگەكچان، ئەقىل-پاراسەتلىك ئەجدادلىرىمىز باشقا جايلاردا ياشىغان ھەر مىللەت خەلقىگە ئوخشاش ھەر قايسى تارىخي دەۋرلەردە قىممەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى يارىتىپ، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشۇپ كەلگەن. گۇما ناھىيىسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن تېپىلغان ۋە ھازىرغىچە ئېنىقلانغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى — چوڭ - كىچىك قەبرە ۋە قەبرىگاھلار، ھەر خىل مەزمۇندىكى قىيا تاش چەكمە رەسىملىرى، قەدىمكى شەھەر كەنت خارابىلىرى، كارۋان يولى ئۆتەڭلىرى، غار - ئۆڭكۈرلەر، ئاتاقلىق زاتلارنىڭ تەۋەررۇك مازارلىرى، قەدىمكى دەۋرلەردە ئىشلىتىلگەن كۈمۈش، مىس پۇللار، بۇددىزىم خارابە ئىزلىرى، ساپال قاچىلار، كەجگە ئويۇلغان ھەر خىل شەرتلىك بەلگە ۋە تامغىلار، بىناكارلىق ئەندىزىلىرى، كەشتىچىلىك، نەققاشچىلىق، قول ھۈنەرۋەنچىلىك ۋە ھۆسنىخەت نۇسخىلىرى، گۇما دىيارىدا

ئۆتكەن ئالىملار ۋە شائىرلارنىڭ قولىيازما ئەسەرلىرى
ۋە باشقىلار.
گەما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىي يادىكارلىقلىرىنى تەكشۈ-
رۈش ئىشى 1953- يىلى غەرب شىمال مەدەنىيەت ئى-
دارىسى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى
تەشكىللىگەن مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى تەكشۈرۈش
ئۆمىكى جەنۇبىي شىنجاڭنى تەكشۈرگەندە بىر قېتىم ئو-
مۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلگەن ئىدى. 1983- يىلىدىن كېيىن
خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت- مائارىپ باشقارمىسى
مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى توختى قۇربان، خوتەن
ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى باشقۇرۇش ئور-
نىنىڭ مەسئۇلى رەجەپ يۈسۈپ قاتارلىق يولداشلار
بىر قانچە قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك ۋە نۇقتىلىق تەكشۈرۈش
ئېلىپ بېرىپ، گۇما دىيارىدىن ھەر قايسى تارىخىي دەۋر-
لەرگە ئائىت بىر قانچە قىممەتلىك مەدەنىي يادىكار-
لىق ۋە مەدەنىي يادىكارلىق ئىزلىرىنى ئېنىقلاپ چىق-
قان ئىدى. شۇندىن كېيىن تېپىلغان مەدەنىي يادىكار-
لىق ئورۇنلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئارخىپى تۇرغۇزۇلدى،
ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا بۇ خىزمەتنى ئىشلەش-
كە مەخسۇس خادىم قويۇلدى ۋە مەدەنىي يادىكارلىق
ئورۇنلىرىنىڭ قوغدىلىش دائىرىسى، دەرىجىسى، قوغدايـ
دىغان خادىم قاتارلىقلار ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. شۇ ۋاقىتتا
تەكشۈرۈپ تېپىلغان بىر قىسىم مەدەنىي يادىكارلىقلار
خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى
باشقۇرۇش ئورنىدا كۆرگەزمىگە قويۇلۇۋاتىدۇ.
ھازىرغىچە گۇمىنىڭ سانجۇ ۋەكەلقىرقىرغىز مىللىي

يېزىسى، قوشتاغ يېزىسى قاتارلىق جايلاردىكى تاغ جىلغىلىرىدىن قىيا تاشقا چېكىپ ئويۇلغان ھەر تۈرلۈك شەكىل ۋە خىلمۇ خىل مەزمۇنغا ئىگە رەسىملەر ۋە رەسىملەر تۈركۈملىرى تېپىلدى. بۇ قىيا تاش رەسىم-لىرى ئاساسەن كەڭقىرقىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ ئۇلاچى دېگەن يېرىدىكى سانجۇ دەرياسىنىڭ جەنۇب ۋە شى-مال تەرىپىدىكى تاغ جىلغىسىغا ۋە قوشتاغ يېزا باش سولىغاز كەنتىنىڭ كىيىكتۈز دېگەن يېرىدىكى تاغ جىل-غىسىغا جايلاشقان. قىيا تاش رەسىملىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تاغ ئېغىزلىرى، ئەجدادلىرىمىز قەدىمدىن تارتىپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان تاغ جىلغىلىرىنىڭ ئىچكىرىسى-دىكى «تاش تام»نىڭ يۈزى بىر قەدەر كەڭ ۋە سىلىق بولغان يېرىگە ئۇرۇپ چېكىش ئارقىلىق ئويۇلغان. رەسىملەرنىڭ خېلى كۆپ قىسمى نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان كۈنگە قاقلىنىپ تۇرغانلىقتىن، تاشلار چاك كەت-كەن ۋە يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىر قىسىم كى-شىلەر ئويغۇرچە، خەنزۇچە ئۆز ئىسمىنى ۋە شوئار قاتار-لىقلارنى ئويۇپ قويغاچقا رەسىملەر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچ-رىغان. قىيا تاش رەسىملىرى ئىچىدە كۆپ قىسمى كېيىك، قوي، ئۆچكە، ئوقيا ئېتىپ ئوۋ ئوۋلاۋاتقان، ئۇسسۇل ئويناۋاتقان ئادەم رەسىملىرى، كۈن، ئاي رەسىملىرى ۋە قىسمەن خەت شەكىللىرىدىن ئىبارەت. گۇما دىيار-لىرىدىن تېپىلغان قىيا تاش رەسىملىرىنى قەدىمدىن تارتىپ گۇما دىيارىدا ياشاپ كەلگەن ئەمگەكچان ئەج-دادلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تۇرمۇش

ئەمەلىيىتى ۋە تەبىئەت بىلەن ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرى جەريانىدا ياراتقان.

ئۇندىن باشقا ياغاچ ئۆيلەك قەدىمكى شەھىرى، ئۈجمىلىك قەدىمكى شەھىرى ۋە بۇتلۇق خارابىسى قاتارلىق قەدىمكى شەھەرلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇزاق ئەسىرلىك تارىخى، مەدەنىيىتى، شان - شۆھرىتى بىلەن ئۆز زامانىسىدا دۇنياغا تونۇلغان بولسىمۇ، كېيىنكى دەۋرلەردە سۇ مەنبىيىنىڭ ئازىيىشى، دەريا ئېقىنلىرىنىڭ ئۆزگىرىشى، قۇم، بوران ئاپىتى ۋە باشقا تارىخي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن پەيدىنپەي خارابىلىققا ئايلىنىپ ئاخىرى قۇم ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغان. بۇ شەھەرلەر خارابىلىققا! ئايلىنىپ گەرچە خەرىتىدىن ئۆچۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئەينى زاماندا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك، پىلە-ئۈجمىچىلىك، ئىلىم - پەن، ھۈنەر - سەنئەت، قاتناش ۋە سودا-سېتىق جەھەتلەردە تەرەققىي قىلغان ئاۋات شەھەرلەردىن بولۇپ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىگە قوشقان مۇھىم تارىخي تۆھپىلىرى مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. تۆۋەندە گۇمانا ھىيىسىدىكى مەدەنىيەت يادىكارلىق ئورۇنلىرى ئىچىدىكى مەشھۇراق بولغانلىرى تاللاپ قىسقىچە تونۇشتۇرۇلدى.

ئاۋات تۇردى ھاجىم ھويلىسى

بۇ ھويلا قارىتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئاۋات دېگەن يېرىدە بولۇپ 1929- يىلى ياسالغان. ياغاچ يۇلغۇن قوشام قۇرۇلمىلىق. ئىمارەت كەۋدىسى

قەسىر شەكلىدە ھەشەمەتلىك ـــ كەڭ ۋە كۇشادە. بىنا-
نىڭ ئىچىدە ئىككى ئايۋان، ئىككى مېھمانخانا، تۆت
ئېغىز مەخسۇس ياتاق ئۆيى، دەھلىز، ئاشخانا، قاز-
ناق قاتارلىق 14 ئېغىز ئۆي بار. ئۆي - ئىمارەت كۆ-
لىمى ئۇنمو ئەتراپىدا كېلىدۇ. ئىمارەتنىڭ ئاساسلىق
گەۋدىسى توپا، ياغاچ قۇرۇلمىلىق، تاملىرى
يۇلغۇن قوشامدىن ياسالغان بولۇپ، سىرتى سېغىز بى-
لەن، ئۆي ئىچى گەج ۋە تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سۇۋال-
غان. تام، تەكچە، مورا بېشى قاتارلىق جايلارغا ھەر-
خىل نەقىشلەر چېكىلىپ چىرايلىق زىننەتلەنگەن. ئالدى
مېھمانخانا تاملارغا ئايەتلەر يېزىلغان. ئوتتۇرا ئايۋان-
نىڭ تۆت تېمى رەڭدار نەقىشلەر بىلەن تولغان، ئوڭ
تەرەپ غەربىي ھۇجرىسىنىڭ جەنۇبىي تېمىغا تۇردى
ھاجىم قورۇسىنىڭ پىلان خەرىتىسى سىزىلغان بولۇپ،
ھازىرمۇ ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ. غەرب تەرەپتە بىر ھۇج-
را بولۇپ، ئۇچ تېمىدا نەقىش قىلىپ سىزىپ رەڭ بې-
رىلگەن ھەرخىل گۈل ـ گىياھ، تەشتەكلىك گۈل، ھۆسنى-
خەتلەر، ئايەت قاتارلىقلار بار. ئۆينىڭ تۇساق پەن-
جىرى ياغاچتىن نەقىش گۈل چېقىرىش، قىرىپ رەن-
دىلەپ تۇتاشتۇرۇش ئارقىلىق بەكمۇ چىرايلىق ياسال-
غان. ھازىر بۇ ھويلىدىكى توققۇز ئېغىز ئۆي ساقلىنىپ
قالغان. بەش ئېغىز ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشكەن. ئارقا تە-
رەپتىكى ئون نەچچە ئېغىز يىللىقچىلار ئولتۇرىدىغان
ئۆي ۋە شەرق تەرەپتىكى ئېرىق، كۆۋرۈكلەر قالمىغان.
خېلى ئۇزۇن يىللاردىن بىرى ئادەم ئولتۇرمىغانلىقى،

ياخشى ئاسراللمىغانلىقى ئۈچۈن ھازىر قۇشقاچ، كەپ-
تەرلەر ئۇۋا ياسايدىغان جايغا ئايلىنىپ، قىسمەن سىر-
ۋاق ۋە تام سۈرەت نەقىشلىرى سويۇلۇپ چۈشكەن.
لېكىن بۇ قۇرۇلۇش ھەقىقەتەن ئۇيغۇر بىناكارلىق نە-
قىشچىلىك سەنئىتىدە كەم تېپىلىدىغان بەدىئىي قىممەتكە
ئىگە جاي بولۇپ، ناھىيە دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەد-
دەنىي يادىكارلىق ئورنى ھېسابلىنىدۇ.

سانجۇ سۈرەت تاش

سۈرەتلەر كەڭئىر قىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ ئۇلاچى
كەنتىدىكى تاغقا ياندىش بىر قىزىل قۇم تاشنىڭ ئۈس-
تىگە ئويۇلغان. تاشنىڭ ئېگىزلىكى بەش مېتر، كەڭلىكى
ئۈچ مېتر. تاش يۈزى سىيلىق ۋە يۇمشاق بولۇپ، قات-
تىق سايمان بىلەن چوقۇپ سۈرەت ھاسىل قىلىنغان.
سۈرەتنىڭ يۈزىنىڭ ئېگىزلىكى 1.2 مېتر، كەڭلىكى ئىككى مېتر
كېلىدىغان بولۇپ، بىر چەۋەندازنىڭ ئات ئۈستىدە تۇ-
رۇپ ياغا ئوق سېلىپ كىرچىنى تارتىپ تۇرغانلىقى،
بىر نەچچە كىشىنىڭ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىر توپ كېيىكنى
قوغلاۋاتقانلىقى تەسۋىرلەنگەن. سۈرەت يۈزىنىڭ ئوڭ
تەرەپ يۇقىرى بۇلۇڭىدا خەتكە ئوخشايدىغان ئىزلار
بار. بۇنىڭ ۋاقتى ئۇزۇن بولۇپ، سۇڭ سۇلالىسى زاما-
نىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ جاي ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك
قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورنى بولۇپ، قوغ-
دايدىغان مەخسۇس ئادەم قويۇلغان. لېكىن ئاسراش
ياخشى بولمىغاچقا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بەزىلەر

ھەلزۇچە، ئۇيغۇرچە ئۈز ئىسىمىنى، بەشيۇلتۇز قاتارـ لىقلارنى ئويۇپ قويغان.

ياغاچ ئۆيلەك قەدىمكى شەھىرى

بۇ قەدىمي شەھەر خارابىسى گۇماناھىيە بازىرىـ نىڭ شىمالىي قىسمىغا 140 كىلومېتر كېلىدىغان تەكلىـ ماكان چوڭ قۇملۇقىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان بولۇپ، بىنا بولغان ۋاقتى خەن سۇلالىسى دەۋرىگە توغرا كېـ لىدۇ. بۇ خارابىلىقتا قەدىمكى زاماندىن قالغان نەرـ سىلەر ئىنتايىن مول بولۇپ 1972- يىلى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ئورۇن قىلىپ بېكىتىلـ گەن. ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ تەكشۈرۈپ كۆرۈشى ۋە ئېنىقلىشىغا قارىغاندا بۇ خارابە بەش قىسىمدىن تەركىب تاپقان بولۇپ جەنۇبتىن شىمالغا بىر تۈز سىزىق ھاسىل قىلغان.

بىرىنچى قىسىمى باشبازار: بەش كىلومېتردائىرىدەتۆت كوچا بار. ئۆزۈك ـ ئۆزۈك تاملار، قەبرىلەر ئۈز پېتىچە ساقلانغان. تاسادىپي قۇرۇق جەسەتلەر ئۇچراپ قالىدۇ. يەر ئۈستىگە كوزا سۇنۇقلىرى توشۇپ كەتكەن.

ئىككىنچى قىسىمى بۇلاقكۆل: باشبازار بىلەن ئارىلىقى ئون كىلومېتر، ئايلانمىسى يەتتە كىلومېتر كېلىدىغان چوڭ بىر قۇرۇق كۆل بولۇپ، ئەتراپىدا قەدىمكى ئۆيلەر ئېرىقلار تېرىلغۇ ئېتىزلارنىڭ ئىزى بار. بۇغداي ـ قوـ ناقنى ھېلى ئورۇۋالغاندەك ئېگىزلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. يەر يۈزىدە ساپال پۇچۇقلىرى، قەدىمكى مېتال پۇل، ھەرـ

خىل مارجان ۋە ياڭاق، ئۆرۈك، شاپتۇل، جىگدە، كەندىر، كۆنجۈت، بۇغداي، كۆممىقۇناق قوللىرىنىڭ قالدۇق ئىزلىرى بار. قەبرىستانلىقتا قۇرۇق جەسەتلەر ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ئۇچىنچى قىسمى ئىبادەتخانا: ئايلا نمىسى ئون كىلو-مېتىر كېلىدۇ. ئىبادەتخانا خارابىسىنىڭ قېشىدا ياغاچ شادا بىلەن قاشالانغان قەبرىلەر، سۇ توگمەننىڭ تېشى ساقلىنىپ قالغان.

تۆتىنچى قىسمى كەندىر كۆل بولۇپ، بىر كۆل بار. ئورنى بەش كۋادرات مېتىر كېلىدۇ. كۆلنىڭ سۇيى شور-لۇق بولۇپ پۈتۈنلەي قومۇش ئۆسكەن. كۆل لېۋىدە يادىچىلار ئۆيلىرىنىڭ قالدۇق ئىزلىرى، ھازىر ھەم ئۆسۈپ تۇرغان كەندىر، قومۇش ۋە جىگدە، توغراق، يۇلغۇنلار بار. كۆل ئەتراپىدا بۆرى، ئېيىق، ياۋا بۇغا، ياۋا توخۇ، ياۋا ئۆردەك، ياۋا غاز، ياۋا كەپتەر قاتار-لىق ھايۋانات ۋە ئۇچار قاناتلار بار.

بەشىنچى قىسمى سېپىللىق: بۇ جاينىڭ كەندىر كۆل بىلەن بولغان ئارىلىقى 15 كىلومېتىر كېلىدۇ. بۇ قە-دىمكى شەھەرنىڭ مەركىزى بولۇپ، ئورنى 25 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. ئەتراپىدا سېپىل بار. سېپىلنىڭ يېرىمىنى قۇم بېسىپ كەتكەن. سېپىلنىڭ تېمىنى سېغىز لاي بىلەن چىگداپ مۇستەھكەم ياسىغان. شەھەرنىڭ كوچىلىرى رەتلىك ئېلىنغان. ئۆيلىرى ئازادە قاتار قى-لىپ سېلىنغان. خېلى بىر قىسىم ئۆيلەرنىڭ ئۇلىغا خىش ياتقۇزۇلغان. تاملىرى سېغىزدىن قوپۇرۇلغان. ئېشىك-

دەرەخلەرگە جىگدە، ياغىچنىڭ شېخى ئىشلىتىلگەن. ئۆيـ لەرنىڭ تام، ئىشىك ـ دەرىزىلىرى ساقلىنىپ قالغان. بىراق تورۇسلىرى قالمىغان، شەھەر كوچىلىرىنى يەنىلا ئايرىپ چىققىلى، ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولىدۇ. خەلق ئىچىدىن ئىختىيارىي كىرىپ ـ چىققۇچىلار بۇ جايلاردىن ساپال پۇچۇقلىرى، مىس يارماق، مارجان، تەڭگە، يامبۇ، مۆھۈر ياغاچقا يېزىلغان خەتلەرنى تېپىپ چىققان، قەبرىستانلىقتىكى مېيىت ساندۇقلىرىنىڭ ياغاچلىرى ئېچىلىپ قالغان بولۇپ، جەسەتلەر كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. قەـ دىمكى شەھەرنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى بىر ھويلىدا تامغا يۆلەنگەن بىر ئايالنىڭ يېرىم ئولتۇرغان جەسىتى بار بولۇپ، چاچلىرى چۇۋۇلغان. يۈز كۆزىنى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولىدۇ.

سۇلتان سىدىق بۇغراخان مازىرى

بۇ مازار زاڭگۇي يېزىسىدا بولۇپ 650 نەچچە يىللىق تارىخقا ئىگە. ئەتراپىدا بارقسان توغراقلىق بار. ئەسلىدە ئىككى مەسچىت، ئىككى تونەكخانا، بىر گەمە، بىر داش قازان، بىر كۆل بار بولۇپ، ھازىرغىچە داش قازان، مازاردىكى تۇغ شەدىلار قادالغاندىن سىرت باشـ قىلىرى ۋەيران بولغان. ھىلھەم قەشقەر، خوتەنلەردىن كىشىلەر كېلىپ زىيارەت قىلىپ تۇرىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئافغانىستاننىڭ كاسانى شەھىرىدىن كەلگەن «سۇلتان سىدىق بۇغراخان» دېگەن كىشى مىلادى 1320ـ يىلى بۇ يەردىن ئۆتۈشىدە ۋاپات بولۇپ مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغان.

بۇتلۇق

ئورنى زائگۈي يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ غەربىگە يەتتە كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ جاي گىياھ ئۈنمەيدىغان كەڭرى بىر سايلىق بولۇپ، يەر ئۈستىدىن ساپال پارچىلىرى، بۇت پارچىلىرى، بەش مىسقاللىق مىس پۇل ۋە باشقا يارماقلارنى تاپقىلى بولىدۇ. بۇ يەرگە يېقىن جايدا دەسلەپكى مەزگىلدىكى ئىسلام دىنىغا ئائىت قەبرىستانلىق بار بولۇپ، «شېھىتلىك» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەر ناھىيە دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ئورۇن بولۇپ،قارايدىغان مەخسۇس ئادەم بار.

غاز ئالىم خوجا مازىرى

كۆما بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا جايلاشقان، تۈز سىزىق بويىچە ئارىلىقى ئالتە كىلومېتر كېلىدۇ. ئەسلىدە ئىككى مازار، بەش تۈپ توغراق، بىر مەسچىت بار بولۇپ، ئورنى 30مو كېلەتتى. 1958 - يىلى ۋەيران قىلىنغان.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ناھايىتى ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى ئافغانىستانلىق بايا سۇرھەي ۋە ئوغلى تىجىر مۇھەممەت بۇ جايدا ئولتۇراقلىشىپ سېۋەت توقۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ تىرىكچىلىك قىلغان. ئۇلارنىڭ ناھايىتى نۇرغۇن غاز،ئۆردەكلىرى بولغان. ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنى كىشىلەر مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىپ قەبرىسىنى

قاتۇرۇپ مەسچىت بىنا قىلىپ زىيارەت قىلىدىغان بولغان. شۇندىن كېيىن بۇ مازارنى «غازى باخوجام مازىرى» ياكى «غازى ئالىم خوجا مازىرى» دەپ ئاتاشقان. بۇ جاي ناھىيە دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ئورۇن بولۇپ، خەۋەر تېپىشقا مەخسۇس ئادەم قويۇلغان.

خوجا ئوبۇلقاسىم مازىرى

دوۋا بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ غەربىي جەنۇبى قىسمىغا جايلاشقان. تۇزسىزدىق ئارىلىقى توققۇز كىلومېتىر كېلىدۇ. ئەسلىدە مەسچىت، شادىلىق سالاسۇن بار بولۇپ، مازىر ۋەيران بولۇپ كەتكەن. مىلادى 1260 – يىلى ئىرانلىق خوجا مەلىكشاھ ئىسلام دىنىنى تارقىتىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەندە كېسەل بولۇپ قېلىپ، تۇرۇپ قالغان. كېيىن ئىرانلىق ئوبۇلقاسىمخان دېگەن كىشى ئۇنى يوقلاپ كېلىپ ئۇمۇ بۇ يەردە يەرلىشىپ قالغان، ئۇلار ۋاپات بولغاندىن كېيىن مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان.

ئۇجمىلىك قەدىمكى شەھىرى

ناھىيە بازىرى تۇرۇشلۇق جاينىڭ شىمالىغا، ئارىلىقى 42 كىلومېتىر كېلىدىغان قارىتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ قېشىغا جايلاشقان. بۇ جايدا قەدىمكى زامان خارابىلىرى ئىنتايىن مول بولۇپ، بۇت سۇنۇقلىرى، ساپال قاچىلار، قەدىمكى زامان ئۆيلىرى، ئېرىق – ئۆستەڭ ئىزلىرى ساقلانماقتا. بۇ جاينى 1957 – يىلى ئاپتونوم

رايون قوغداش ئورنى قىلىپ بېكىتىشنى ئېلان قىلغان. بۇ خەن سۇلالىسى زامانىسىدىكى تۆت ئەتراپى ئوجمە دەرەخلىرى بىلەن ئورالغان شەھەر بولۇپ، ئوجمىلىك شەھىرى دەپ ئاتالغان. كېيىن سۇنلىڭ كېمىيىپ كېتىشى بىلەن شەھەر ۋەيران بولغان.

كېپەك تۈز سۈرەت تاش

قوشتاغ يېزىسىنىڭ سۇلىغاز كەنتىنىڭ كېپەك تۈز دېگەن يېرىگە جايلاشقان. سۈرەت تاش ئورنى باش سۇلىغاز ئېقىنىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە، ئېقىن بويىغا جايلاشقان بولۇپ، سۈرەتلەر كۆك ئاھاك تاش ئۈستىگە قاتتىق جىسىم بىلەن چوقۇش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنغان. تاش يۈزىنىڭ ئۇزۇنلۇقى يەتتە مېتر، ئېگىزلىكى 3.5 مېتر كېلىدۇ. تاش ئۈستىگە ئويۇلغان سۈرەت ۋە خەتلەر سانجۇ سۈرەت تاش بىلەن ئوخشاش. ئەمما سۈرەتلەر سانجۇ سۈرەت تاشقا قارىغاندا كۆپ ھەم ئېنىق. بۇ ئورۇن 1981 - يىلى ناھىيە دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورنى قىلىپ بېكىتىلگەن. ھازىر بۇ جايدىن مەخسۇس ئادەم خەۋەر ئېلىۋاتىدۇ.

8. باب يازغۇچى - شائىرلار

گۇمانامېيىسى ئەزەلدىن يازغۇچى - شائىرلار بىرقەدەر كۆپ چىققان يۇرتلارنىڭ بىرى بولۇپ، بىرقانچە مىڭ يىللار بۇرۇن بۇ دىياردا ياشىغان ئەمگەكچان مەرىپەتپەرۋەر ئەجدادلىرىمىز ئىچىدىن نۇرغۇنلىغان بىلىملىك كىشىلەر، قوشاقچى، ھېكايە، چۆچەكچىلەر يېتىشىپ چىققان. بۇلار ئۆز ئەسەرلىرىدە ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى خىلمۇ خىل ۋەقە، ھادىسىلەرنى قىزىقارلىق ئەدەبىي تىل ئارقىلىق ئىپادىلەپ خەلقنى تەربىيىلىگەن، خەلق ئاممىسىنىڭ كۈرەش ئىرادىسىگە ئىلھام بەرگەن. لېكىن ئۇلار ئىچىدە ئۆز ئەسەرلىرىنى يېزىپ ساقلىغانلار ئىنتايىن ئاز بولۇپ، شۇ ئاز ئەسەرلەرمۇ يىللار، ئەسىرلەرنىڭ ئۆتۈشى، سۇ ئاپىتى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىشى ۋە باشقا ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كىشىلەرنىڭ يۇرتتىن يۇرتقا كۆچۈشى نەتىجىسىدە يوقىلىپ كېتىپ بىزگە يېتىپ كېلەلمىگەن.

پەقەت مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان ۋە ئۆز ئەسەرلىرىنى رەتلەپ دىۋان قىلىپ چىققان ئىسمايىل ھاجىم، مەتتوختى ئاخۇن داموللام، ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇمھاجىم، سۇپۇرگە سانجارى، غېرىبى قاتارلىق شائىرلارنىڭ ئاز

بىر قىسىم ئەسەرلىرى بىزلەرگە يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا «زەھەرلىك چۆپ» دەپ قارىلىنىپ كۆيدۈرۈۋېتىلگەنلىكى (مەسىلەن، مەتتوختى ئاخۇن داموللامنىڭ ئەسىرى) ئۈچۈن ئەسلىدە ئاز بولغان بۇ قىممەتلىك بايلىق تېخىمۇ ئاز قالغان.

پەقەت ئازادلىقتىن كېيىنلا پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ئىلھام بېرىشى نەتىجىسىدە بىر تۈركۈم ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق يازغۇچىلار يېتىشىپ چىقىپ، گۇما ناھىيىسىنىڭ جۇملىدىن خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشتە زور تۆھپىلىرىنى قوشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر قىسىم يازغۇچى - شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرى ئاپتونوم رايون دائىرىسىدە كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى. تۆۋەندە بۇلارنىڭ تەرجىمھالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرىمىز.

شائىر ئىسمايىل ھاجىم

مەشھۇر شائىر ۋە خەتتات ئىسمايىل ھاجىم 1867 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ ئىسمىسلا كەنتىدە تۇغۇلغان بولۇپ، ئۇ ئۆسمۈرلۈك ۋە ياشلىق دەۋرلىرىدە ھەر قايسى مەدرىسلەردە مۇكەممەل دىنىي تەلىمات ئالغاندىن تاشقىرى ناۋايى، لۇتفى، نۆبىتى، سوپى ئاللايار، خوجا ھاپىز شىرازى قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرىي ئەسەرلىرىنى زوقمەنلىك بىلەن ئۆگىنىپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ئاساس سالغان. كېيىنچە ئەرەب تىلى ۋە پارس

تىلىنى پۇختا ئۆگىنىپ قۇرئانغا مەنا ئىبىتالايدىغان ۋە پارسچە شېئىرلارنى تەرجىمە قىلالايدىغان ھەم پارس تىلىدا ئەسەر يازالايدىغان كامالەتكە يەتكەن.

شائىر ئىسمايىل ھاجىم خەلقپەرۋەر، ئادالەتنى سۆيگۈچى مەرىپەت ئەربابى بولۇپ، ئۇ ئۆز زامانىسىدا تەجەللى، غېرىبى، مەتتوختى ئاخۇن داموللامغا ئوخشاش داڭلىق بىلىملىك شائىرلار بىلەن ئىنتايىن يېقىن ئۆتۈپ، پات - پات ئۇچرىشىپ ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئورتاق ئۆگەنگەن ۋە پىكىر ئالماشتۇرغان. شائىر ئىسمايىل ھاجىمنىڭ ئىقتىسادىي ئاساسى ۋە ئىجتىمائىي ئورنى بىر قەدەر يۇقىرى كىشى بولغاچقا، ئۆمرىنى ئاساسەن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە سەرپ قىلىپ سانسىزلىغان ياخشى شېئىرلارنى يېزىپ قالدۇرۇپ كەتكەن. شائىر ئىجادىيەت مېۋىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى دىۋان قىلىپ توپلاپ ساقلىغان بولسىمۇ، لېكىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دېگەن مالىمانچىلىقتا ئۇنىڭ زور بىر قىسىم ئەسەرلىرى «كىچىك باتۇرلار» تەرىپىدىن كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. ساقلىنىپ قالغان بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى شائىر مۇھەممەت چاۋار رەتلەپ «بۇلاق»، «يېڭى قاشتېشى» قاتارلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغانىدىن كېيىن بۇ ئەسەرلەر ئاپتونوم رايون ھەم خوتەن ۋىلايىتى دائىرىسىدە ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. شائىر ئىسمايىل ھاجىم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ 1950 - يىلى 83 يېشىدا ئۆز ئۆيىدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

سازەندە، شائىر مەتتوختى ئاخۇن داموللام

سازەندە، شائىر مەتتوختى ئاخۇن داموللام 1917-يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ قاچىل دېگەن يېرىدە مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى ھېيت ئاخۇنۇم مۇدەررىس بولۇپ ئۆمرىدە نۇرغۇن تالىپلارنى دىنىي ئىلىم ۋە ئەدەبىيات بويىچە تەربىيىلەپ مەرىپەت نۇرۇقىنى چاچقان. شائىر مەتتوختى ئاخۇن داموللام دەسلەپكى ساۋاتىنى دادىسى ھېيت ئاخۇنۇم ئاچقان مەدرىسىدە چىقارغانىدىن كېيىن قوشتاغقا بېرىپ ئابدۇجېلىل قازىدىن تەلىم ئالغان. ئۇنىڭدىن كېيىن گۇما خانىقاغا كېلىپ ئىسمايىل قارىھاجىمدىن، كۆكتېرەكتىكى ئابدۇغېنى داموللامدىن بىلىم ئالغان. كېيىنچە قاغىلىق، يەكەن، قەشقەر قاتارلىق جايلاردىكى چوڭ مەدرىسلەرگە بېرىپ بىلىم تەھسىل قىلغان. شائىر بۇ مەزگىللەردە، دىنىي ئىلىم ۋە ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئۆگىنىپ كامالەتكە يېتىش بىلەن بىرگە ناۋايى، فۇزۇلى، شامەشرەپ، نۆبىتى، خوجا ھاپىز شىرازى، سوپى ئاللايار قاتارلىق شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئىشتىياق بىلەن ئوقۇپ، كېيىنكى ئەدەبىي ئىجادىيەت ئۈچۈن پۇختا ئاساس سالغان. شائىر ئۆز ھاياتىدا 300 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، ئىككى داستان يازغان. يەنە خەلق داستانى «ئابدۇراخمانخان خوجا»، «ئات بىلەن تۆگە»، «ماقال - تەمسىللەر»، «نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى» قاتارلىقلارنى يېزىپ توپلىغان. ئۇ، ئۆز ئۆمرىنى ئۆگى-

نىش ۋە ئىجادىيەتكە بېغىشلىغانلىقى ئۈچۈن تونۇلـغان شائىر، ئۇستا خەتتات، ماھىر سازەندە بولۇپ يېتىشىپ، خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. ئۇ يازغان ئەسەر- لىرىنى ئۈچ توپلام دەپتەر قىلىپ ساقلىغان بولسىمۇ، بالايىئا- پەتلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» يىللىرىدا ئاتالمىش تۆت كونىنى يۇزغۇچىلار تەرىپىدىن كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. لېكىن شائىر 42 يىللىق ھاياتىدا ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى چوڭ- قۇر ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان تىلى ئىخچام ۋە راۋان ياخشى شېئىرلارنى ئىجاد قىلغاچقا كىشىلەر ئېسىدە چوڭ- قۇر ساقلىنىپ، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا ئايلىنىپ كەت- كەن. ئۇ خەتتات ھەم مۇزىكانت بولۇپ ئۆزى يازغان شېئىر - نەزمىلىرىنىڭ كۆپىنچىسىگە ئۆزى ئاھاڭ سېلىپ، ئىككى تارلىق يەرلىك مالـچى راۋبى بىلەن توي - مەرىكە، مەشرەپلەردە ئوقۇپ بېرىپ تۇرغاچقا، بۇ شېئىرلار خەلق ئىچىگە سىڭىپ ئومۇملىشىپ كەتكەن. شۇ- نىڭغا ئاساسەن يولداش تۇرسۇنمۇھەممەت ھۆسۈن سانجۇ يېزىسىدا قېزىش، توپلاش ئېلىپ بېرىپ، شائىرنىڭ «موللىلەر»، «بۇرگىلەر جېڭى»، «بوجاڭلىق تورۇز»، «قوشتاغقا سەپەر» قا- تارلىق 30 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرىنى نەشرگە تەييارلاپ 1985- يىلى «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 4-سانىدا ئېلان قىلدۇرغان. «موللىۋاي بوجاڭ»، «زالىم بەگلەر» قاتارلىق ئىككى شېئىرى گۇما سىياسىي كېڭەش تارىخىي ماتېرىياللار توپلىمىدا ئېلان قى- لىنىپ، جامائەتچىلىكنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

شائىر 1960 - يىلى ۋاقىتسىز ئۆلۈم بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇمھاجىم

ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇمھاجىم 1926 - يىلى 12 - ئايدا گۇما بازىرىدا شۇ زاماندىكى كاتتا دىنىي ئالىم ۋە ئەدىب ئابدۇجېلىل داموللا ھاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1934 - يىلى ئاتىسى بىلەن ئەرەبىستانغا ھەج قىلىشقا بېرىپ، مەدىنىدىكى «مەدەرىسى ئۇلۇم» شەرئىيەدە ئىككى يىل ئوقۇغان، 1937 - يىلى ھەرەمدىن قايتىپ كېلىپ 1941 - يىلغىچە گۇمىدىكى ھىدايىتۇللا ھاجىم، ئابدۇغىنى ئاخۇن داموللام قاتارلىق ئەھلى ئىلىملەردىن تەلىم ئېلىپ، ئەرەب تىلى، پارس تىلى ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ھەم دىنىي جەھەتتىكى پەنلەرنى ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولغان. 1949 - يىلى شىنجاڭدىكى ئالىي بىلىم يۇرتى قەشقەر خانلىق مەدرىسىنى پۈتتۈرگەن. 1955 - يىلغىچە قاغىلىق ناھىيىلىك جامەنىڭ خاتىپى، مۇددەرىس بولغان ھەم دۇكان ئېچىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان. 1955 - يىلى 2 - ئايدا خاتا ئەنزە بىلەن تۇتۇپ تۇرۇلۇپ، 1956 - يىلى ئاقلىنىپ چىققىپ، 1959 - يىلى 3 - ئايغىچە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ھەم بىرلىكسەپ خىزمەتلىرىدە بولغان. 1959 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ناھەق ئەنزە بىلەن قولغا ئېلىنغان. 1979 - يىلى 3 - ئايدا ناھەق ئەنزە ئاقلىنىپ تۈرمىدىن قايتىپ چىققان. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام دىنىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي

ئەزاسى. قاغىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن
رەئىسى، قاغىلىق ناھىيىلىك ئىسلام دىنىي جەمئىيىتىنىڭ
مۇدىرى، قاغىلىق جامەسىنىڭ خاتىپى قاتارلىق ۋەزىپى-
لەرنى ئۆتىمەكتە.

ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇم ھاجىم دىنىي ۋە پەننىي بى-
لىملەرنى مۇكەممەل ئىگىلەپلا قالماي بەلكى ئەرەب،
پارس، چاغاتاي، خەنزۇ تىللىرىنى پۇختا ئۆگىنىۋالغان.
ئۇ بىر تەرەپتىن خىزمەتلەرنى جاپاغا چىداپ بېرىلىپ
ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدە-
بىياتى تەتقىقاتى بىلەن پائال شۇغۇللىنىپ دىيارىمىز-
دا ئۆتكەن شائىر ھۇسەيىنخان (تەجەللى)، شائىر ھەم
خەتتات ئىسمايىل ھاجىم، ئابدۇجېلىل داموللا ھاجىم-
لارنىڭ ئەرەب، پارس، چاغاتاي تىللىرىدا يېزىلغان
كۆپلىگەن ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ مەتبۇئاتلاردا
ئېلان قىلدۇرۇپ، كەڭ ئاممىنىڭ مەنىۋى تەشنالىقىنى
قاندۇردى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلغان
«تەجەللى - مۇجەللى» ۋە «بۇلاق» ژۇرنىلىدا ئېلان
قىلىنغان تەجەللى، ئابدۇجېلىل داموللا ھاجىمغا مۇناسى-
ۋەتلىك مەلۇمات ۋە فوتو سۈرەتلەرنى ئۇزۇن يىل ساق-
لاپ مەتبۇئات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتىپ جامائەتچىلىك
بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇم ھاجىمنىڭ
جاپالىق ئىشلىگەنلىكىنىڭ مېۋىسىدۇر.

ئۇ 1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق بىرلىكسەپ
بۆلۈم ۋە ئىسلام دىنىي جەمئىيىتى ئاچقان قۇرئاننىڭ
تەپسىرىنى بېكىتىش يىغىنىغا قاتناشقاندىن سىرت تەق-

رىز قىسمىنى يېزىپ تاماملىدى، ھەمدە 20 مىسرالىق قەسىدە يېزىپ يىغىندا ئوقۇپ بېرىپ، يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. 1988 - يىلدىن باشلاپ ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام شۆيۈەنى ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس بېرىش بىلەن بىرگە ئەرەب تىلى گرامماتىكىسىنى ئۇيغۇرچە تەرجىمە قىلىپ چىقتى ھەمدە بىرقانچە پارچە دەرسلىك تۈزۈپ چىقىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە ئوڭايلىق يارىتىپ بەردى.

ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇمھاجىمنى دۆلىتىمىزنىڭ تارىخ ئالىملىرى ئۇنىڭ قېتىمدىن ئارتۇق زىيارەت قىلىپ، مەخسۇس ئىلىم - پەن، تارىخ بىلىملىرى توغرىسىدا سۆھبەت ئۆتكۈزدى. 1984 - يىلى مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ پارس تىلىدا خەلقئاراغا ئاڭلىتىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاغىلىققا كېلىپ ئابدۇلھېكىمخان مەخسۇمھاجىمدىن شىنجاڭغا ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشى، شىنجاڭدا ئۆتكەن ئالىم - ئەدىبلەر، مىللىي تىبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى قاتارلىق 13 تېمىدا سوئال سورىغاندا، ئۇ ناھايىتى قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى. ئۇ يەنىلا تىرىشىپ تەجەللىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ھەققىدە داۋاملىق ئىزدەنمەكتە ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانماقتا.

ئابدۇنەيىم مەجىت

ئابدۇنەيىم مەجىت 1947 - يىلى 6 -

ئاينىڭ 3 ـ كۈنى گۇما ناھىيىسىنىڭ بازار ئىچىدە ئۇقۇ- مۇشلۇق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. 1969- يىلى شىنجاڭ «1 - ئاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنىنى پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىغا تەقسىم قىلىنىپ تەھرىرلىك خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، 1885 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە جۇڭگو پەننىي ئومۇملاشتۇرۇش نەشرىياتى شىنجاڭ ئۇيغۇر، قازاق شۆبىسىدە مۇئاۋىن باش تەھرىر بولۇپ ئىشلىگەن، 1990 - يىلدىن ھازىرغىچە شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى (K) دا مۇئاۋىن باش مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئۇ 1991 - يىلى 8 - ئايدا ئالىي مۇھەررىرلىك (پروفېسسور دەرىجىلىك) ئىلمىي ئۇنۋانغا ئېرىشكەن.

يولداش ئابدۇنەيىم مىجىت ئۇزاقتىن بۇيان پەن- تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىجادىيەت خىزمىتى ۋە پەن - تېخنىكا نەشرىياتچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن بولۇپ، ئۇيغۇر مىللىتى ئارىسىدا پەن - تېخنىكا بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ پەن-تېخنىكا سەۋىيە- سىنى ئۆستۈرۈش ۋە شىنجاڭنىڭ پەن-تېخنىكا نەشرىياتچىلىق خىزمەتلىرىدە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. ئۇ تەھرىرلىگەن بىر نەچچە كىتاب دۆلەت دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ئۇ 60 پارچە كىتابنىڭ تەھرىرلىكىنى، 15 پارچە كىتاب- نىڭ تەرجىمىسىنى، 500 پارچىدەك كىتابنىڭ ئاخىرقى تەكشۈرۈشىنى ئىشلىگەن. يەنە ياخشى تەسىر بەرگەن

لۇرغۇن ئىلمىي ماقالىلارنى يازغان. ئۇيغۇر پەن-تېخنىكا نەشرىياتچىلىق قوشۇنىنى يېتىشتۈرۈشتىمۇ زور تۆھپە قوشقان. ئۇ شىنجاڭنىڭ پەن-تېخنىكا ساھەسى ۋە نەشرىياتچىلىق ساھەسىدە زور تەسىرى بار، جەمئىيەتكە تونۇلغان ياش نەشرىيات ئالىمى بولۇپ قالدى.

يولداش ئابدۇنەيىم مىجىتنىڭ نەشرىياتتىكى ۋەزىپىسىدىن باشقا يەنە ئاپتونوم رايونلۇق تەرجىمانلار جەمئىيىتى تەبىئىي پەن تەرجىمە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، ئاپتونوم رايونلۇق پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىياتچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلىرىمۇ بار.

ئوسمان تۇردى

ئوسمان تۇردى 1939 - يىل خوتەن ۋىلايىتىنىڭ گۇما ناھىيە كۆلتېرەك يېزىسى لايقا كەنتىدە كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952 - يىلى جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولغان. 1956 - يىل 5 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن. مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئالىي تېخنىكوم، ئۇنۋانى ئالىي لېكتور.

يولداش ئوسمان تۇردى 1960 - يىلى 10 - ئايدا ئىنقىلابىي خىزمەتكە قاتنىشىپ، 1979 - يىلغىچە قەشقەر سىفەن مەكتىپىدە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، مەكتەپ ئىتتىپاق كومىتېتى شۇجىسى، ئىلمىي مۇدىر، مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ فۇشۇجىسى قاتار-

لىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

1979 - يىلى 9 - ئايدىن 1990 - يىلى 7 - ئايغىچە قەشقەر ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ئادەتتىكى مائارىپ بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلىگەن. 1980 - يىلى 8 - ئايدىن 1984 - يىلى 6 - ئايغىچە قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى ۋە مەكتەپ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

1984 - يىلى 6 - ئايدا يەنە قەشقەر سىفەن مەكتىپىگە يۆتكىلىپ، ھازىرغىچە مەكتەپ پارتكوم شۇجىسى ۋە مەكتەپ مۇدىرى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

ئوسمان تۇردى خىزمەتكە قاتناشقان 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، پارتىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا سادىق بولۇپ، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق بىر ئەۋلاد يېڭى كىشلەرنى تەربىيىلەش يولىدا ھارماي - تالماي كۈرەش قىلىپ، كۆپلىگەن ئىلمىي ماقالىلارنى ئېلان قىلىپ پارتىيە - ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ۋە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇ كۆپ قېتىم «مۇنەۋۋەر مائارىپچى» «مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى» دېگەن شەرەپلىك ناملار بىلەن ۋىلايەت بويىچە تەقدىرلەندى.

1990 - يىلى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا مەملىكەت بويىچە ئىلغار شەخس» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشىپ دۆلەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشى ۋە مۇكاپاتلىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

يولداش ئوسمان تۇردى ھازىر يەنە قەشقەر شەھەرلىك 10 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، قەشقەر ۋىلايەتلىك مەكتەپ باشقۇرۇش ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەۋاتىدۇ.

شائىر موللا سۇپۇرگى سانجارى

19 - ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا تېگىشلىك تۆھپە قوشقان لىرىك شائىر موللا سۇپۇرگى بىننى موللا توختى سانجارى 1864 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ نىشاندار يېزا سانجار مەھەللىسىدە مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئۆلىما موللا توختى سانجارىنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. دەسلەپكى ساۋاتىنى ئائىلىسىدە چىقارغان، ئاندىن ئىبراھىم ئەلەم ئاخۇنۇمدا بەش يىل ئوقۇپ، يەكەنگە بېرىپ، مەشھۇر مۇدەررىس ئابدۇلمەجىت ھېسار داموللامدىن تەلىم ئالغان.

موللا سۇپۇرگىنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقى يۇقىرى، قەلىمى ئۆتكۈر بولغاچقا، ئۇنى قەشقەر خانلىق مەدرىسىگە ئوقۇشقا بەرگەن. ئۇ، بۇ جەرياندا پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا سېلىپ، شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتى بىلەن چوڭقۇر، ئەتراپلىق تونۇشقان. 1885 - يىلى قەشقەر خانلىق مەدرىسىنى پۈتتۈرۈپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ دەۋىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مەرىپەت ئوچاقلىرىدىن بىرى بولغان بۇخارادىكى «تۆكۆلداش» مەدرىسىگە ئوقۇشقا بارغان. ئۇ، بۇ يەردە شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە ئىسلام

پەلسەپىننى سىستېمىلىق مۇتالىئە قىلىش بىلەن بىرگە خەتتاتلىق سەنئىتىنى ئۆگەنگەن. 1890 - يىلى «تۆكۈلداش» مەدرىسىنى تۈگىتىپ، كۇمۇلغا قايتىپ كېلىپ، مۇدەررىسلىك، تەرجىمىچىلىك ئىشلىرى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. شائىر دەسلەپكى ئىجادىيەتنى ئۇيغۇر تىلىدا پارچە - پارچە شېئىرلارنى يېزىشتىن باشلىغان. كېيىن تەدرىجىي ھالدا ئەرەب، پارس تىلى بىلەن يىرىك ئەسەرلەرنى يېزىشقا كۆچكەن. شائىرنىڭ بىزگىچە «دىۋان غىياس»، «دىۋان سوپۇرگى»، «غېرىبىي سانجارى»، «سوپۇرگى ئاسىي غېرىبا» قاتارلىق شېئىرلار توپلىمى يېتىپ كەلگەن بولۇپ، «مەرسىيە غېرىبى» ناملىق شېئىرىي ئەسىرى ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پەنلەر ئاكادېمىيىسى تارىخ تەتقىقات گۇرۇپپىسىدا ساقلانماقتا. شائىرنىڭ شېئىرلىرىدا ۋەتەنپەرۋەرلىك، ۋاپادارلىق، خەلقچىلىك ئىدىيىسى ئالغا سۈرۈلگەن بولۇپ، ئاچكۆزلۈك، بېخىللىق قاتارلىق ناچار ئىللەتلەر تەنقىد قىلىنغان.

بەزى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، موللا سوپۇرگى سانجارىنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى ئەينى زاماندا ئوتتۇرا شەرقتە تۈرك تىلى ۋە ئەرەب تىلىدا نەشر قىلىنغان. زامانىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۆپلىگەن ئەسەرلىرى يوقاپ كەتكەن. ھازىر «دىۋان غىياس» ۋە تەرجىمە ئەسىرى «ناپاھاتىل ئۇنس» ساقلانماقتا.

شائىر 1936 - يىلى 72 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن بولۇپ، بىز ئۈچۈن قىممەتلىك ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتكەن.

شائىر مامۇت زايىت

ئاتاقلىق شائىر مامۇت زايىت 1942-يىلى مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ «مەن باھارنىڭ كۈيچىسى» ناملىق تۇنجى شېئىرى 1959-يىلى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئېلان قىلىنغان. ئۇنىڭ «گۈلمەرۋەي» ناملىق شېئىرىي رومانى، «خانتەڭرى قىزى» ناملىق داستانلار توپلىمى، «چارەك ئەسىر نەزمىسى»، «كارۋان يۈزۈك نەزمىسى»، «ئات جۇۋازدا كالا مەيدە»، «سېنى كۈتمەن»، «باھار قارلىغاچلىرى»، «ئانار دۇئايىتى»، «ئۆلۈكلەر ۋە تىرىكلەر» قاتارلىق توپلاملىرى نەشر قىلىنغاندىن سىرت نۇرغۇنلىغان شېئىر-داستانلىرى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. ناخشا تېكىستلىرى ئاھاڭغا سېلىنىپ ئاممىنىڭ ياقتۇرۇپ ئوقۇيدىغان ناخشىسىغا ئايلانغان. بىر قىسىملىرى پىلاستىنكا قىلىنىپ ئىشلىنىپ جەمئىيەتكە كەڭ تارقالغان. ئۇندىن باشقا شائىرنىڭ باللار تېمىسىدا يازغان ئەسەرلىرىمۇ خېلى كۆپ سالماقنى ئىگىلەيدۇ. 35 يىلدىن بۇيان شائىرنىڭ 3000 پارچىغا يېقىن ئەسىرى ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدىن بىر قىسىملىرى خەنزۇ، ئىنگلىز ۋە باشقا تىللاردا نەشر قىلىندى. شائىرنىڭ ئىجادىي مۇۋەپپەقىيەتلىرى ۋە تەرجىمىھالى چەتئەللەردە تونۇشتۇرۇلدى. «گۈلمەرۋەي» ناملىق شېئىرىي رومانى ۋە «ئۆلۈكلەر ۋە تىرىكلەر» ناملىق كىتابى خەلقئارا كىتاب يەرمەنكىسىگە قويۇلدى.

مامۇت زايىت ئازادلىقتىن كېيىن گۇما ناھىيىسىدىن يېتىشىپ چىققان جۇڭگو ۋە چەتئەللەردە تونۇلغان ئاتاقلىق شائىر بولۇپ، ھازىر ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزا-

سى. جۇڭگو ئازسانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىريەت ئەزاسى. ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئاپتونوم رايون باشقۇرىدىغان مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس، ئاپتونوم رايونىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى بولۇپ، هازىر ئۇ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ ئىزدىنىش ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ خەلق ئاممىسىغا ئىبخىمۇ كۆپ، ئىبخىمۇ ياخشى مەنىۋى ئوزۇق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن ئىزدەنمەكتە.

خۇدۇمبەردى مىرزەخمەت

خۇدۇمبەردى مىرزەخمەت 1934 - يىلى گۇلجا ناهىيىسىنىڭ زاڭگوي يابوي مەھەللىسىدە ئوقۇمۇشلۇق دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ دەسلەپكى ساۋاتىنى دىنىي مەكتەپتە چىقارغان ھەم بۇ جەرياندا ناۋايى، خوجا ھاپىز، شاھ مەشرەپ قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرىنى قىزىقىپ ئۆگەنگەن. ئۇ 1952 - يىلغىچە ئۆز يېزىسىدا باشلانغۇچنى تاماملىغان، 1958 - يىلغىچە خوتەن سىفەن ۋە قەشقەر سىفەنىدە ئوقۇغان. 1985 - يىلغىچە سانجو، قوشتاغ، زاڭگوي ئوتتۇرا مەكتەپلىرى ۋە ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولغان. 1985 - يىلى 9 - ئايدىن ھازىرغىچە زاڭگوي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

شائىرنىڭ دەسلەپكى ئىجادىيىتى 1955 - يىلى باشلانغان بولۇپ «كەتتىم»، «تاغ» ناملىق شېئىرلىرى، «قەشقەر گېزىتى»، «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» (ھازىرقى «تارىم») قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ كەلگ

جامائەتچىلىكنىڭ كۈچلۈك دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىغان. شۇندىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزدا نەشر قىلىنىۋاتقان گېزىت - ژۇرناللاردا 60 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىنىدى. ئۇ يەنىلا ھارماي - تالماي ئىزدىنىپ يېڭى - يېڭى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلماقتا.

يازغۇچى مەجىت باقى

يازغۇچى مەجىت باقى 1950 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ سانجۇ يېزىسىدا مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. 1978 - يىلى شىنجاڭ داشۆنىڭ ئەدەبىيات پاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. ئۇ 1983 - يىلى ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ ج. ك. پ خوتەن ۋىلايەتلىك كومىتېتى تەشۋىقات بۆلۈمىدە خىزمەت قىلغان. 1985 - يىلى 10 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت مائارىپ باشقارمىسىنىڭ مائاۋىن باشلىقى، 1991 - يىلى 5 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەنگەن.

ئۇ 1981 - يىلى «ئېھتىياج ئۈچۈن» ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلگەن بولۇپ، ھازىرغىچە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى گېزىت - ژۇرناللاردا 15 پارچىدىن ئارتۇق ھېكايە، 100 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ئېلان قىلدۇرغان. ئۇنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى ئاپتونوم رايونىمىز دائىرىسىدە بەلگىلىك تەسىر قوزغىغان. ئۇ يازغان خېلى بىر قىسىم ئوبزورلار جامائەتچىلىكنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى «يېزىقچىلىق بىلىملىرى» دە ۋە قەشقەر پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشر قىلغان.

«ئوقۇتۇشتا پايدىلىنىدىغان ئۆلگىلىك ئەسەرلەر»دە مىسال كەلتۈرۈلگەن.

ئۇ ھازىر مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلىرى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى، خوتەن ۋىلايەتلىك ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق پەلسەپە ئىجتىمائىي پەنلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى، خوتەن ۋىلايەتلىك گېزىت - ژۇرنال تارقىتىش جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، خوتەن ۋىلايەتلىك 12 مۇقام تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق 12 مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىمەكتە.

ئوبۇلقاسىم تۇرسۇن

ئوبۇلقاسىم تۇرسۇن 1940 - يىلى 11 - ئايدا كوما ناھىيىسىنىڭ پىيالما يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1953 - يىلىدىن 1956 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە، 1956 - يىلىدىن 1959 - يىلىغىچە شىنجاڭ سىفەن شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇرۇمچىدە خىزمەت قىلىپ ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى، «شىنجاڭ رەسىملىك ژۇرنىلى» تەھرىر بۆلۈمىدە ئىشلەنگەن. 1962 - يىلى خوتەنگە يۆتكىلىپ كېلىپ «خوتەن گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇخ-

بىر، تەھرىر بولۇپ، 1975- يىلغىچە ئىشلىگەن. 1975-يىلى 12 - ئايدا «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىغا يۆتكىلىپ «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ خوتەندە تۇرۇشلۇق مۇخبىرلار پونكىتىدا مۇخبىر، تەھرىر، مۇخبىرلار پونكىتىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن.

ئۇ، 1989 - يىلى 8 - ئايدا جۇڭخۇا مەملىكەتلىك ئاخباراتچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن ئاخبارات خىزمىتى بىلەن 30 يىلدىن ئارتۇق شۇغۇللانغان شەرەپ گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشكەن. 1987 - يىلى 12 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن كاندىدات ئالىي دەرىجىلىك مۇخبىرلىق ئىلمىي ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن.

ئۇ، 1957 - يىلى 3 - ئايدا «شىنجاڭ گېزىتى» «شىنجاڭ دېھقانلىرى گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «كۆڭلەنگەن يېزام»، «ئۆستەڭ بويىدىكى ئۇچرىشىش» سەرلەۋھىلىك شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرگەن بولۇپ، ھازىرغىچە 2500 پارچىغا يېقىن شېئىر، ھېكايە، ئۇچۇر، ئەدەبىي ئاخبارات، زىيارەت خاتىرىسى قاتارلىقلارنى يېزىپ «شىنجاڭ گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى»، «تارىم»، «يېڭى قاشتېشى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان. 1985 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «باھار تۇيغۇلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى (بىرلەشمە توپلام). «كىملەمچىنىڭ بەختى» ناملىق ھېكايە، ئۇچېرك، ئەدەبىي ئاخباراتلار توپلىمىنى تەييارلاپ نەشرىياتقا سۇندى. ئۇ يازغان

ئەدەبىي ئەسەرلىرى ۋە خەۋەر - ماقالىلىرىدا خوتەن-
نىڭ گىلەم، يىپەك، ئەتلەس، قاشتېشى قاتارلىق ئالاھىد-
ە مەھسۇلاتلىرى ھەم يەرلىك ئالاھىدىلىكى گەۋدىلەن-
دۈرۈلگەن بولۇپ، ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.
ھازىرغا قەدەر ئون پارچىغا يېقىن ئەسىرى ئاپتونوم
رايون تەرىپىدىن 1 -، 2 -، 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا
ئېرىشتى.

ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ
شۆبىسىنىڭ، مەملىكەتلىك مىللىي يازغۇچىلار
جەمئىيىتىنىڭ، ئاپتونوم رايونلۇق ئاخبارات-
چىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

شائىر ئابدۇغېنى سىيىت

شائىر ئابدۇغېنى سىيىت 1942 - يىلى پىيالما
يېزىسىنىڭ كۆلبېشى مەھەللىسىدە قول ھۈنەرۋەن ئائىل-
ىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ئائىلىسىدە دەسلەپكى دىنىي
تەلىمنى ئالغاندىن كېيىن 1955 - يىلى باشلانغۇچ
مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1955 - يىلى 9 - ئايدىن 1961-
يىلغىچە خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە ئوقۇغان.
1958 - يىلى «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «ياڭرى-
تىپ ئىبتىسام قوشاق» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات
گۈلزارىغا كىرىپ كەلگەن. ھازىرغىچە بولغان 33 يىل
جەريانىدا ئۇنىڭ 800 پارچىدىن ئارتۇق ھەر خىل
تېمىدىكى شېئىرلىرى «خوتەن گېزىتى»، «شىنجاڭ گېزىتى»،
«تارىم» ژۇرنىلى، «يېڭى قاشتېشى» قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا

ئېلان قىلىنىپ جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشـ
كەن. 1961 - يىلى خوتەن دارىلمۇئەللىمىنى پوتتۇرۇپ
چىققاندىن كېيىن تاكى 1983 - يىلى 7 - ئايغىچە قوشـ
تاغ، سانجۇ، پىيالما، زاڭگۇي، نىشاندار ئوتتۇرا مەكـ
تەپلىرىدە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولغان.
مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئېغىر ئازاب چەككەن. 1983 -
يىلى گۇما ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي يازـ
غۇچىلىققا يۆتكەلگەندىن كېيىن ھەم ئىجادىيەت بىلەن
شۇغۇللانغان ھەم «غېرىب - سەنەم» قاتارلىق بىرقانچە
درامىلاردا رول ئېلىشقا قاتنىشىپ ياخشى تەسىر پەيدا
قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاپتونوم رايونلۇق تىياتىرچىلار جەمـ
ئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان. ھازىر خوتەن
ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە تىل ئوقۇتقۇچـ
سى ۋە مەكتەپتە چىقىدىغان «ئۈمىد غۇنچىلىرى» ئەدەـ
بىي ئىجادىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ
ئىشلىمەكتە.

مەتروزى سىيىت ھاجىم

مەتروزى سىيىت ھاجىم 1927 - يىلى گۇما ناھـ
يىسىنىڭ زاڭگۇي يېزا 7 - كەنتتە ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە
دۇنياغا كەلگەن.

ئۇ 1934 - يىلدىن 1938 - يىلغىچە دىنىي مەكـ
تەپتە دەسلەپكى ساۋاتىنى چىقارغاندىن سىرت پارىچە،

ئەرەبچە كىتابلاردىن 3 ـ 4 پارچە ئوقۇپ ئاز ـ تولا چۈشەنچىسىگە ئىگە بولغان. ئۇ 1938 ـ يىلى بىر يىللا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. 1950 ـ يىلى 5 ـ ئايدىن 1951 ـ يىلى يىل ئاخىرىغىچە زاڭگۇي رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىدە كاتىپ بولغان. 1952 ـ يىلىدىن 1655 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە گۇما كۆكتېرەك رايونىدا رايون باشلىقى بولغان. 1958 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن 1990 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ئورمانچىلىق خىزمىتىدە ئورمان پونكىتىنىڭ باشلىقى، ئورمانچىلىق بۆلۈمىگە بۆلۈم باشلىقى، ئىدارىسىنىڭ تەتقىقاتچىسى بولۇپ ئىشلىگەن.

مەتروزى سىيىت ھاجىم باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن ئائىلىسىدە نۆبىتى، ناۋايى، خوجا ھاپىزنىڭ ئەسەرلىرى ۋە جەڭنامە قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئوقۇپ ئەدەبىي جەھەتتىن ئۆزلۈكىدىن تەربىيىلەنگەن. 1953 ـ يىلدىن باشلاپ «خوتەن گېزىتى»گە خەۋەر ۋە ئەدەبىي ئەسەر ئەۋەتىش بىلەن 1958 ـ يىلى كۆكتېرەك يېزىسىنىڭ ئاراقۇم كەنتىدە يۈز بەرگەن ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى تېما قىلغان «ئاراقۇم» ناملىق 16 بابلىق رومانىنى يېزىشقا كىرىشكەن. بۇ رومان 1965 ـ يىلى پۈتۈن ئاقا كۆچۈرۈپ نەشرگە يوللاش ئارىلىقىدا مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ كېتىپ ئۆزىنىڭ باشقا كىتابلىرى بىلەن بىرگە كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

شائىر سىدىق قاۋۇز

شائىر سىدىق قاۋۇز 1943-يىلى گۇما ناھىيە كۆكتېرەك يېزىسىنىڭ ئارا مەھەللە كەنتىدە قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952 - يىلدىن 1955 - يىلى 7 - ئايغىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1955 - يىلى 7 - ئايدىن 1960 - يىلى 9 - ئايغىچە تولۇق ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1960 - يىلى خىزمەتكە قاتنىشىپ 1966 - يىلى 8 - ئايغىچە ئوقۇتقۇچى بولغان. 1966 - يىلى 8 - ئايدىن بىرى «خوتەن گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇخبىر ۋە تەھرىرلىك خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى. 1988 - يىلى تەھرىرلىك ئۇنۋانى بېرىلگەن. 1987 - يىلى رادىئو - تېلېۋىزىيە داشۆسىنى پۈتتۈرگەن.

ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە قوشۇلۇپ، شۇندىن بىرى 400 پارچىغا يېقىن ھېكايە، شېئىر، داستانلىرى ئېلان قىلىنغان. 1986 - يىلى «قەترە» ناملىق شېئىرلار توپلىمى (بىرلەشمە توپلام) نەشر قىلىنغان. 1982 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان.

شائىر تۇرسۇنمۇھەممەت ھۆسۈن

تۇرسۇنمۇھەممەت ھۆسۈن 1942 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ باش ئىرىغىل كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر دېھقان

ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1951 - يىلدىن 1955 - يىلىغىچە ئىرىغىل باشلانغۇچ مەكتىپىدە، 1955 - يىلىغىچە خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە ئوقۇغان. 1959 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە ئۆز يۇرتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1962 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە ئىككى يىل بىلىم ئاشۇرۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خوتەن ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمە مەدەنىيەت مائارىپ سەھىيە بۆلۈمىدە ۋە گۇما ناھىيىلىك مەدەنىيەت مائارىپ، سەھىيە بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1984 - يىلى شىنجاڭ رادىئو سىفەن داشۆسىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتتۈرگەن.

شائىر تۇرسۇنمۇھەممەن ھۆسۈن 1958 - يىلى «شىنجاڭ ئۆسمۈرلەر گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «ئۆسمۈرلەر شادلىقى» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلگەن. كېيىنكى مەزگىللەردە ئۆزۈلمەي ئېلىپ بېرىلغان سولچىل ھەرىكەتلەر تۈپەيلىدىن خېلى ئۇزاق ۋاقىتقىچە قەلەمنى تاشلاپ قويۇشقا مەجبۇر بولغان. پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن قەلەمنى قايتا قولىغا ئېلىپ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئېلىپ كەلگەن ھەر خىل يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى زوق - شوخ بىلەن كۈيلەپ «قايدىسەن»، «گۈزەل سانجۇ»، «ئۇلاچى»، «ئۇستاز»، «كۆلدۈم» قاتارلىق 100 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ۋە «تويدىن قاچقان قىز»، «ياخشى قىپسەن ئوغلۇم» قاتارلىق ئونەچچە ھېكايە، «گۇما ناھىيىسىنىڭ ئازادلىقتىن بۇرۇنقى مەدەنىيەت مائارىپ ئىشلىرى ھەققىدە

ئەسلىمە»، «ئايا للارسۆزىنىڭ شېرىنلىكى توغرىسىدا»، «شېئىرنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىدىكى رولى ھەققىدە» قاتارلىق ماقالىلارنى يېزىپ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلدۇرۇپ، جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرگەن. ئۇ كۇما ناھىيىسىنىڭ مەدەنىيەت-سەنئەت ئەسلىمەلىرىنى قۇرۇش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئۇزۇن يىللاردىن بىرى جاپالىق ئىشلەپ يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىش بىلەن بىرگە كۇما ناھىيىسىدىكى يازغۇچىلار قوشۇنىنى تەربىيلەپ ئۆستۈرۈش ۋە يېتەكلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. 1987 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىگە تەكلىپ بېرىش ئارقىلىق كۇما ناھىيىسىدە تۇنجى قېتىم 47 نەپەر يازغۇچى، شائىر ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەۋەسكارلىرى قاتناشقان ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنىنى ئاچقانلارنى يۇقىرىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشكە ۋە ئۆزئارا ئەسەرلەر ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈشكە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ يېزىقچىلىق سەۋىيىسىنى ئۆستۈرگەن. يەنە مەدەنىيەت راسخوتىدىن 1000 يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بىر قىسىم مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاپ مۇكاپاتلاپ، ئاپتورلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا ئىلھام بەرگەن. ئۇندىن كېيىنمۇ ھەر قېتىمقى نورۇز بايرىمى ۋە دۆلەت بايرىمى مەزگىللىرىدە يازغۇچى، شائىرلارنى تەشكىللەپ شېئىر دېكلىماتسىيە يىغىنلىرى ۋە ئەسەرلەر ئۈستىدە تەھلىل قىلىشنى ئېلىپ بېرىپ، كۇما ناھىيىسىدىكى ئىجادىيەت قوشۇنىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئۆسۈشى ۋە كېڭىيىشىگە قولاي شارائىت يارىتىپ بەرگەن. ئۇ يەنە

مىللىي - مەدەنىي مىراسلارنى توپلاش، رەتلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ ناھىيە بويىچە 87 نەپەر خەلق سەنئەتچىسىنىڭ ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى تۇرغۇزۇپ چىققان ۋە ئۇلارنىڭ ناخشا ئاھاڭلىرىدىن 203 ناخشىنى ئۈنئالغۇ لىنتىسىغا ئېلىش بىلەن بىرگە بۇ ناخشىلارنىڭ تولۇق تېكىست ۋە مۇزىكىلىرى خاتىرىلەنگەن «گۇما خەلق ناخشىلىرى توپلىمى» نى ئىشلەپ چىققان. ئۇ خەلق ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ قېتىرقىنىپ ئىزدىنىش ئارقىلىق شائىر مەتتوختى، ئاخۇن داموللامنىڭ يوقىلىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان شېئىرلىرىنى توپلاپ رەتلەپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. يەنە ئۆزى بىۋاستە توپلاش ۋە كۈچ تەشكىللەپ ئىشلەش ئارقىلىق 1500 كۇپلېتتىن ئارتۇق بېيت-قوشاق، 53 چۆچەك، ئىككى داستان، 13 پارچە لەتىپە قاتارلىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنى توپلاپ بۇ بىباھا گۆھەرلەرنى ساقلاپ قالغان. ئۇ يېقىندا گۇما ناھىيىسىنىڭ «مەدەنىيەت تەزكىرىسى» نى يېزىپ چىقتى. ئۇ ھازىر گۇما ناھىيىلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، خوتەن ۋىلايەتلىك ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى، مەملىكەتلىك يېزا - مائارىپ ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ كەلمەكتە.

يازغۇچى ئابدۇقادىر سادىر

يازغۇچى ئابدۇقادىر سادىر 1947 - يىلى قوشتاغ يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1958 — 1964 - يىللىرىچە ئۆز يېزىسىدىكى باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان، 1967 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن. 1984 - يىلى شىنجاڭ رادىئو سىنفەن داشۆسىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر گۇما ناھىيىلىك ج خ ئىدارىسىدا ئىشلەيدۇ.

يازغۇچىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇۋاتقاندا باشلانغان بولۇپ، 1966 - يىلى «خوتەن گېزىتى» ئېلان قىلغان تۇنجى شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىدىن بېرى ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا 300 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى، 40 پارچىغا يېقىن پوۋېست - ھېكايىلىرى ئېلان قىلىنغان. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئاتا تۇپراق قەسىدىسى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى (بىرلەشمە)، «نەدە سەن بالىلىق يىللار» پوۋېستى، شىنجاڭ ياش - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىدىن «ساقال ھەققىدە پاراڭ» ناملىق ھېكايىلار توپلىمى (بىرلەشمە) نەشر قىلىنغان. چوڭ ھەجىملىك كلاسسىك داستان «قەھرىمان قاتىل»نى تەييارلاپ نەشر قىلدۇرغان. ئۇنىدىن باشقا 17 پارچە ھەر خىل ئىلمىي ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. ھازىر «ئاخىرقى تۇتقۇن» ناملىق پوۋېستلار توپ-

ئىلمىي بىلەن «ھىجرانلىق يىللار» ناملىق رومانىنى نەشرگە سۇندى. «ھايات سەھنىسىدە» (1981-يىلى)، «يېڭى ھايات» (1982-يىلى)، «ئىنىخ يالپۇز چېچەكلىرى» قاتارلىق ھېكايىلىرى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاشتا 2-، 3-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. «تەلەي سىناش»، «خىجىللىق» ناملىق كومېدىيە، درامىلىرى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇكاپاتلانغان. ئۇ يەنىلا ھارماي تالماي يېڭى-يېڭى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىش ئۈچۈن داۋاملىق ئىزدەنمەكتە.

مۇھەممەت چاۋار

شائىر مۇھەممەت چاۋار 1949-يىلى گۇما بازىرىدا تۇغۇلغان. 1967-يىلى قەشقەر يېزا ئىگىلىك تېخنىكومىنىڭ مال دوختۇرلۇق كەسپىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر خوتەن ۋىلايەتلىك چارۋىچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

شائىر مۇھەممەت چاۋارنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە باشلانغان. 1973-يىلى «ئورما قوشىقى» دېگەن شېئىرى «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغاندىن تارتىپ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى گېزىت-ژۇرناللاردا كۆپلىگەن شېئىرلىرى ئېلان قىلىندى. يېقىندا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلغان «كۆمۈش قوڭغۇراق» دېگەن توپلامغا بىر تۈركۈم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى.

ئۇ يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەب-

ياتى تەتقىقاتى بىلەن پائال شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. شائىر ئىسمائىل ھاجىنىڭ نەچچە يىللاپ كۆمۈلۈپ قالغان ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى قېزىپ چىقىرىپ مەتبۇئات ئورۇنلىرىدا ئېلان قىلدۇرۇپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىپ ياشنىشى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى.

شائىر ھەم چۆچەكچى مەخسۇت ھېيىت

مەخسۇت ھېيىت 1934 - يىلى سانجى يېزىسىنىڭ قاچىل دېگەن يېرىدە ئوقۇمۇشلۇق دىنىي ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇ دەسلەپكى ساۋاتىنى دادىسى ھېيىت ئاخۇنۇم ئاچقان مەدرىسىدە چىقارغاندىن كېيىن، ئاكىسى مەتتوختى ئاخۇن داموللام بىللە گۇما چوڭ جەمەسسگە كېلىپ، ئىسمايىل قارىھاجىمدىن قۇرئان يادلاشنى ۋە قىرائەت قىلىشنى ئۆگەنگەن. ئوقۇشى تاماملانغاندىن كېيىن يۇرتى سانجۇغا قايتىپ دېھقانچىلىق قىلغان. بۇ جەرياندا ئەدەبىياتقا ئىشتىياق باغلاپ، ناۋايى، شاھ مەشرەپ، سوپى ئاللايار قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرىنى ئوقۇپ ئۆگىنىپ، شېئىر يېزىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرگەن. كېيىنچە «جەڭنامە»، «ئەلفەلەيلى» قاتارلىق كىتابلارنى ئوقۇپ، بۇ كىتابلاردىكى ھېكايە، چۆچەكلەرنى يادلىۋېلىپ كىشىلەرگە ئوقۇپ بېرىدىغان بولغان. 1956 - يىلدىن كېيىن تىبابەت ئىلمىنى ئۆگىنىپ كېسەل داۋالاشقا كىرىشكەن. ھازىر ئۇ سانجۇ يېزىسىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن مىللىي تېۋىپ بولۇپ يە-

خىلا ۋاقىت چىقىرىپ شېئىر يېزىش بىلەن شۇغۇللانماقتا ئۇ يازغان شېئىرلىرىنى مەتبۇئاتقا بەرمىگەن بولسىمۇ، دەپتەرچە قىلىپ ساقلاپ قويغان. 1981 - يىلى ۋە 1984 - يىلى ئۇ ئون نەچچە چۆچەكنى رەتلەپ بېرىپ كوما ناھىيىسىنىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش خىزمىتىگە تېگىشلىك تۆھپە قوشقان.

ئىدرىس مەتسىيىت

ئىدرىس مەتسىيىت (قەدىناس) 1949 - يىلى ناھىيىمىزنىڭ زاڭگوي يېزا كۆلئېرىق مەھەللىسىدە دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1964 - يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ تەنتەربىيە سىنىپىغا قوبۇل قىلىنغان. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ چىققاندىن كېيىن 1982 - يىلىغىچە زاڭگوي باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1984 - يىلى 7 - ئايدا ۋىلايەتلىك مائارىپ شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىنى پۈتتۈرۈپ، 1986 - يىلىغىچە ناھىيىلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپىدە ئىشلىگەن. ھازىر زاڭگوي ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلماقتا.

ئۇنىڭ دەسلەپكى ئىجادىي پائالىيىتى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىن باشلانغان بولۇپ، «خوتەن گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «نامىڭدىن ئۆچمەيدۇ»، «نۇربىخان» ناملىق شېئىرى بىلەن رەسمىي ئىجادىيەت

بوسۇغىسىغا قەدەم قويغان. شۇنىدىن بۇيان ھازىرغىچە 300 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، باللادا، ھېكايە قاتارلىق ئەسەرلىرى ھەر قايسى گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى. شائىر يېقىندا «باغۇەن مۇھەببىتى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشرگە تاپشۇردى. يەنە «كۆڭۈل گۈلخانلىرى» ناملىق توپلامنى ئىشلىمەكتە.

ياش ھەۋەسكار مۇھەممەت كامال

مۇھەممەت كامال 1958 - يىلى 5 - ئايدا گۇما ناھىيە بازار ئىچىدە موللا، تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1981 - يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1983 - يىلغىچە قاراقاش دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغان. 1983 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە گۇما ناھىيە كۆكتېرەك يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىدە تىل ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. 1986 - يىلى 9 - ئايدىن 1988 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىنستىتوتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىدە بىلىم ئاشۇرغان، 1989 - يىلدىن باشلاپ گۇما ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئەرزىيەت ئىدارىسىدا ئىشلەيدۇ.

مۇھەممەت كامال دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇۋاتقان مەزگىلدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن بولۇپ، ھازىرغا قەدەر ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدە نەشر قىلىنىدىغان ھەر دەرىجىلىك گېزىت - ژۇرناللاردا «ھايات ئۈنچىلىرى»، «غەزەللەر»، «تەدبىر»، «ئىنسان ئۇلۇق-دىيانەت قەدرىلىك» قاتارلىق 150

پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، ھېكايە، ئەدەبىي ئوبزورلىرى ئېلان قىلىندى، 1989 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىيا- تى نەشر قىلغان «ئارزۇ بوستانى» ناملىق تەخمىسلەر توپلىمىغا بىر يۈرۈش تەخمىسلىرى كىرگۈزۈلدى.

ئۇ ھازىر بىر شېئىرلار توپلىمى بىلەن بىر ھېكايە- لەر توپلىمىنى نەشرگە تەييارلاۋاتىدۇ.

ئابلىكىم تالىپ

ئابلىكىم تالىپ 1964 - يىلى 6 - ئايدا گۇما ناھىيىسىنىڭ گۇما بازار ئىچىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1971 - يىلدىن 1981 - يىلغىچە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1982 - يىلى ناھىيىلىك باج ئىدارىسىگە خىزمەتكە چىقىپ موكويىلا يېزىلىق باج پونكىتىدە ئىشلىگەن. 1985- يىلدىن 1990- يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ناھىيىلىك رادىئو ئۆزىكىدە تەھرىر- مۇخبىرلىق قىلغان. ئۇ ھازىر ناھىيىلىك پارتكوم تەشكى- لات بۆلۈمىدە ئىشلەۋاتىدۇ. ئابلىكىم تالىپ تولۇق ئوت- تۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىغا ھەۋەس قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ تۇنجى ئەسىرى «يۇرتۇمغا» 1985 - يىلى 3 - ئايدا «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغاندىن باشلاپ ھازىرغىچە 30 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىندى.

تاجىك شائىر ئىمىن ئەمرۇللا

تەلەپچان باغۋەن، ئۈمىدلىك ياش ھەۋەسكار

ئىمىن ئەمرۇللا (تاجىك) 1964 ـ يىلى گۇما ناھىيىسى-
نىڭ زاۋ ئاباب تاجىك مىللىي يېزىسىنىڭ كەڭەز كەنتى-
دە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ مەكتەپنى
ئۆز يېزىسىدا ئوقۇپ، تولۇقسىز، تولۇق سىنىپلارنى قوش-
تاغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىدە تاماملىغان. 1984 ـ يىلى
خوتەن ئالىي سىفەن تېخنىكومىنىڭ خىمىيە فاكۇلتېتىنى
پۈتتۈرگەندىن كېيىن گۇما ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتورا مەك-
تەپتە خىمىيە ئوقۇتقۇچىسى بولغان. ئۇ خىزمەتكە قاتنا ش-
قان ئۈچ يىل ئىچىدە ئۇدا ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولغاندىن
سىرت، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەنمۇ شۇغۇللانغان. ئۇ
ئانا تىلى ۋە پارس تىلىنى پۇختا بىلگەندىن سىرت ئۇيغۇر
كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەنزۇ تىلىنىمۇ مۇكەممەل ئۆگەنگەن-
ۋالغان. ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئالىي مەكتەپكە
قەدەم قويغان چېغىدىلا باشلانغان بولۇپ «شىنجاڭ
گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»،
«شىنجاڭ ياشلىرى»، «يېڭى قاشتېشى»، «تەڭرىتاغ»
قاتارلىق گېزىت ـ ژۇرناللاردا 50 پارچىدىن ئارتۇق
شېئىرى ئېلان قىلىنغان.
مەرھۇم 1987 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى
دەھشەتلىك كەلكۈن ئاپىتىگە ئۇچراپ ئۆز يۇرتىدا قازا
تاپقان.

ئابدۇكېرىم قۇربان

ئابدۇكېرىم قۇربان 1942 ـ يىلى زاڭگۇي يېزى-
سىنىڭ چاقار مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1954 ـ يىلدىن

1957 - يىلغىچە خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە، 1957 - يىلى 9 - ئايدىن 1960 - يىلى 7- ئايغىچە شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇغان. ئۇ 1959 - يىلى شىنجاڭ ئاممىۋى مەدەنىيەت ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان «ئىشچان قىز» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن. ئۇ، «ئۇ ئۇزاپ كەتتى» قاتار- لىق بەش پارچە ھېكايە، «پارتىيەم» قاتارلىق 500 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، «ئەجدادلار ئىزىدىن» قاتارلىق ئالتە پارچە داستان قاتارلىق ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يازغان بولۇپ، بۇنىڭ خېلى كۆپ قىسمى «خوتەن گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «شىنجاڭ قانۇنچىلىق گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان. يولداش ئابدۇكېرىم قۇربان 1959- يىلىدىن 1992 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە يەنە ھەر قايسى ئىدارە - ئورگان ئاساسىي قاتلاملارغا چوڭقۇر چۆكۈپ 860 پارچە خەۋەر ماقالىسى، 204 پار- چە زىيارەت خاتىرىسى يېزىپ، ياخشى پائالىيەت- لەرنى جامائەتچىلىككە ۋاقتىدا تونۇشتۇرۇپ ئىختىيارىي مۇخبىرلىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن «شىنجاڭ گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى» ۋە گۇما ناھىيىلىك را- دىئو ئۇزېلى تەرىپىدىن 19 قېتىم مۇنەۋۋەر ئىختىيارىي مۇخ- بىر بولۇپ تەقدىرلەنگەن ۋە مۇكاپاتلانغان.

ئابدۇلئەھەت داۋۇت

ئابدۇلئەھەت داۋۇت 1973-يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ

كۆكتېرەك يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1989 - يىلى 7 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك سىفەننى پۈتتۈرۈپ، ئۆز يېزىسىغا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە تەقسىم قىلىنغان.

ئۇنىڭ دەسلەپكى ئىجادىيىتى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا باشلانغان بولۇپ، ھازىرغىچە «شىنجاڭ ياشلىرى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى»، «يېڭى قاشتېشى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 100 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىندى.

مۇھەممەت ئېلى

مۇھەممەت ئېلى 1967 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىسلا كەنتىدە تۇغۇلغان. 1984- يىلى ئىلى چارۋىچىلىق مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، گۇما ناھىيىلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىگە تەقسىم قىلىنغان. ئۇ، بىر تەرەپتىن خىزمەتلەرنى بېرىلىپ ئىشلىسە يەنە بىر تەرەپتىن ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا جاپاغا چىداپ ئىزدىنىپ، كۆپلىگەن شېئىر، ھېكايىلەرنى ئىجاد قىلغان. ئۇنىڭ بىر قانچە پارچە ئەسىرى «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان. «كۆڭلۈمدە ياشىماق بولساڭ» دېگەن شېئىرى كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ كۆڭلۈك دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

ئەركىن مۇساق

ئەركىن مۇساق 1957 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ

قوشتاغ يېزا شاپچاقار كەنتىدە ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1973 - يىلى قوشتاغ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلىققا قاتناشقان. 1987 - يىلى خوتەن مائارىپ شۆبىسىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغان، هازىر قوشتاغ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئىشلەپ كەلمەكتە.

يولداش ئەركىن مۇساق كىچىكىدىن باشلاپلا ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ناھايىتى قىزىقىپ ئوقۇپ چىققان. ئەينى ۋاقىتتىكى بۇ قىزغىنلىقى ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە ياخشى شارائىت يارىتىپ بەرگەن. ئۇنىڭ هازىرغىچە «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «ياچېيكا تۇرمۇشى»، «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى»، «ئاقسۇ گېزىتى»، «يېڭى قاشتېشى»، «خوتەن گېزىتى» قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللاردا 60 پارچىدىن ئارتۇق ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. ئۇ يەنە بىر تەرەپتىن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتى بىلەن پائال شۇغۇللىنىپ، 20 پارچىدىن ئارتۇق چۆچەكنى «مىراس» ژۇرنىلى، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»دە ئېلان قىلدۇردى. يەنە بىر تەرەپتىن فوتو سۈرەت، هۆسنىخەت، مۇزىكا ساھەسىدىمۇ خېلى ياخشى نەتىجە قازانغان. 1982 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە بولغان ۋاقىتتا مەدەنىيەت خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، بۇ مەزگىلدە يېزىدا سەنئەت ئۆمىكى تەشكىللەپ، سەنئەت ئۆمىكىدە ئۆزى رول ئېلىپ، ئۆزى ساز چېلىپ ۋىلايەت ۋە ناھىيىدە ئېچىلغان سەنئەت كۆرىكىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن

ھەم ئۇرغۇن ناخشا تېكىستلىرىنى يېزىپ سەنئەت ئىشلىرىغا كۆپ كۈچ قوشقان.

ئايسۇدە باقى

ئايسۇدە باقى 1954 - يىلى ناھىيىمىزنىڭ زاڭگۇي يېزا بازىرىدا دىنىي زات ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، باللىق مەزگىلىدە مومىسى ۋە ئاتا - ئانىسىدىن دائىم چۆچەك، لەتىپە، قىسسە قاتارلىقلارنى ئاڭلاپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە قىزىقىپ قالغان. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر يازغۇچى - شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى زېرىكمەستىن ئوقۇپ چىققان. ھازىرغا قەدەر ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىكى بىر قىسىم گېزىت - ژۇرناللاردا 30 پارچىغا يېقىن شېئىرىي ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. ئۇ، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ قالماستىن، ناخشا ئوقۇشقىمۇ ئىشتىياق باغلاپ، داڭلىق خەلق ناخشىچىلىرىدىن بولۇپ قالغان. ئۇ، بىرقانچە قېتىم ناھىيە، ۋىلايەتلەردە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرەكلىرىدە ناخشا ئېيتىپ مۇكاپاتلانغان.

ئايجامال ئوسمان

ئايجامال ئوسمان 1958 - يىلى گۇما بازىرىدا تۇغۇلغان. 1974 - يىلى گۇما ناھىيىلىك مسفەنىنى پۈتتۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە قاتناشقان.

چىشقا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئىشلىگەن.
ھازىرغا قەدەر «شىنجاڭ ئاياللىرى» ژۇرنىلى، «خوتەن گېزىتى»دە 15 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىنغان.

نۇسرەت مەتنىياز

نۇسرەت مەتنىياز 1955 - يىلى 8 - ئايدا گۇما بازىرىدا كادىر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1969 - يىلى ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇق سىنىپىنى پۈتتۈرگەن. 1976 - يىلغىچە چېنىققان. 1976 - يىلى 2 - ئايدا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە ئورۇنلاشقان. ئۇ، ئوقۇتۇش خىزمىتى جەريانىدا ئۆزلۈكىدىن تىرىشىپ ئۆگىنىپ، 1987 - يىلى ئوتتۇرا تېخنىكۇمنى، 1990 - يىلى رادىئو سىفەن داشۆنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتتۈرگەن. ئۇ، 1966 - يىلى «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «ۋەتىنىمىزنىڭ قىزىل رەڭگىنىڭ ئۆزگىرىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن كۆرەش قىلىمىز» ماۋزۇلۇق ئەدەبىي ئاخباراتى بىلەن ئىجادىيەت سېپىگە قەدەم قويغان. شۇندىن بۇيان «مەرھابا نورۇز»، «ئاياللار ئاۋازى»، «سالام سىزگە ئۇستازىم» قاتارلىق ئون نەچچە پارچە شېئىرنى يېزىپ چىقىپ ھەم ئاماككىغا سېلىپ، ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئومۇملاشتۇرغان. ھەر يىلى ئۆتكۈزۈلىدىغان «4 - ماي» ياشلار بايرىمى، «8 - مارت» ئاياللار بايرىمى ھەم نورۇز بايرىملىرىدا شەكلى

ھەر خىل، مە مۇنى چوڭقۇر، كىشىلەرنى ھاياجانغا سالىدىغان شېئىرلارنى دېكلىماتسىيە قىلىپ، شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلىرىمىزنى كۈيلىمەكتە. ئۇ ھارماي ـ تالماي ئىزدىنىپ، شېئىرىيەت گۈلزارىدا پەرۋاز قىلماقتا.

ئابلىز توختى

ياش ھەۋەسكار ئابلىز توختى 1966 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئاگۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزىسىدا كادىر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆز يېزىسىدا تاماملاپ، 1984 ـ يىلى 12 ـ ئايدا خىزمەتكە ئورۇنلاشقان. 1990 ـ يىلى شىنجاڭ رادىئو ـ تېلېۋىزىيە داشۆسىنىڭ پۇل مۇئامىلە كەسپىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىدا ئىشلەيدۇ.

ئۇ كىچىكىدىن باشلاپلا شېئىر، ھېكايە ئوقۇشقا ئامراق ئىدى. ئۇنىڭ بۇ خىل قىزىقىشى ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان ھەۋەسنى قوزغىدى. ئۇ، 1983 ـ يىلدىن باشلاپ مىكرو ھېكايە يېزىشقا باشلىدى. ھازىرغىچە «خوتەن گېزىتى»، «شىنجاڭ يېزا پۇل ئامانىتى ژۇرنىلى» قاتارلىقلاردا 15 پارچىدىن ئارتۇق ھېكايىسى ئېلان قىلىندى. «دوزاخنىڭ ئوتى» دېگەن ھېكايىسى 1991 ـ يىلى ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ تەقدىرلەندى.

ئۇ يەنىلا ئىجادىيەت بېغىدا كېزىپ يۈرۈپ، كۈچلۈك مىللىي ئۇسلۇب، دەۋر روھىغا باي بولغان مىكرو ھېكايىلارنى ئىجاد قىلماقتا.

ئابلىمىت مۇساق

يولداش ئابلىمىت مۇساق 1953 - يىلى 10 - ئايدا گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزىسىدا خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1973 - يىلى 7 - ئايدا ئۆز يېزىسىدا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، 1980 - يىلىغىچە كىيىم تىكىش كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان. شۇ يىلى خىزمەتكە ئورۇنلىشىپ، يېزىلىق پارتكومدا تەشۋىقات خادىمى بولۇپ ئىشلىگەن. 1985 - يىلدىن 1987 - يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىنىڭ پەلسەپە كەسپىدە ئوقۇغان. 1989 - يىلدىن 1991 - يىلغىچە مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنىدە قانۇن ئۆگەنگەن.

ئۇنىڭ دەسلەپكى ئىجادىيىتى يېزىدا تەشۋىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان مەزگىللەردە باشلانغان بولۇپ، شۇندىن بۇيان ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىكى گېزىت - ژۇرناللاردا بىرقانچە پارچە شېئىرىي تېپىشماق، يۇمۇر، ئەدەبىي ئاخبارات، روبائىي، ھۆسنخەت ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان. 1984 - يىلى «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى گېزىتى» تەرىپىدىن تۆت پارچە شېئىرىي تېپىشمىقى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ تەقدىرلەنگەن.

ئۇ ھازىر ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسى قوشتاغ يېزىلىق خەلق سوتىدا ئىشلەيدۇ.

غالىپجان تۇرسۇن

غالىپجان تۇرسۇن 1968 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى گۇما بازىرى ئىچىدە تەرەققىپەرۋەر مائارىپچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1987 - يىلى 7 - ئايدا گۇما ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن تاماملاپ، شۇ يىلى 9 - ئايدا قەشقەر پېداگوگىكا شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغان. ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ 91 - يىلى 6 - ئايدا شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن. 91 - يىلى 8 - ئايدا قەشقەر پېداگوگىكا شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات كەسپىنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈرگەن. ھازىر ناھىيىلىك تېلېۋىزور ئارقىلىق ئوقۇتۇش داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللانماقتا.

يولداش غالىپجان تۇرسۇن ئوتتۇرا مەكتەپ ھاياتىدا ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ئىشتىياق باغلىغان بولۇپ، 1986 - يىلى «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «ئۇلۇغلارنىڭ ئۇلىغى» ناملىق شېئىرى ئارقىلىق ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىڭدىن بېرى بىر قانچە ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. 1989 - يىلدىن ئېتىبارەن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش، رەتلەش خىزمىتى بىلەن پائال شۇغۇللىنىپ، قىسقىغىنا ئىككى يىل ئىچىدە 5000 مىڭ پارچىدىن ئارتۇق قوشاق، 40 پارچىدىن ئارتۇق چۆچەك توپلاپ، سىستېمىلاشتۇرۇپ رەتلەش ئارقىلىق

«ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى»دىن بىر توپلام تۈزۈپ، 1991- يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىغا سۇنغان. يولداش غالىپجان تۇرسۇن ھازىر «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە.

ئەخمەتجان تۇرۇپ

يولداش ئەخمەتجان تۇرۇپ 1973- يىلى زاڭگۇيى يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1990- يىلى خوتەن سىفەن جۇەنكېھ مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، زاڭگۇيى ئوتتۇرا مەكتىپىگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغان. ئۇنىڭ «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 50 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىندى. ئۇ ھازىر يەنىمۇ غەيرەتكە كېلىپ، يېڭى - يېڭى تېمىدىكى شېئىرلارنى ئىجاد قىلماقتا.

٩. باب خەلق ئەلنەغمىچىلىرى ۋە خەلق سەنئەتچىلىرى

كۈما نا ھىيىسىنىڭ نا خشا-ئۇسسۇل ۋە تىنيا تىر سەنئەتىنىڭ بۇگۈنكى تەرەققىياتىغا نەزەر سالغىنىمىزدا، بۇ ساھەدە ئېرىشكەن شانلىق نەتىجە ۋە مۆجىزىلەرنى يەكۈنلىگىنىمىزدە تارىخى ئەڭ ئۇزۇن، تۈرى ئەڭ كۆپ، مەزمۇنى ئەڭ مول بولغان شۇنداقلا سەنئەتنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن خەلق ئەلنەغمە سەنئىتىنى ئېتىبارلىق بىلەن تىلغا ئالماي تۇرالمايمىز. خەلق ئەلنەغمە سەنئىتى كەڭ ئەمگەكچى خەلق تەرىپىدىن يارىتىلىپ ئەسىرلەر داۋامىدا خەلقنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتىنى، ئۆرپ - ئادىتىنى، ئەمگەك ۋە كۈرەشلىرىنى، قايغۇ - ھەسرەت، شاد - خوراملىقىنى، ئارزۇ-ئارمانلىرىنى، ئىشقى مۇھەببەت سەرگۈزەشتلىرىنى، ئەقلى-ئىدرەك، پەم - پاراستىنى ۋە ئېكسپىلاتاتورلارغا بولغان غەزەپ-نەپرەتنى يۈكسەك ماھارەت بىلەن ئىپادىلەپ خەلققە پۈتمەس - تۈگىمەس مەنىۋى ئوزۇق بېغىشلەپ كەلدى. خەلق ئەلنەغمىلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىجتىمائى ۋە ئالاھىدە خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئۇ باشقا سەنئەت تۈرلىرىگە ئوخشاش خەلقنى تەربىيىلەش، بىلىم بېرىش ۋە

ھۇزۇرلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئۈچ جەھەتتە رول ئويناپ،
ئاۋاز ۋە تىل ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىغا
بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلاردا مول ھېسسىيات ۋە
جانلىق تۇيغۇلارنى پەيدا قىلالايدۇ. ئەنئەنىۋى كلاس-
سىك مۇزىكىلار ۋە خەلق ناخشا مۇزىكىلىرى خەلقنىڭ
قىممەتلىك بايلىقى بولۇپلا قالماستىن بەلكى ئەۋلادتىن
ئەۋلادقا مىراس قالدۇرغان بىباھا ئەڭگۈشتەردۇر.

گۇما ناھىيىسىنىڭ خەلق ئەنئەنىۋى سەنئىتى ئۆتمۈشتىلا
ئەمەس، بۈگۈنكى دەۋردىمۇ خەلقنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى
بېيىتىپ، يېڭى زامان سەنئىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى
سۈپىتىدە جەۋلان قىلىپ تۇرماقتا، خەلق ئەنئەنىۋى
سەنئىتى يېڭى زامان سەنئىتىنىڭ ئانىسى،
خەلق سەنئەتچىلىرى يېڭى زامان سەنئىتىنىڭ ھۇلىنى
قۇرغۇچىلاردۇر. لېكىن ئازادلىقتىن بۇرۇن خەلق سەن-
ئەتچىلىرىنىڭ جەمئىيەتتە ئورنى ۋە قەدىر-قىممىتى يوق
ئىدى. ھۆكۈمران سىنىپنىڭ ئىدىيىسىگە ۋارىسلىق قىل-
دىغان بىر قىسىم كىشىلەر خەلق سەنئەتچىلىرىنى «نەغ-
مىنىڭ بېشى چاكا، نەغمىچىنىڭ ئورنى پەكا»، «خارەت-
قېرىسا تاماقچى بولۇر، نەغمىچى قېرىسا تىلەمچى بولۇر»،
«كىمنىڭ يوق ئېۋىنى، نەغمىچى داستىخان چىۋىنى»
دەپ ھاقارەتلەپ، ئۇلارنى پەس كۆرگەن ئىدى.
ئازادلىقتىن كېيىن بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەت-
لىك 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن خەلق سەنئەتچىلىرى
قەد كۆتۈرۈپ تېگىشلىك غەمخورلۇق ۋە مەرتىۋىگە
ئېرىشتى. ھازىر گۇما ناھىيىسىدىكى خەلق سەنئەتچىلىرى

ئۆزلىرىنىڭ تالانتى ۋە رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق ۋە جاسارەت بىلەن، يېڭى زامان ئەلنەغمە سەنئىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن يېڭى مەزمۇنلارنى قوشماقتا.

گۇما ناھىيىسىدىكى خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانىدىكىلىرى جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەكچىلەر بولۇپ، ئۇلار كۆپ يىللاردىن بۇيان يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتى، ئۆتكۈر زېھنى ۋە ئاجايىپ تالانتى بىلەن تىللاردا داستان بولغۇدەك ئىجادىيەتلەرنى يارىتىپ مول مەنىۋى ئوزۇقنى بىزلەرگە مىراس قالدۇردى. گۇما بىر - بىرىگە تۇتاشمايدىغان 54 پارچە بوستانلىقتىن تەركىب تاپقان. ھەر قايسى بوستانلىقلاردا ياشىغان كىشىلەر ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۆپلىگەن ئاھاڭ ۋە خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئىجاد قىلغان ۋە ئۇنى خەلق سەنئەتچىلىرى ئارقىلىق بۈگۈنكى دەۋرىمىزگىچە يەتكۈزگەن. قەدىمدىن تارتىپ گۇمىدا ياشاپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر، تاجىك، قىرغىز قاتارلىق ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ناخشا - مۇزىكىلىرى بار. خەلق ئىچىدە ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ۋە بىرقەدەر كەڭ ئومۇملاشقان ئەلنەغمىلەرنى ئاساسەن مۇنداق ئۈچ تۈرگە بۆلۈشكە بولىدۇ.

1. كىلياڭ ئەلنەغمىلىرى: كىلياڭ ئەلنەغمە ئاھاڭلىرى ئۇيغۇر خەلق ئاھاڭلىرىنىڭ بىر چوڭ تارمىقى بولغان دولان ئاھاڭ شىۋىسىگە مەنسۇپ. ئاھاڭ ئۆزگىرىشلىرى، داپ چېكىش ئۇسلۇبى ۋە ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى

دۆلانلىقلارنىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن ئاھاڭ يۆرىلىشىدىن قارىغاندا بىر قىسىم ئاھاڭلار دولان ئاھاڭلىرىنىڭ ئۆزى بولسىمۇ يەنە خېلى بىر قىسىم ئاھاڭلار دەل دولان ئاھاڭ-لىرىنىڭ ئۆزى بولماستىن بەلكى دولان ئاھاڭلىرىغا كلياڭ خەلق ئاھاڭلىرى ۋە قىسمەن ۋاخان ئاھاڭلىرىنى سىڭدۈرۈپ قايتا ئىشلەش ئارقىلىق ئۆز ئالدىغا ئالاھى-دىلىككە ۋە خاسلىققا ئىگە بىر يۈرۈش مۇكەممەل خەلق ئاھاڭى بولۇپ شەكىللەنگەن. بۇ ئاھاڭلارنىڭ تارىخى ئۇزۇن، مۇزىكا رىتىمى كۈچلۈك، يېقىملىق بولۇپ كىشىگە بەدىئىي زوق بەخش ئېتىدۇ. كلياڭ ئەلنەغمە ئاھاڭلىرى كلياڭ، باشلەنگەر، قوشتاغ ۋە نەۋئابات تاجىك مىللىي يېزىسى قاتارلىق جايلارغا تارقالغان. بۇ جايلاردىكى خەلق مەشرەپلىرى كلياڭ ئەلنەغمىلىرى ئارقىلىق ئالا-ھىدە جانلىنىپ كېتىدۇ.

2. گۇما سەنىمى ئاساسىدىكى ئەلنەغمىلەر: بۇ ئەلنەغمە 12 مۇقامنىڭ ھەر قايسى مۇقاملىرىدىكى داس-تان، سەنەم، مەشرەپ ئاھاڭلىرىدىن ئۈزۈۋېلىنىپ كىرىش-تۈرۈلگەن ئاھاڭلارغا يەرلىك خەلق ئاھاڭلىرىنى قوشۇپ پىششىقلاش ئارقىلىق تۈزۈلگەن. تارىخى ئۇزۇن، تارقى-لىش دائىرىسى بىرقەدەر كەڭ، ئاساسلىقى قاراتاغىز، كۆكتېرەك، نىشاندا، قوشتاغ، موكۇيلا، موجى، چودا قاتارلىق جايلاردا خېلى كەڭ دائىرىدە ئومۇملاشقان.

3. سانجۇ مەشرىپى ئاساسىدىكى ئەلنەغمىلەر: بۇ ئەلنەغمە گۇما سەنىمى تەركىبىدىكى ئاھاڭلارغا تاغ ناخشا ئاھاڭلىرىنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان

(سانجۇ مەشرىپى ئاساسىدىكى ئەلنەغمىلەرنىڭ بىر قىسمى ئىككى تارلىق يەرلىك مالچى راۋىپى بىلەن ئورۇنلىنىدۇ). ئومۇمەن بۇ ئەلنەغمە كۈچلۈك يەرلىك پۇراققا ئىگە، سانجۇ مەشرىپىمۇ ھازىرغىچە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ كەلمەكتە. سانجۇ ئەلنەغمىسىدىكى ئاھاڭلارنىڭ بىر قىسمى كېرىيە خەلق ئاھاڭلىرىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ ئەلنەغمىنىڭ تارقىلىش دائىرىسى، سانجۇ، كەڭقىر قىرغىز يېزىسى، زاڭگۇي يېزىلىرى.

يۇقىرىقى ئۈچ تۈردىكى ئەلنەغمىلەر قەدىمدىن تارتىپ خەلق ئىچىدە كەڭ ئومۇملاشقان دۇتار، ساتار، تەمبۇر، راۋاپ، غىجەك، نەي، داپ، ناغرا، سۇناي قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلارنىڭ تەڭكەش قىلىشى ئارقىلىق ئورۇندىلىپ كەلمەكتە. يەنە گۇما ناھىيىسىدە ياشاۋاتقان تاجىك خەلقى ۋاخان تاجىكلىرىغا مەنسۇپ بولۇپ، ئۇلار ئەزەلدىن سەنئەت خۇمار، ناخشا - ئۇسسۇلغا ماھىر. تاجىك خەلقىنىڭ ئەلنەغمە ئاھاڭلىرى يېقىملىق ۋە كۆپ خىل، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى كۆركەم. تاجىك ئەلنەغمىلىرى نەي ۋە داپنىڭ تەڭكەش قىلىنىشىدا ئورۇنلىنىدۇ. قىرغىز خەلقىنىڭ ئاھاڭلىرىمۇ كۆپ خىل، يېقىملىق بولۇپ، قىرغىز خەلق ئەلنەغمىلىرى قومۇز ۋە قوپاز قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرىنىڭ تەڭكەش قىلىنىشى ئارقىلىق ئورۇنلىنىدۇ. گۇما ناھىيىسىدىكى قىرغىز خەلقىنىڭ تىلى ۋە ئەلنەغمە ئاھاڭلىرى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى قىرغىزلارنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

گۇما ناھىيىسىدە ئازادلىق ھارپىسىغىچە بىر قەدەر داڭلىق سازەندە، ئۇسسۇلچى ۋە قوشاقچى، قىزىقچىلاردىن 311

كىشى ياشىغان. 1982 - يىللىقى خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ تەھدىنى تېپىشتا ئېنىقلانغىنى 87 كىشى. خەلق ئەلنەغمە سەنئىتى توغرىسىدا سۆز ئاچقاندا گۇمانا ھەمىسىدە ئۆتكەن مەشھۇر مۇقامچىلار، قوشاقچىلار، ئەلنەغمىچىلەر، قىزىقچىلار ۋە ئۇسسۇلچىلار بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىمىزدىن ئۆتىدۇ. ئۇلارغا بولغان ھۆرمەت ئەقىدىمىزنى ئىپادىلەش يۈزىسىدىن ئۇلار ئىچىدىكى مەشھۇر بىر قىسىم كىشىلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇردۇق.

ئەيسا نەغمىچى

ئەيسا نەغمىچى 1884 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ شېتلە مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ 13 يېشىدىن باشلاپ شۇ يەردىكى پېشقەدەم نەغمىچىلەرنى ئۇستاز تۇتۇپ ساتار چېلىش، نەغمە قىلىشنى ئۆگەنگەن. 19 يېشىدا كامىل نەغمىچى بولۇپ يېتىشىپ، ئۆز ئالدىغا رەسمىي سورۇن قىزىتالايدىغان بولغان. ئۇ توي - مەرىكە، مەشرەپ ۋە قوناق سويغان سورۇنلاردا كىشىلەرگە نەغمە قىلىپ بېرىپ بارا - بارا داڭ چىقارغان. ئۇ ساتارنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن چالىدىغان كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ياڭراق، يېقىملىق ئاۋازى ساتاردىن ياڭرىغان سادا بەكمۇ ماس كەلگەچكە كىشىلەرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلاتتى. ئۇ پەنجىگاھ، ئۆزھال، ناۋا مۇقاملىرىنى ۋە سانجۇ مەشرىپى سىستېمىدىكى ئاھاڭلارنى ياخشى ئېيتاتتى. شۇڭا ئەيسا نەغمىچى خەلق ئىچىدە يۇقىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشى ئىدى. ئۇ 1957 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن 73 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

روزەم

خەلق سازەندىسى روزەم 1879 - يىلى كۆكتېرەك يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ 11 يېشىدا دادىسى ئىسلام ئاخۇنغا ئەگىشىپ مەشرەپ سورۇنلىرىغا كىرىپ كەلگەن. كېيىنچە مۇكەممەل سازەندە بولۇپ يېتىشكەن. ئۇ ئاساسەن ساتار، داپ ۋە دۇتار ئارقىلىق راك، پەنجىگاھ، مۇشاۋىرەك، ناۋا مۇقاملىرىنىڭ داستان، مەرغۇللىرىنى كامىل چالالايتتى. يەنە گۇما ناھىيىسىدە تارقالغان خەلق ناخشا ئاھاڭلىرىنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ ئورۇنلاپ، ناھىيە بويىچە تونۇلغان خەلق سازەندىسىگە ئايلانغان ئىدى. ئۇ ناخشا ئېيتىشتىن سىرت ئۆزى قوشاق توقۇپ ئاھاڭ سېلىپ ئوقۇش ئىقتىدارىغىمۇ ئىگە بولغان. 1941 - يىلى «يوغان قورساق شۆڭگەن بېگىم، تاپانچىنى قىسىپكەلسۇن» دېگەن قوشاقنى توقۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن قاماققا ھۆكۈم قىلىنغان. تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن قارتاغىزنىڭ باش ئۆجمىلىك دېگەن يېرىگە كۆچۈپ بېرىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە شۇ يەردە ياشىغان. ھازىر ئۇنىڭ نۇرغۇن ناخشا ئاھاڭلىرى لېنتىغا ئېلىنىپ ساقلانماقتا. ئۇ 1976 - يىلى 97 يېشىدا ۋاپات بولغان.

ئىدرىسباقى ئاخۇن

سازەندە ئىدرىسباقى ئاخۇن 1910 - يىلى موكۇيلا يېزىسىدا تۇغۇلغان. 20 يېشىدىن باشلاپ داپ، دۇتار بىلەن نەغمە قىلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇ موكۇيلا ۋە گۇمىنىڭ

ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇش، مەشرەپلەردە نەغمە قىلىپ، كۆپ سەنئەت ئاسىسدىكى ئاھاڭلارغا ۋارىسلىق قىلىپ ئۇنى دەۋرىمىزگىچە ساقلاپ كەلگەن. ئازادلىقتىن كېيىن ئۇ ئۈرۈمچى، قەشقەر، خوتەن ۋە كېرىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ كۆرىكىگە قاتنىشىپ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان. ئۇ ئورۇنلىغان خېلى كۆپ ناخشىلار 1980 - يىلى لېنتىگە ئېلىنغان، ھازىر ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا ساقلانماقتا. ئۇ 1985 - يىلى 75 يېشىدا ۋاپات بولغان.

بارات ھەمدۇللا

ئەلنەغمىچى بارات ھەمدۇللا 1938 - يىلى كېرىيە يېزىسىنىڭ تۆۋەن چاقا كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ھەمدۇللا ئاكا ماھىر سازەندە بولۇپ، ئۇ 12 ياش ۋاقتىدىن باشلاپ دادىسىدىن مۇقام ۋە ئەلنەغمە ئاھاڭلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىغان. ئاخىرى ئۇ تەمبۇر، دۇتار، راۋاب، داپ، نەي، ئىسكىرىپكا قاتارلىق كۆپخىل سازلارنىڭ ھەممىسىنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ چېلىش سەۋىيىسىگە يەتكەن. ھازىر ئۇ كېرىيە شىۋىسىدىكى ئاھاڭلارغا ۋارىسلىق قىلالىغان بىردىنبىر ماھىر سازەندە بولۇپ تونۇلماقتا. ئۇ 1980 - يىلدىن بۇيان ناھىيە ۋە ۋىلايەتتە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكلەرگە بىرقانچە قېتىم قاتنىشىپ مۇكاپاتلانغان. ھازىر ئۇ ئۆز يېزىسىدا كېرىيە ئاھاڭلىرىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان بەش نەپەر شاگىرت يېتىشتۈرۈپ چىققان. ئۇ ئورۇنلىغان ئاھاڭلار 1980 - يىلى لېنتىگە ئېلىنغان.

ئەخلەت ئاخۇن تەمبۇر

ئەخلەت ئاخۇن تەمبۇر (كېيىنكى ئىسمى ياقۇپ ئاخۇن تەمبۇر) 1895 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسىمسىلا كەنتى قىشلاق ئالدى مەھەللىسىدە ئۇستا سازەندە ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. دەسلەپكى ساۋاتىنى دىنىي مەكتەپتە چىقارغان. كېيىنچە ئۇ، دادىسىنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ يۈرۈپ ئويۇن، مەشرەپلەرگە بىرگە بارغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تەمبۇر چېلىشقا ھەۋىسى قوزغىلىپ 13 ياشقا كىرگۈچە «ئەجەم»، 12 مۇقامنىڭ بىر يۈرۈش ناخشىلىرىنى پەدىگە كەلتۈرۈپ چېلىشنى ئۆگىنىۋالغان. دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ئۇ ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ تەمبۇر چېلىشنى داۋاملاشتۇرغان.

بۇ كەنت قەدىمكى زاماندىن تارتىپ يىپەك يولىدىكى مۇھىم بىر ئۆتەڭ بولۇپ 1937 - يىلغىچە ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن كىرىدىغان ئىمپورت ماللىرىنىڭ بىر قىسمى تاشقورغان بىلەن سانجۇ، قوشتاغ يېزىلىرى ۋە ئىسىمسىلا ئارقىلىق باشلەنگەردىن ئۆتۈپ، زوگلاڭ، قاغىلىق، پوسكام ئارقىلىق يەكەنگە كەلتۈرۈلۈپ خارجى باجلار ئېلىناتتى. ئەينى زاماندا ئىسىمسىلا نىڭ كونا بازار مەھەللىسىدىكى ئاتاقلىق شائىر ھەم خەتتات ئىسمائىل ھاجىمنىڭ ھۇجرىسىدا كۈندە دېگۈدەك يولۇچىلار ئۇچۇن قويۇپ بېرىلىدىغان ئويۇن، مەشرەپلەر داۋام قىلىپ تۇراتتى. بۇ مەشرەپ ئويۇنلار

ئەخلەت ئاخۇن تەمبۇر كەلىمەي تۇرۇپ ھەرگىز قىزىمايتتى.

نەغمىچى ئەخلەت ئاخۇن تەمبۇر يېڭى بىر زاماننىڭ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. «كۆرۈنگەن تاغ يىراق قالماپتۇ» دېگەندەك كۈتكەن ئۈمىد ئاخىرى ئەمەلگە ئاشتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ خەلق زۇلمەتتىن قۇتۇلۇپ، بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتى.

ئۇ، ئازادلىقتىن كېيىنمۇ «بەختىم بارمىنىڭ»، «ياشا پارتىيەم» قاتارلىق دەۋر روھىغا باي بولغان بىر يۈرۈش ئاھاڭلارنى ئىجاد قىلىپ ۋەتەننى، كومپارتىيىنى قىزغىن كۈيلىدى. 1955-يىلى ۋىلايەتتە ئېچىلغان ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقنى تەبرىكلەش كەمبەغەل دېھقان ۋەكىللىرى ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشتى. بىر مەھەل قوشتاغ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلىدى. 1957-يىلى پەتنىيازدا ۋىلايەتتە ئېچىلغان ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىدە «قارا قۇش ئۇسسۇلى»، «قادىر مەۋلان» قاتارلىق ھەر خىل مۇزىكىلارنى نەتىجىلىك ئورۇنلاپ كۆپچىلىك بىلەن بىرگە گۈزەل ناھىيىگە شەرەپ كەلتۈردى. نەغمىچى ئەخلەت ئاخۇن تەمبۇر بىرقانچە يىللىق ئۆمرىنى تاغلىق كەنت خەلقىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىشقا بېغىشلىدى. ئۇنىڭ ياڭراق ئاۋازى، يۈرەكلەرنى تىترىتىدىغان مۇڭلۇق مۇزىكىلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل خاتىرىسىدە ئۆچمەس ئىز قالدۇردى. ئۇ، 1973-يىلى يانۋاردا سەپەر ئۈستىدە ۋاپات بولغان.

ئاكا ـ ئۇكا ھەسەن ـ ھۈسۈن داپچىلار

ئاكا ـ ئۇكا ھەسەن ـ ھۈسۈن داپچىلار 1878 ـ يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىسلا كەنتى جاي مەھەللىسىدە مۇقامچى يۈسۈپئاخۇننىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇلار كىچىكىدىن باشلاپلا داپ چېلىشنى مەشق قىلىپ ھارماي ـ تالماي ئىزدەنگەنلىكتىن يۇرت ئىچىدە «ھەسەن ـ ھۈسۈن داپچىلار» دەپ نام ئالغان. ھەسەن داپ چېلىشنى دەسلەپتە دادىسىدىن ئۆگەنگەن. كېيىن قاغىلىقتا بىرنەپ مەشھۇر مۇقامچى تۇردى ئاخۇندىن بەش يىل داپ چېلىش، ناخشا ئوقۇشنى ئۆگەنگەن. 1939 ـ يىلى گۇما ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قارمىقىدىكى سانائى نەفىس «سەنئەت ئۆمىكى»گە تۇنجى بولۇپ قاتناشقان. تاكى دۆلىتىمىز ئازاد بولغاندىن كېيىنمۇ بىرقانچە يىلغىچە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلەپ ۋىلايەتتە ئۆتكۈزۈلگەن بىرقانچە قېتىملىق سەنئەت كۆرىكىدە ئۆز تالانتىنى نامايەن قىلغان. ئۇ 12 مۇقامنىڭ يەتتە مۇقامىنى تولۇق ئىگىلىۋالغان. ئۇ 1961 ـ يىلى گۇمىدا ۋاپات بولغان.

ھۈسۈن داپچى، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆز يۇرتىدا ئۆتكۈزۈلگەن ھەر خىل ئويۇن مەشرەپلەردە داپ چېلىپ يۈرەكلەرنى لەرزىگە سالغان. ھەم يېزىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان سەنئەت ئۆمىكىدە بىرمەزگىل ئىشلەپ يېزا خەلقىنىڭ مەدەنىي ھاياتىنى جانلاندۇرۇشقا ھەسسە قوشقان. ئۇ 1955 ـ يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆز يۇرتىدا قازا تاپقان.

ھاپىزاخۇن تەمبۇر

سازەندە ھاپىزاخۇن تەمبۇر 1923 - يىلى قارتاغىزنىڭ مەسچىت ئالدى كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇ، كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ دادىسى نىياز ئاخۇندىن تەمبۇر، راۋاب، داپ چېلىشنى، نەغمە قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان، كېيىنچە ئاتاقلىق سازەندە روزەم بىلەن بىللە قارتاغىز ۋە گۇمىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى چوڭ - چوڭ توي - تۆكۈن، مەرىكىلەركە قاتنىشىپ نەغمە قىلىپ جامائەتچىلىككە تونۇلغان. 1980 - يىلدىن باشلاپ خوتەن ھەم گۇمىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرقانچە قېتىملىق خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ كۆرىكىگە قاتنىشىپ، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان. 1981 - يىلى ئۇنىڭ ئون نەچچە ناخشىسى لېنتىگە ئېلىنغان.

روزى ئاخۇن راۋاب

نەغمىچى روزى ئاخۇن راۋاب 1913 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ ئاق تىكەن جاي كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى نىياز ئاخۇن كامالەتكە يەتكەن نەغمىچى بولۇپ، ئۇ 15 يېشىدىن باشلاپ دادىسىغا ئەگىشىپ ئولتۇرۇش، مەشرەپلەركە قاتنىشىپ دادىسىدىن راۋاب، تەمبۇر بىلەن نەغمە قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇ خەلق ئاھاڭلىرىنىڭ سانجۇ سىستېمىسىدىكى ناخشىلارنى ئېيتىشقا ماھىر بولۇپ، ئۇنىڭ «ئاچىل»، «ئوقۇشقا مەيلىم بار»، «ئويناي يىلى» قاتارلىق ئون نەچچە ئاھاڭ، ناخشىلىرى 1981 - يىلى لېنتىگە ئېلىنغان. ئۇ 1985 - يىلى 72 يېشىدا ۋاپات بولغان.

داپچى ئوسمان زىۋا

ئەغمىچى ئوسمان زىۋا 1929 - يىلى قوشتاغ يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپلا ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ داپ چېلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇ كۆپ قېتىم ۋىلايەت ۋە ناھىيە، يېزىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىدە داپ چېلىش ماھارىتىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاپ داڭلىق داپچىلاردىن بولۇپ قالغان. تاكى 1957 - يىللارغىچە بىر مەزگىل ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلىگەن.

تەمبۇرچى نۇر ئەخلەت

نۇر ئەخلەت 1930 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىسلا كەنتىنىڭ قىشلاق ئالدى مەھەللىسىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپلا تەمبۇر چېلىشقا ئىشتىياق باغلىغان بولۇپ، پېشقەدەم تەمبۇرچىلارنى ئۇستاز تۇتۇپ ماھىرلىق بىلەن ئۆگەنگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، ئازغىنە مۇددەت ئىچىدە ماھىر تەمبۇرچىلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىققان. ئازادلىقتىن كېيىن ئۇ يېزىلىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىگە قاتنىشىپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى، سوتسىيالىزمنى كۈيلەيدىغان بىر يۈرۈش ناخشا - مۇزىكىلارنى ئىجاد قىلىپ، ئۆز يېزىسىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشقان. گەرچە ئۇ ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا تەمبۇرنى ئىشتىياق بىلەن چېلىپ قەلبلەرنى لەرزىگە سالماقتا.

ئابدۇشۈكۈر تۇدىيا

ئابدۇشۈكۈر تۇدىيا 1923 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ مۇغاللا كەنتىدە سازەندە ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 12 ياشقا كەلگەندە ئاتىسى تۇدىيا ئاكىدىن دۇتار چېلىش، ناخشا ئېيتىش، نەغمە قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان. 1934 - يىلدىن 1944 - يىلغىچە دىنىي ھەم پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان. پەننىي مەكتەپتە ئوقۇش جەريانىدا مەكتەپ ئۇيۇشتۇرغان سەنئەت كۆرەكلىرىگە قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ تالانتىنى نامايەن قىلىشقا باشلىغان. 1945 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە ئوقۇتقۇچى بولۇپ مەكتەپ سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشكە تۆھپە قوشقان. 1950 - يىلىدىن كېيىن سەيپۇڭچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئىسكىرىپكا، دۇتار، داپ قاتارلىق سازلارنى چېلىشنى بىلىدۇ. ئۇنىڭ ناخشىلىرى 1989 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسى تەرىپىدىن لېنتىغا ئېلىنغان.

مۇزىكانت مۇھەممەت شاكىر

مۇھەممەت شاكىر 1955 - يىلى كۇما بازىرىدا كىچىك تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ مۇزىكا ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلاپ دەسلەپتە راۋاپ چېلىشنى ئۆگىنىپ، توي - مەرىكىلەردە بەدىئى روزى، ماخمۇت ئېلىھاجى، مىجىت تۇردى قاتارلىقلارغا قوشۇلۇپ نەغمە قىلىپ ماھارىتىنى ئۆستۈرگەن. 1970 - يىلىدىن كېيىن سازەندە مىجىت تۇردىنى ئۇستاز تۇتۇپ

دۇتار چېلىشنى ئۆگەنگەن ۋە نۇرغۇن خەلق ئاھاڭلىرىنى توپلىغان. 1975 - يىلى ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنىپ تەمبۇر چالغان ۋە دۇتار، تەمبۇر، راۋاب قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرىنى سۈپەتلىك ياساپ، جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغان. ئۇ كۆپ خەلق ئاھاڭلىرىنى ۋە 12 مۇقام ئاھاڭلىرىنى بىر قەدەر پىششىق بىلىدىغان. بىردىنبىر تەمبۇرچى. مۇھەممەت شاكىر شىنجاڭ مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مۇزىكانت ماخمۇت ئېلىھاجى

مۇزىكانت ماخمۇت ئېلىھاجى 1948 - يىلى كۆما بازار ئىچىدە يۇقىرى قاتلام خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىن باشلاپ مۇزىكا ئۆگىنىشكە ھەۋەس قىلىپ 19 يىل ئىسكىرىپكا چېلىش بىلەن كامالەتكە يەتكەن مىرزىكانت بولۇپ تونۇلۇپ، 1975 - يىلى ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغان. ئۇ سەنئەت ئۆمىكىگە كەلگەندىن كېيىن «نىگارىم» قاتارلىق مۇزىكىلارنى ئىشلەش، «غېرىپ - سەنەم» ئوپېراسىنىڭ رېژىسورلۇقىنى ئىشلەش ۋە غېرىپنىڭ رولىنى ئېلىش ئارقىلىق كەڭ ئاممىغا تونۇلغان ۋە ئالقىشقا ئېرىشكەن. يەنە داۋاملىق ئىزدىنىپ «ئۈچ مەس ئۇچقۇن»، «ھۆكۈم»، «گۈزەللىك ئەخلاقتا»، «ھايات ۋە ئۆلۈم»، «پاجىئەدىن كېيىنكى مۇھەببەت»، «ئالدىنىش» قاتارلىق دىراممىلارنى يېزىپ كۆما سەنئەت ئۆمىكىنىڭ دىراما ۋە مۇزىكا سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشتە زور تۆھپىلەرنى قوشقان. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مۇزىكانت ئابدۇرېشىت ھۆسۈن

ئابدۇرېشىت ھۆسۈن 1952 - يىلى كىلىياك يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1974 - يىلى گۇما دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ ئوقۇتقۇچى بولغان. 1975 - يىلى ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغان. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ راۋاب، ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگەنگەن. كېيىن بارات ھەمدۇللادىن خەلق ئاھاڭلىرىنى ئۆگەنگەن. 1980 - يىلى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تۇەنجاڭى بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىپ «گۇما سەنىمى»، «يۈرەك شادلىقى»، «بايرام خۇشاللىقى» قاتارلىق مۇزىكىلارنى رەتلىگەن ۋە ئىجاد قىلغان. ئۇ ئىشلىگەن مۇزىكىلار شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى تەرىپىدىن ئاڭلىتىلغان ھەم ۋىلايەتلىك كۆرەكلەردە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

سازەندە بەردى روزى

سازەندە بەردى روزى 1937 - يىلى قارىتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىدا سازەندە ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 12 يېشىدىن باشلاپ دادىسى روزى ئاخۇندىن تەلىم ئېلىپ مۇزىكا ئۆگىنىشكە باشلىغان. كېيىنچە پاسا ئاخۇن، ئوسمان ئاخۇن قاتارلىق پېشقەدەم ئەلنەغمىچىلەرگە ئەگىشىپ كەچكى مەشرەپ، يىل بېشى، توي - تۆكۈنلەردە

ساز چېلىشقا قاتناشقان، 1957 - يىلى ناھىيىلىك
سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنىپ ئىسكىرىپكا، چالقا تار-
لىق مۇزىكىلارنى چالغان ھەم درامىلاردا رول ئالغان.
مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ۋە ئۇنىدىن كېيىن
يوقىلىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان مىللىي مەدەنىي مىراس-
لارنى قوغداپ قېلىشقا زور كۈچ چىقارغان. ھازىرمۇ
خەلق سازەندىلىرىنى يېتەكلەپ ئائىلە مۇزىكا كېچىلىكى
ئۆتكۈزۈش، خەلق كلاسسىك ناخشا ئاھاڭلىرىنى ساقلاپ
قېلىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشتا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشۇپ
كەلمەكتە.

ئۇسسۇلچى مىجىت تۇردى

خەلق ئۇسسۇلچىسى مىجىت تۇردى 1942 - يىلى گۇما
بازىرىدا دېھقان ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇ، 1949 - يىلى
باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىن باشلاپ
ئۇسسۇل ئويناشنى ئۆگىنىپ نۇرسا ئۆمەر بىلەن بىرلىكتە
بىر قانچە لەپەر ئۇسسۇللىرىنى ياخشى ئورۇنلاپ، ئۇسسۇل
ئويناش ماھارىتىنى پەيدىنپەي يېتىلدۈرۈپ، ئاممى-
نىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. 1951 - يىلى شىنجاڭ
ئۆلكىلىك ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغان.
ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت ئۆمىكىدە 1962 - يىلغىچە
ئىشلەپ كەسپىنى ئۆزگەرتىپ ئۆز يۇرتى گۇمىغا قايتقان.
مىجىت تۇردى دۇتار چېلىش ۋە ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇل-
لىرىنى ئويناشتا بىر قەدەر يۇقىرى تالانتقا ئىگە بولغان
خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ 1991 - يىلى
رامىزان مەزگىلىدە ۋاپات بولغان.

ناخشىچى بۇئايشى ھەسەن

ناخشىچى بۇئايشى ھەسەن 1944 ـ يىلى گۇما بازار ئىچىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ ناخشا ئوقۇشقا ھەۋەس قىلغاچقا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىدا ناخشىچى بولۇپ يېتىشىپ 12 يېشىدا ناھىيىلىك ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ناخشىچىلىقىغا قوبۇل قىلىنغان. ئۇ سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغاندىن كېيىن تىرىشىپ مەشىق قىلىپ ناخشا ئېيتىش ماھارىتىنى ياخشى يېتىلدۈرۈپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئورۇمچى، قەشقەر، خوتەندە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرەكلىرىدە ئورۇنلىغان ناخشىلىرى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان. 1980 ـ يىلى ئۇنىڭ ناخشىلىرى لېنتىغا ئېلىنغان.

نۇرخان رۇسۇل

نۇرخان رۇسۇل 1944 ـ يىلى گۇما بازىرىنىڭ ساغان كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1960 ـ يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئورۇنلاشقان. 1965 ـ يىلى ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىگە ئالمىشىپ 1980 ـ يىلغىچە كۆكتېرەك باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1981 ـ يىلى نىشاندار يېزىسىغا يۆتكىلىپ كېلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە يېزىلىق مەدەنىيەت پونكىتىدا ئىشلىگەن. ھازىر دەم ئېلىشقا چىققان.

ئۇ كۆدەك ۋاقتىدىن باشلاپلا ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناش، قوشاق يادلاشقا بەكمۇ قىزىقاتتى. ئۇنىڭ ئارزۇلىرى ئاخىرى ئەمەلگە ئاشتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىر قانچە پارچە شېئىرى «خوتەن گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى.

ئۇ ھېلىھەم ئائىلە ئولتۇرۇشلىرىدا دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتىپ كىشىلەرگە مەنىۋى ئوزۇق تەقدىم ئەتمەكتە.

ناخشىچى خەلچىخان

خەلق ناخشىچىسى خەلچىخان 1940 - يىلى زاڭگۇي يېزىسىدا تۇغۇلغان. 15 يېشىدىن باشلاپ ناخشا ئېيتىش، دۇتار چېلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭ ئاۋازى ياڭراق، ناخشا ئېيتىش ماھارىتى خېلى يۇقىرى بولغاچقا 1957 - يىلى قاراقاش ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنىپ 1962 - يىلغىچە ئىشلىگەن. 1962 - يىلدىن 1964 - يىلغىچە قاراقاش زاۋا يېزىلىق ئىشتىن سىرتقى سەنئەت دۈيىدە ناخشىچى بولغان. زاۋا سەنئەت دۈيى تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن ئۆز يۇرتى زاڭگۇيغا قايتىپ كەلگەن. شۇندىن كېيىنمۇ ئۇ ھەمىشە مەشرەپ، مەرىكىلەردە ناخشا ئېيتىشنى داۋاملاشتۇرغان. ئۇ ئورۇنلىغان «سېغىنىپ كەلدىم» قاتارلىق ئونئەچچە ناخشا 1981 - يىلى لېنتىگە ئېلىنغان.

سازەندە كىچىك روزى

خەلق سازەندىسى كىچىك روزى 1946 - يىلى قارىقاتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ مەسچىت ئالدى دېگەن يېرىدە سازەندە ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1952 -

يىلدىن 1955 - يىلغىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىن ئاشلاپ دادىسى روزەمدىن دۇتار، ساتار چېلىشنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. 1957 - يىلى گۇما ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرىپ ئۇستازى ئابدۇقادىر نۇردىن ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگەنگەن. شۇندىن كېيىن داۋاملىق ساز چېلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ 1959 - يىلى ئاپتونوم رايونىدا ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىگە قاتنىشىپ ئىسمى تىلغا ئېلىنىپ، ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغان. 1962 - يىلى قىسقارتىلىپ يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ ئىزچىل ساز چېلىش، نەغمە قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆزىنىڭ دۇتار، ئىسكىرۇپ، داپ، سۇناي قاتارلىق سازلارنى چېلىش جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى نامايەن قىلىپ كەلمەكتە.

ئابدۇللا مەمتىمىن

خەلق چالغۇچىسى ئابدۇللا مەمتىمىن 1926 - يىلى 11 - ئايدا موجى يېزىسىنىڭ غازچاقا كەنتىدە تۇغۇلغان. دەسلەپتە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. ئاندىن كېيىن ئازادلىققا قەدەر دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1951 - يىلى 3 - ئايدا ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىنىپ خوتەن 39 - پولكتا ئەسكەر بولغان. 1954 - يىلى يەرلىك خىزمەتكە كەسىپ ئالماشتۇرغان. ئۇ كىچىكىدىنلا مۇزىكىغا ھەۋەس قىلىپ خەلق سازەندىسى روزىئاخۇن

راۋابنى ئۇستاز تۆتۇپ، دۇتار، تەمبۇر چېلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇ كۆما خەلق ناخشىلىرى بولۇپمۇ غۇلجا ناخشىلىرىنى بىر قەدەر ياخشى ئېيتالايدۇ. ئۇ ھازىر پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ ئائىلىسىدە بالىلىرىغا مۇزىكا ئۆگىتىپ ئۆز بىلىمى بىلەن بالىلىرىنى تەربىيىلىمەكتە.

ئەخمەت ۋېلى

ئەخمەت ۋېلى 1953 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ بازار ئىچىدە قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1963 - يىلدىن 1968 - يىلغىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1968 - يىلدىن 1971 - يىلغىچە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىن باشلاپ مۇزىكىغا ھەۋەس قىلىپ، مىجىت تۇردى، مەخمۇت ئېلىنھاجى، مەھەممەت شاكىر قاتارلىقلاردىن خەلق ناخشىلىرى ۋە مۇقاملارغا ساز چېلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇ ھازىر خەلق ئاھاڭلىرى ۋە 12 مۇقام ئاھاڭلىرىغا ساز چېلىشنى تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنمەكتە.

ئۇسسۇلچى ئالىماخۇن دوغا

خەلق ئۇسسۇلچىسى ئالىماخۇن دوغا 1904 - يىلى قارىتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىدا تۇغۇلغان. 15 — 16 يېشىدىن باشلاپ قەشقەر بىلەن خوتەن ئارىلىقىدا قاتنايدىغان كارۋانلارغا يان چاكار بولۇپ ئىشلەپ ھەيدىگەن، كارۋانلار ھەر قايسى لەنگەر-ئۆتەڭ

لەرگە چۈشكەندە ھاردۇق چىقىرىش ئۈچۈن مەشىق قىلىشقان. ئۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ مەشىرەپلەرگە قاتنىشىپ ئۇسسۇل ئوينىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇ بېشىدا چىنە قويۇپ ئوينايدىغان مىللىي ئۇسسۇلنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇنلىيالايدۇ.

خەلق ئۇسسۇلچىسى ھاۋاخان كىمگىز

خەلق ئۇسسۇلچىسى ھاۋاخان 1928 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ توخولا يېزىسىدا تۇغۇلغان. كېيىن ئۇ 15 ياشقا كىرگەندە ئاتا - ئانىسىغا ئەگىشىپ سانجۇ يېزىسىنىڭ باش ساۋاكەنتىگە كېلىپ ماكانلىشىپ قالغان. ئۇنىڭ دادىسى ھېيىت ئاخۇن كىمگىزچى، نەغمىچى كىشى بولغاچقا ھاۋاخان ھەم ئۇنىڭ ئىككى ئاكىسىمۇ دادىسىدىن نەغمە قىلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇ دۇتار چېلىش، ناخشا ئوقۇپ نەغمە قىلىش ۋە ئۇسسۇل ئويناشقا ماھىر بولغاچقا ئۇ قاتناشقان ئولتۇرۇش - مەشرەپلەر ئالاھىدە قىزىپ كېتەتتى. ئۇكۇما ناھىيىسىدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئايال ئۇسسۇلچى ۋە نەغمىچى-

قىزىقچى ئىبراھىم ياقۇپ

ئىبراھىم ياقۇپ 1920 - يىلى موجى يېزىسىدا تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن 1939 - يىلى ئوقۇتقۇچىلىققا تەيىنلەنگەن. ئۇنىڭ دادىسى- ياقۇپ ئاخۇن قىزىقچى، ھەزىلچى ئادەم بولغاچقا

ئۇ دادىسى بىلەن توي - مەرىكە، ئويۇن - مەشرەپلەرگە بېرىش ئارقىلىق كىچىكىدىن باشلاپ چاقچاق قىلىش، قىزىق گەپلەرنى قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇ 1939 - يىلدىن 1951 - يىلىغىچە ئوقۇتقۇچى بولغان. 1951 - يىلدىن 1989 - يىلىغىچە كەسىپ ئالمىشىپ سەھىيە ئىدارىسىدا كادىر، خەلق دوختۇرخانىسىدا دوختۇر، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىنىڭ دوختۇرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ بۇ جەرياندا نۇرغۇن قىزىق گەپ ۋە چاقچاقلارنى توقۇش ئارقىلىق جەمئىيەتكە تونۇلغان، ئىبراھىم ياقۇپ ئوقۇتقۇچى بولغان ياكى سەھىيە شۆبىدە ئىشلىگەن مەزگىللەردە بولسۇن ھەممە جەمئىيەتتىكى قىزىقچى، چاقچاقچىلار بىلەن ئارىلىشىپ يېڭىدىن يېڭى چاقچاق ۋە لەتىپىلەرنى توقۇش ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ كەلگەن.

قۇربان ھېيىتقۇل

قىرغىز ناخشىچى قۇربان ھېيتقۇل 1918 - يىلى كەڭقىر قىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ ھەيىنەزەر قورغان دېگەن يېرىدە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ ئىرداشقا ئىشتىياق باغلاپ 16 ياشتا قىرغىز خەلق ناخشىلىرىنى خېلى مۇكەممەل ئۆگىنىۋالغان. كېيىنچە توي - مەرىكىلەرگە، ئېيتىشىشلارغا قاتنىشىپ پىشقەدەم سازەندىلەردىن «ماناس» داستانىنىڭ پارچىلىرىنى ئىرداشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇ 1953 - يىلى ئوقۇتقۇچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە كەڭقىر ۋە

سا تىجۇ يېزىلىرىنىڭ باشلانعۇچ مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقۇچى-
لىق بىلەن شۇعۇللانعان، ئۇ ھەمىشە مەكتەپ ئۇيۇشتۇر-
عان مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە ئاكتىپ ئىش-
تىراك قىلىپ قىرعىز خەلق ئاھاڭلىرىنى ئوقۇتقۇچى، ئوقۇ-
عۇچىلارعا ئىرداپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ياخشى باھاسىغا
ئېرىشىپ كەلگەن. ئۇ 1987 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ
تاشئېرىق كەنتىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

قادىر نورۇز

قىرعىز سازەندە (قومۇزچى) قادىر نورۇز 1927-يىلى
كەگىقىر قىرعىز مىللىي يېزىسىنىڭ ئۇلاچى كەنتىدە
چارۋىچى ئائىلىسىدە توعۇلعان. ئۇ 12 يېشىدىن باشلاپ
دادىسى نورۇز ئاكىدىن قومۇز چېلىپ ئىرداشنى (ناخشا
ئوقۇش) ئۆگەنگەن. ئۇ ھەمىشە تاعلارعا چىقىپ قوي
باقىنىدا قومۇزنى يېنىدىن ئايرىماي داۋاملىق خەلق
ئاھاڭلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن شۇعۇللانعان. ئاخىرى كەگ-
قىر تەۋەسىدە تونۇلعان سازەندە بولۇپ يېتىشىپ چىققان.
1983 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلق سەن-
ئەتچىلىرىنىڭ كۆرىكىگە قاتناشقان، ئۇ ئورۇنلىغان قىر-
عىزچە ناخشىلار ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ بىر دانە قو-
مۇز ۋە نەخ پۇل بىلەن مۇكاپاتلانعان.

مۇرات ئاخۇن

تاجىك نەغمىچى مۇرات ئاخۇن 1917 - يىلى تەۋ-
ئابات تاجىك مىللىي يېزىسىنىڭ كېگەز كەنتىدە چارۋىچى

ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ 20 يېشىدىن باشلاپ سۆڭگەك نەي ۋە داپ بىلەن تاجىك مىللىي ئاھاڭلىرىغا نەغمە قىلىشنى ئۆگەنگەن. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئۇ توي-مەشرەپلەردە نەغمە قىلىپ ئۆزىنىڭ نەغمە قىلىش ماھارىتىنى يېتىلدۈرگەن ۋە بۇ ئاھاڭلارنى دەۋرىمىزگىچە يەتكۈزگەن. ئۇ ئورۇنلىغان «شەكەر لىۋىلىك»، «لەيلىخان يارۇ»، «ھاۋا جۇنەك» قاتارلىق ئوننەچچە ناخشا 1983-يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى تەرىپىدىن ئۈنئالغۇ لېنتىسىغا ئېلىنغان.

سالى ئاخۇن

تاجىك نەغمىچى سالى ئاخۇن 1912-يىلى نەۋئاباد تاجىك مىللىي يېزىسىنىڭ ئاقشو كەنتىدە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ 17 يېشىدىن باشلاپ نەغمە قىلىش ۋە تاجىكچە ئۇسسۇل ئويناشنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كامىل نەغمىچى ۋە ئۇسسۇلچى بولۇپ تونۇلغان. ئۇ ئورۇنلىغان بەككىز ناخشا 1983-يىلى مەدەنىيەت يۇرتى تەرىپىدىن ئۈنئالغۇ لېنتىسىغا ئېلىنغان. ئۇ ياسىغان «ئارغىماق ئۇسسۇلى» ۋە «قارچۇغا قوشلاش ئۇسسۇلى» 1983-يىلى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ كۆرىكىدە 1-دەرىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان.

مىرەخمەت ھوشۇر

مۇزىكانت مىرەخمەت ھوشۇر 1955-يىلى گۇما نا-

ھەيسىنىڭ يېنىدىكى يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1963- يىلدىن 1975- يىلغىچە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا ۋە نا ھىيىلىك سەنئەت مەكتەپلىرىدە ئوقۇغان. 1975- يىلدىن ھازىرغا قەدەر نا ھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلەپ كەلمەكتە.

مىرەخمەت ھوشۇر گەرچە مەخسۇس سەنئەت مەكتەپلىرىدە تەربىيىلەنمىگەن بولسىمۇ لېكىن كىچىكىدىن باشلاپ راۋابقا قىزىقىش ئىشتىياقى باغلاپ، ئەلنەغمىچىلەرنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۆگىنىپ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن زور نەتىجىگە ئېرىشتى. ئۇ 1978- يىلدىن ئېتىبارەن مۇزىكا ئىجادىيىتىگە قەدەم قويدى. سەھنىدە ئۆتكەن 15 يىللىق مۇكانىتلىق ھاياتىدا «ئۆچمەس ئۇچقۇن» «كۆتۈلمىگەن توي» قاتارلىق دراما ۋە «باتۇر ئىنىچان ئايالللار بىز» «يۈرەك سۆزى» «ئۆرلەۋەتەن» قاتارلىق 250 دىن ئارتۇق كانسېرت نومۇرلىرىنىڭ مۇزىكىلىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلىدى.

يولداش مىرەخمەت ھوشۇر ئىشلىگەن «نېفىتچىلار قەلبى»، «يىپەك يۈرتى گۈللىنىمەكتە» قاتارلىق ئوندىن ئارتۇق ناخشا مۇزىكىلىرى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى تەرىپىدىن ئاڭلىتىلىۋاتىدۇ.

ئۇ يۇقىرىقىدەك نەتىجىلىرى ئارقىلىق 3- دەرىجىلىك مۇزىكا ئىجادىيە تېچىسى ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى.

مەمەت قادىر

مۇزىكانت مەمەت قادىر 1952-يىلى 5-ئايدا گۇما ناھىيىسىنىڭ سانجۇ يېزىسى ئالمىلىق كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1957-يىلدىن 1965-يىلغىچە ناھىيىلىك بازار باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1965-يىلدىن 1968-يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك سىفەن مەكتىپىنىڭ سەنئەت سىنىپىدا ئوقۇغان. 1977-يىلدىن ھازىرغا قەدەر ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلەپ ئۆمەكنىڭ مۇزىكا ئىجادىيەتچىسى، مۇزىكا يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ ئىشلىگەن 24 مۇزىكا ۋىلايەتتە ئۆتكۈزۈلگەن كەسپىي ئورۇنلارنىڭ سەنئەت كۆرىكىدە 1-، 2-، 3-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. «باغ سەيلىسى»، «كۆزگۈم كېلۇر» قاتارلىق توققۇز ناخشا مۇزىكىسى ھازىرغا قەدەر شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى تەرىپىدىن ئاڭلىتىلىپ كەلمەكتە.

مۇزىكانت مەمەت قادىر 1986-يىلى جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن. 1986-يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىنغان. 1988-يىلى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مۇزىكا ئىجادىيەتچىسى ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. ئۇ ھازىر ناھىيىدىكى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ چالغۇچىسى، مۇزىكا ئىجادىيەتچىسى ۋە مۇزىكا يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئابلىمىت مۇھەممەت تېكىرىم

خەلق ئەلنەغمىچىسى ئابلىمىت مۇھەممەت تېكىرىم 1945 - يىلى 9 - ئايدا گۇما ناھىيە چودار يېزا سۇۋەت چاقار كەنتىدە تۇغۇلغان. 1954 - يىلىدىن 1958 - يىلىغىچە موجى يېزا بازار باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1958 - يىلدىن 1961 - يىلغىچە سانغۇ يېزىلىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە، 1964 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكوم مەكتىپىدە، 1972 - يىلدىن 1973 - يىلى 7 - ئايغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدە ئوقۇغان. 1973 - يىلدىن 1993 - يىلغىچە گۇما ناھىيىسىنىڭ زاڭگۇي، پىشنا، موجى، چودار قاتارلىق يېزىلىرىدا ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان.

سازەندە ئابلىمىت مۇھەممەت تېكىرىم 1968 - يىلىدىن ئېتىبارەن سازغا ئىشتىياق باغلاپ دۇتار، داپ، تەمبۇر قاتارلىق سازلارنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ چالىدىغان ماھارەتكە ئىگە بولغان. ئۇنىڭ سازنى قولىغا ئالسا كېچىنى كۈندۈزگە، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ ئىككى، ئۈچ كۈن ئارام ئالماي چالىدىغان بۇ خىل ماھارىتى كىشىلەردە زور قىزىقىش قوزغىغان ۋە ئالقىش ياڭراتقان. 1972 - يىلىدىن ھازىرغا قەدەر خوتەن ۋىلايىتى، خوتەن ناھىيىسى، نىيە ناھىيىسى ۋە ناھىيىمىز تەۋەسىدە 1500 قېتىمدىن ئارتۇق ئەلنەغمە سورۇنلىرىغا قاتناشقان، ئويۇشتۇرغان. ئۇنىڭ يۇقىرى ماھارىتى، ياڭراق ئاۋازى بىلەن سورۇنغا زور

ھايات بەخش ئەتكەن. سەنئەت ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيلەشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، ئامانگۈل ئابدۇغىنى رۇشەنگۈل توختىمە ھەممە تلەرنى نا ھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يېتىشتۈرۈپ بەرگەن. ئۇ بارلىقىنى ئەلنەغمە ئىشلىرىغا بېغىشلىغان بولۇپ، ھازىر خەلق ئەلنەغمە سورۇنلىرىنىڭ گۈل تاجىسىغا ئايلاندى.

10. باب خەتتات، رەسسام، فوتوگرافلار

قۇدرەت مۇسا ھاجىم

خەتتات ۋە رەسسام قۇدرەت مۇسا ھاجىم 1927 - يىلى كۆما بازىرىدا ئوقۇمۇشلۇق دىنىي زات ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 13 ياشقا كىرگۈچە ئابدۇكېرىم ھاجىم، ھىدايىتۇللا ھاجىم قاتارلىق كىشىلەردە دىنىي بىلىم تەھسىل قىلغان. 1938 - يىلدىن 1948 - يىلغىچە ئارتىس، ئوقۇتقۇچى ۋە مەكتەپ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن.1952 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە رېژىسسور، ئۆمەك باشلىقى ھەم مەدەنىيەت يۇرتىغا باشلىق بولغان. 1959 - يىلى «سولچىل» لۇشيەنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ بىر مەزگىل خىزمەتتىن ئايرىلىپ قالغان. 1979 - يىلى خىزمىتى ئەسلىگە كېلىپ، پەن - مەدەنىيەت ساھەسىگە قايتۇرۇپ كېلىنگەن.

ئۇ، پېشقەدەم مائارىپچى، ئۇستا خەتتات ۋە رەسسام بولۇپ، بىر قانچە يىللىق ھاياتىدا كۆما ناھىيىسىنىڭ يېزا-قىشلاقلىرىنى كېزىپ يۈرۈپ، دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇشقا زور تۆھپە قوشتى. بىر تەرەپتىن خەتتاتلىق، رەسساملىق خىزمىتىنى قېتىرقىنىپ ئىشلىسە يەنە بىر تەرەپتىن شاگىرت تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، 500 نەپەردىن ئارتۇق

كىشىگە رەسىم ۋە تەۋسىيەنامە ئۆتكەلتى. ئۇ 1989 - يىلى
2 - ئايدا بىز بىلەن مەڭگۈ ۋىدالاشتى.

مۇھەممەت ئېزىز

مۇھەممەت ئېزىز 1933 - يىلى گۇما بازىرىدا بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. دەسلەپكى ساۋاتىنى ئائىلىسىدە چىقارغان. 1948 - يىلى مىللىي جاشلا ئوقۇش مەكتەپىنى تاماملىغان. 1948 - يىلىدىن 1950 - يىلىغىچە خەنزۇچە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. 1955 - يىلى 7 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، 1958 - يىلىغىچە ئىشتىمىسلا، كىلىيالىك، دالىغ قاتارلىق جايلاردا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1959 - يىلى «سول» لۇشيەنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، بىر مەزگىل ئىشلەپچىقىرىش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1978 - يىلى خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1988 - يىلىغىچە نىشاتىدار مەكتەپ ۋە ناھىيىلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسىدا ئىشلىگەن.

ئۇ، خىزمەتكە قاتناشقاندىن بېرى قانچە يىل جەريانىدا ياش - ئۆسمۈرلەرنى قىيىنچىلىقنى تەربىيىلەش، يەنە بىر تەرەپتىن خەتتاتلىق، رەسساملىق كەسىپلىرىنى پۇختا ئىگىلىۋالدى. ئۇ، ناھىيىمىزدە چىقىرىلىدىغان «گۇما مائارىپ خەۋىرى» ژۇرنىلىنىڭ مۇقاۋا، تېما، قىستۇرما رەسىملىرىنى ئۆزى ئىشلەش بىلەن بىرگە يەنە بىر تەرەپتىن، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا مەتبۇئات ئورۇنلىرى

غا ھۆسنىخەت ئەسەرلىرىنى ئەۋەتتى. بىر نەچچە-
چە پارچە ھۆسنىخەت ئەسىرى «ئاقسۇ گېزىتى» دە ئېلان
قىلىنىپ، كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

ئوسمان سىيىت

ئوسمان سىيىت 1946 - يىلى 4 - ئايدا گۇما
ناھىيىسىنىڭ نىشاندا يېزا توگمە بېشى كەنتىدە قول-
ھونەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1961 - يىلى
10 - ئايغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان،
1961 - يىلى 10 - ئايدا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاق-
تىدا تاللىنىپ خىزمەتكە قاتناشقان. شۇندىن تارتىپ
خەلق ھۆكۈمەت ۋە ناھىيىلىك پارتكوم قاتارلىق ئو-
رۇنلاردا خىزمەت ئىشلىگەن. 1987 - يىلى 9 - ئايدىن
1989 - يىلى 7 - ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەن-
نىنىڭ مەمۇرىي باشقۇرۇش كەسپىدە ئوقۇغان. ھازىر
ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باش-
لىقى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ، خىزمەتكە قاتناشقان بىر قانچە يىلدىن بۇيان
ھاياتىنى پارتىيىنىڭ تەشۋىقات ئىشلىرىغا بې-
غىشلاپ، پۈتۈن نىيەت، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق
ئۈچۈن خىزمەت قىلدى. ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتا فوتو-
سۈرەتچىلىك، خەتتاتلىق كەسپىنى ئىگىلەپ، گۇما ناھىيە-
سىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئىلگىرى سۈرۈ-
لۈشى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى. ئۇ، پېشقەدەم
ھۆسنىخەت ئۇستىسى قۇدرەت مۇسا ھاجىمنىڭ ياردىمى

بىلەن ھۆسنخەت كەسپىنى داۋاملىق پىششىقلاپ. تېخـ
نىكا سەۋىيىسىنى تەدرىجىي ئۆستۈرۈپ، ھۆسنخەت سەھـ
نىسىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ناھىيىدە
ئېچىلغان ھەر قانداق چوڭ يىغىن، قۇرۇلتايلارنىڭ
لوزۇنكا، شوئارلىرى، تام گېزىت، تەشۋىقات تاختىلىرى،
ھۆججەت ئىسىملىرى، ۋىۋىسكا قاتارلىقلاردا ئۇنىڭ ھۆسـ
نخەتلىرى كۆپ سالماقنى تەشكىل قىلىدۇ. يېقىندىن بۇ-
يان ئۇنىڭ «گۈزەللىك ئەخلاقتا»، «ئىتتىپاقلىشىپ
ئىشلەيلى» قاتارلىق 20 پارچىدىن ئارتۇق ھۆسنخەت
ئەسىرى ۋىلايەت، ناھىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن ھۆسنخەت مۇ-
سابىقىسىدە 1-، 2- دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.
بىر قانچە يىل مابەينىدە كۆپلىگەن فوتو سۈرىتى «شىنـ
جاڭ گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى» دە ئارقا - ئارقىدىن
ئېلان قىلىندى. ناھىيىدە ئېچىلغان بىر قانچە قېتىملىق
ھۆسنخەت كۇرسلىرىدا دەرس سۆزلەپ، ھۆسنخەت ھەـ
ۋەسكارلىرىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

يولداش ئوسمان سىيت مەركىزىي مىللەتلەر شۆ-
يۈەنىدە ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە، مەركىزىي ئاز سانلىق
مىللەتلەر كىنو تەتقىقات ئورنى ئىشلىگەن «شىنجاڭدىكى
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ توي ئۆرپ - ئادىتى» دېگەن فىلىمغا
ئىشتىم يېزىپ بېرىپ ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ يۇقىرى
باھاسىغا، ماددىي مۇكاپاتىغا ۋە مەكتەپ رەھبەرلىكى-
نىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەن.

ئۇ يەنىلا تىرىشىپ، داۋاملىق ئىزلىنىپ، يېڭى -
يېڭى ھۆسنخەت ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلماقتا.

ئابدۇرېھىم ئابدۇراخمان

تالانتلىق خەتتات ئابدۇرېھىم ئابدۇراخمان 1946 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىسلا كەنتىدە تۇغۇلغان. 1958 - يىلغىچە ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1962 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك مىللىي شىپاخانىدىكى ئېلىپخانىنىڭ قېشىدا ئىشلىگەن ھەم فارمۇكاپىيە تۈزۈش، كېسەل كۆرۈش ئىشلىرىنى ئۆگەنگەن. 1979 - يىلغىچە قوشتاغ يېزىلىق دوختۇرخانىدا ئىشلىگەن. 1979 - يىلدىن ھازىرغىچە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىدا مەسئۇل ۋراچ بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ، بىر تەرەپتىن خىزمەتنى بېرىلىپ ئىشلىسە يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزلۈكىدىن تىرىشىپ ئەرەب تىلى، پارس تىلى، ئوردۇ تىللىرىنى مۇكەممەل ئۆگىنىۋالغان.

ئۇ، ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئىگىلەشتە چەت ئەل تىلى بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتىپ، بىرقانچە يىلغىچە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىكى قادىر قاۋۇزنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئىنگلىز تىل - يېزىقىنى مۇكەممەل ئۆگىنىۋالغان. ئۇ، ئىنگلىز تىلىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن تەلەپپۇز قىلىش جەھەتتە يەنە يېتەرسىزلىكىنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىپ، قەشقەر سىفەن شۆيۈەنىنىڭ ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى، ئەنگلىيىلىك ماكبىستېر، ئۇيغۇرشۇناس دە نىل ئەلىنجۇندىن تەلىم ئېلىپ، ئىنگلىز تىلىنى

توغرا تەلەپپۇز قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئابدۇرېھىم ئابدۇراخمان يۇقىرىقى بىر قانچە خىل چەتئەل تىللىرىنى ئۆگىنىۋالغانىدىن كېيىن يەنە - تېخنىكىغا ئائىت بەزى يېڭى - يېڭى بىلىملەرنى ئۆز كەسپىگە تەدبىقلاپ، بىلىم سەۋىيىسى ۋە كەسپىي ماھارىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرگەن.

ئۇ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر، ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىكى خەت نۇسخىلىرىنى ھۆسنىخەتلەپ يېزىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇنىڭ قولى بەئەينى گۈل بولۇپ، يازغان خەتلىرى يىپقا تىزغان مونچاقتەك كۆزنى قاماشتۇرىدۇ.

ئابدۇرېھىم ئابدۇراخمان 1980 - يىلىدىن باشلاپ ھازىرغىچە بولغان ئارىلىقتا دۆلىتىمىزدە نەشىر قىلىنىپ، چەتئەللەرگە تارقىتىلىدىغان «مىللەتلەر رەسىملىك ژۇرنىلى»، «بىنائىسسىن» (جۇڭگو بىناكارلىقى)، «تەسۋىرىي چىن»، (جۇڭگو مەنزىرىلىرى) قاتارلىق ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىكى ژۇرناللارغا مۇقاۋا، ھۆسنىخەتلەرنى يېزىپ بېرىپ، نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ مۇكاپاتى ھەم تەقدىرلىشىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە.

ئابلىكىم قۇدرەت

ئابلىكىم قۇدرەت 1964 - يىلى 3 - ئايدا كۇمۇل بازىرىدا پىشقەدەم مائارىپچى، ئۇستا خەتتات ھەم رەسسام قۇدرەت مۇسا ھاجىم ئائىلىسىدە دۇن-

يىلىغا كەلگەن. 1983 - يىلغىچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا خىزمەتكە ئورۇنلاشقان. ئۇ، بۇ جەرياندا بىر تەرەپتىن تىرىشىپ ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئىگىلىسە يەنە بىر تەرەپتىن ئاتىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ، رەسساملىق ۋە خەتتاتلىق كەسپىنى ئىگىلىگەن. ئۇ، خىزمەتكە قاتناشقان بىر قانچە يىل جەريانىدا ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىپ، 200 پارچىدىن ئارتۇق ھۆسنخەت، رەسىملەرنى ئىجاد قىلىپ، ناھىيە بازىرىدىكى كوچىلارغا تەشۋىقات جارىسى قىلىپ ئىشلىدى. بىر قىسىم ئەسەرلىرى ئاپتونوم رايون، ۋىلايەتلەردە كۆرگەزمىگە قويۇلۇپ، ئامىمىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئەتىل مەزگىللىرىدە 300 نەپەردىن ئارتۇق ياش - ئۆسمۈرلەرگە ھۆسنخەت ئۆگەتتى.

ھازىر ئۇ، ۋىلايەتلىك خەتتاتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

ئېزىز تۇرسۇن

ئېزىز تۇرسۇن 1970 - يىلى كۈما بازىرىدا كادىر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1985 - يىلى 7 - ئايغىچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا ئورۇنلاشقان. ئۇ، ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئىشقا سېلىپ، ھەر خىل شەكىل، مول مەزمۇنغا ئىگە گۈزەل - سەنئەت، ھۆسنخەت ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلماقتا. بۇ كۈرس ئىچىپ 50 دىن ئار-

تۇق خەتتات تەربىيلەپ گۇما ناھىيىسىنىڭ ھۆسنىخەت تايانچىلىرىنى تەربىيلەشتە تېگىشلىك تۆھپىلەرنى قوشتى.

رۇشەنگۈل ئۆمەر

ئۈمىدلىك ياش رەسسام ۋە خەتتات رۇشەنگۈل 1972 - يىلى 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى گۇما ناھىيە بازار ئىچىدە كادىر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ھەم ئوتتۇرا مەكتەپنى ناھىيىلىك 3 - باشلانغۇچ ۋە 1 - ئوتتۇرا مەكتەپلەردە تاماملىغان. 1987 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك سىفەن مەكتىپىنىڭ رەسىم كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان. ئوقۇش جەريانىدا زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ھەر خىل تۈر ۋە مەزمۇندا 90 پارچىدىن ئارتۇق رەسىم، 50 پارچىدىن ئارتۇق ھۆسنىخەت ئىجاد قىلىپ، ئوقۇتقۇچى ئۇستازلارنىڭ ۋە مەكتەپ تەشكىلىنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىغان. بۇ مەزگىلدە سىزغان رەسىم، يازغان ھۆسنىخەتلىرى خوتەن شەھىرى، گۇما، قاراقاش، لوپ ۋە چىرا ناھىيىلىرىدە كۆرگەزمە قىلىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 - يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئۇيۇشتۇرۇلغان گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىدە 12 پارچە ئىجادىي ئەسىرى كۆرگەزمىگە قويۇلۇپ، رەسىم ۋە ھۆسنىخەتلىرى ئايرىم - ئايرىم ھالدا 1 - ۋە 3 - دەرىجىگە ئېرىشىپ يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ ماددىي ھەم مەنىۋى

جەھەتتىن مۇكاپاتلىنىشقا ئېرىشكەن. بىر پارچە لەۋھەسى ئالاھىدە دەرىجىگە ئېرىشىپ، ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىگە تاللانغان.

لى داخۇا

لى داخۇا 1932 - يىلى گۇاڭدوڭدا تۇغۇلغان. ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا تېخنىكۇملارنى، ئۆز يۇرتىدا تاماملاپ، 1952 - يىلى گۇما ناھىيىسىگە كېلىپ، ناھىيىلىك پارتكومغا ئورۇنلاشقان. 1976 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا يۆتكىلىپ كېلىپ فوتوگرافىيە، خەتتاتلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ گۇما ناھىيىسىدىكى بىردىنبىر خەنزۇچە ھۆسنىخەت ئۇستىسى بولۇپ كۆزگە كۆرۈنگەن ئىدى. 1981 - يىلى خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن داجىيەنگە يۆتكىلىپ كېتىپ، 1983 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن.

ئەخمەتجان ئابدۇقادىر

ئەخمەتجان ئابدۇقادىر 1960 - يىلى گۇما بازىرىدا كادىر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1973 - يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. 1980 - يىلى 4 - ئايدا ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا ئورۇنلاشقان بولۇپ، شۇندىن بۇيان كۆپلىگەن فوتو سۈرەت، ھۆسنىخەت ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلدى.

ۋاڭ شيو

ۋاڭ شيو 1930 - يىلى بېيجىڭدا تۇغۇلغان. ئوتتۇرا تېخنىكومنىڭ گۈزەل - سەنئەت كەسپىنى پۈتتۈرگەن. 1953 - يىلى گۇمىغا كېلىپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە ئورۇنلاشقان. 1965 - يىلى ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا يۆتكىلىپ كېلىپ، فوتو سۈرەتچىلىك كۇرسى ئېچىپ، گۇمىنىڭ فوتوگرافىيە ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرغان. 1973 - يىلى بېيجىڭغا قايتىپ كەتكەن.

ئابدۇلئەھەت ئالىم

ئابدۇلئەھەت ئالىم 1961 - يىلى 10 - ئايدا گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىلا كەنتىدە كادىر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1977 - يىل 7 - ئايغىچە ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇق سىنىپىنى پۈتتۈرگەن. 1981 - يىلى ناھىيىلىك سىفەننى پۈتتۈرۈپ، 1984 - يىلغىچە ئۆز يېزىسىدا ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1985 - يىلى 2 - ئايدا ناھىيىلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسىغا يۆتكەپ كېلىنگەن. 1989 - يىلى 7 - ئايدا شىنجاڭ مائارىپ شۆيۈەنىنىڭ مائارىپ فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن.

ئۇ، بىر تەرەپتىن خىزمەتلىرىنى بېرىلىپ ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ھەۋەسكار رەسىمچىلىك، فوتوگرافىيە

ئىشلىرىغا ئىشتىياق باغلاپ، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىت-لىرىنى بۇ كەسىپكە بېغىشلىدى. ھازىرغىچە ئۇنىڭ «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «خوتەن گېزىتى»، «ئاقسۇ گېزىتى»، «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى»، «شىنجاڭ ئەمگەك - كادىرلار خىزمىتى ژۇرنىلى» قاتار-لىق گېزىت - ژۇرناللاردا 200 پارچىدىن ئارتۇق فوتو سۈرىتى، 70 پارچە ھەجۋىي رەسىمى، 20 پارچە ھۆسنخەتتى، 30 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىسى ئېلان قىلىندى. ئۇ يېقىنقى بىر تەرەققىيات دېيارىمىزدا ئۆتكەن كىلاسسىك شائىرلار ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بىرنەچچە پارچە ماقالە ئېلان قىلدى.

ئابدۇلئەھەت ھاشىم

ئابدۇلئەھەت ھاشىم 1961 - يىلى 11 - ئايدا كۇمانا ھىيسىنىڭ كۆكتېرەك يېزىسىدا ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1978 - يىلى 7 - ئايدا ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغان. 1980 - يىلى خوتەن شىفەننىڭ فىزىكا كەسپىنى پۈتتۈرۈپ، كۆكتېرەك يېزىسىغا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە تەقسىم قىلىنغان. 1981 - يىلى 6 - ئايدىن 1991 - يىلى 6 - ئايغىچە ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىدا ئىشلىگەن. ھازىر ناھىيىلىك پارتكوم ئىشخانىسىدا ئىشلەيدۇ.

ئۇ، ئۆزلۈكىدىن تىرىشىش ئارقىلىق فوتوگرافىيە كەسپىنى ئىگىلەپ، كۆپلىگەن بەدىئىي سۈرەتلەرنى ئىجاد قىلدى. «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «يېڭى قاشتېشى»،

«خوتەن گېزىتى»، «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى»دە ھازىرغىچە بولغان ئارىلىقتا 156 پارچە بەدىئىي سۈرىتى ئېلان قىلىندى.

1987 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەن ۋىلايەتلىرىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسىگە ئىككى پارچە سۈرىتى تاللىنىپ، ماددىي جەھەتتىن مۇكاپات ئالدى.

ئۇ يەنە كۈچلۈك مىللىي ئۇسلۇب، مول مەزمۇنغا باي بەدىئىي سۈرەت ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلماقتا.

ۋاڭ لىدى

ۋاڭ لىدى 1948 - يىلى ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان. 1968 - يىلى شىنجاڭ داشۆنىڭ قۇرۇلۇش فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. شۇ يىلى 8 - ئايدا گۇمىغا كېلىپ، ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا ئورۇنلاشقان ھەم رەسىمچىلىك، خەتتاتلىق، فوتوگرافىيە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ھەر يىلى قەرەللىك ھالدا كۇرس ئېچىپ، 50 نەپەردىن ئارتۇق رەسسام شاگىرت تەربىيىلىگەن. ئۇ گۇمىنىڭ مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا ھارماي - تالماي ئىزدىنىپ، نۇرغۇنلىغان ياخشى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلغان.

مەمتىمىن شاكىر

مەمتىمىن شاكىر 1952 - يىلى گۇما بازىرىدا تۇغۇلغان. 1973 - يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەك

تەپنى تاماملىغان. 1976 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك سىفەن مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، موكۇيلا ئوتتۇرا مەكتىپىگە تەقسىم قىلىنغان. ئۇ بىر تەرەپتىن ياش - ئۆسمۈرلەرگە قېتىرقىنىپ بىلىم ئۆگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن قۇدرەت مۇسا ھاجىم، ئەخمەت مۇھەممەتلەرنى ئۇستاز تۇتۇپ خەتتاتلىقنى ئۆگەنگەن. 2 - دەرسخانا پائالىيىتىگە بىر-لەشتۈرۈپ، نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلارغا ھۆسنىخەت ئۆگەتكەن. ھازىر ئۇ، كۆكتېرەك يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئىدرىس توختىباقى

ئىدرىس توختىباقى 1944 - يىلى موجى يېزىسىدا كادىر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1961 - يىلىغىچە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى تاماملىغان. 1964 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك سىفەنىنى پۈتتۈرۈپ، 1973 - يىلىغىچە گۇما بازار ئوغۇللار مەكتەپ، نىشاندار يېزىسىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1973 - يىلىدىن ھازىرغىچە موجى باشلانغۇچ مەكتەپتە رەسىم، ھۆسنىخەت، مۇزىكا دەرسلىرىنى ئۆتۈپ كەلمەكتە.

ئۇ كىچىكىدىن باشلاپلا ھۆسنىخەت يېزىش، رەسىم سىزىشقا قىزىقاتتى. شۇندىن باشلاپ ھارماي - تالماي ئىزدەنگەچكە ئۇستا خەتتات ھەم رەسساملاردىن بولۇپ قالدى. ھازىرغىچە ئاپتونوم رايون تەۋەسىدە نەشر قىلىنىۋاتقان گېزىت - ژۇرناللاردا بىر قانچە پارچە ھۆسنىخەت ئەسىرى ئېلان قىلىنىپ، مەتبۇئات ئورۇنلىرىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

ئۇ، بىر تەرەپتىن ياش ئۆسمۈرلەرگە قىزىقىپ، بىلىم ئۆگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن داۋاملىق ئىزدىنىپ، كۆپلىگەن ھۆسنخەت ئەسەرلىرى ۋە رەسىملەرنى ئىجاد قىلماقتا.

قادىر روزى

قادىر روزى 1939-يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952-يىلى ئۆز يېزىسىدا باشلانغۇچنى تاماملىغان. 1955-يىلى خوتەن تولۇقسىز سىنىپىنى، 1958-يىلى قەشقەر تولۇق سىنىپىنى پۈتتۈرگەن. ئۇ، شۇنىڭدىن باشلاپ، يەكەن ناھىيىسىنىڭ ئېلىشقۇ، بەشكەن يېزىلىرىدا ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋە 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە 1984-يىلى 7-ئايغىچە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1984-يىل 9-ئايدىن باشلاپ، قوشتاغ ئوتتۇرا مەكتەپتە ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ، بىر تەرەپتىن تەلىم-تەربىيە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن رەسىم سىزىشنى ئۆگىنىۋالغان. ئۇ يېقىنقى بىر قانچە يىل ئىچىدە، داھىيلار، ئالىملار، يازغۇچىلارنىڭ 100 پارچىدىن ئارتۇق كىچىك فوتو رەسىملىرىنى بەئەينى چوڭايتىپ سىزىپ، ئوقۇش ئەسلىھەلىرىنى تولۇقلىغان.

مۇھەممەتجان تۇنىياز

مۇھەممەتجان تۇنىياز 1967-يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ سانجۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1987-يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك سېفىنىڭ گۈزەل-سەنئەت سىنىپىنى پۈتتۈر-

گەن. ئۇ بىر تەرەپتىن ئوقۇغۇچىلارغا بىلىم ئۆگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن كۆپلىگەن رەسىم، ھۆسنىخەتلەرنى ئىجاد قىلىپ، ناھىيىدە ئۇيۇشتۇرغان كۆرگەزمىدە ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئابلىكىم يۈسۈپ

ئابلىكىم يۈسۈپ 1966- يىلى 4- ئايدا گۇما ناھىيىلىك دۆۋا بازىرىدا ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1966- يىلىدىن 1972- يىلغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1972- يىلىدىن 1982- يىلغىچە باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1982- يىلى 10- ئايدىن 1985- يىلى 4- ئايغىچە دۆۋا بازىرى لامتۇتىر كەنتىنىڭ مەدەنىيەت ئۆيىنى باشقۇرغان. 1985- يىلىدىن 1992- يىلى 12- ئايغىچە دۆۋا بازارلىق مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلىگەن. 1993- يىلى 1- ئايدىن ھازىرغا قەدەر گۇما ناھىيىلىك مەدەنىيەت مائارىپ ئىدارىسى مەدەنىيەت بۆلۈمىدە ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

ئابلىكىم يۈسۈپ 1985- يىلىدىن باشلاپ دۆۋا بازارلىق مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ مەسئۇللۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ كېلىۋاتقان قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى. ئۇ مەسئۇل بولۇپ ئىشلىگەن دۆۋا بازارلىق مەدەنىيەت پونكىتى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى، مەدەنىيەت مائارىپ ئىدارىسى تەرىپىدىن ئالتە قېتىم

ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى ۋە تەقدىرلەندى.

يولداش ئابلىكىم يۈسۈپ خىزمەتكە قاتناشقان توققۇز يىل ئىچىدە ئۇدا سەككىز قېتىم مەدەنىيەت سىستېمىسىدىكى ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالاندى ۋە تەقدىرلەندى. ئۇ مەدەنىيەت پونكىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىگەندىن سىرت 1991- يىلى ئۆز قابىلىيىتىگە تايىنىپ بىر قارار ھۆسنخەت ئۆگىنىش كۇرسى، بىر قارار تانسا - ئۇسسۇل ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپ ئۆز يېزىسىدا 100 نەپەر ياشنى تەربىيىلىدى. 1992- يىلى دۆۋا بازارلىق مەدەنىيەت پونكىتى بىر ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئەترىتى تەشكىللەپ دۆۋا بازىرىدا يىغىلىق ئاراتتى. 42 مەيدان ئويۇن قويۇپ ئالقىشقا ئېرىشتى. شۇ يىلى ناھىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئەترەتلىرى كۆرىكىگە قاتنىشىپ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. يولداش ئابلىكىم يۈسۈپ ئىشلىگەن ھۆسنىخەت ئەسەرلىرى ناھىيە ۋە ئاپتونوم رايوندا ئۆتكۈزۈلگەن ھۆسنخەت كۆرگەزمىلىرىدە ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئۇ 1987- يىلى ئاپتونوم رايوندا ئۆتكۈزۈلگەن «شىنجاڭدا باھار» ھۆسنخەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن 1987- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي خۇش خەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىگە ئەزا بولۇپ كىردى. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي خۇش خەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

11 - باب ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرى

گۇما ناھىيىسىنى قوشتاغ دەرياسى، سانجۇ دەرياسى، دۇۋا دەرياسى، پوسكا دەرياسى، سولتاز دەرياسى قاتارلىق بەش ئانا دەريا ئۆزىنىڭ شەربەت سۈيى بىلەن كۆكەرتىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ھەر يىلى ئوخشىمىغان دەرىجىدە قۇم ـ بوران ۋە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بولۇپ تۇرىدۇ. ئەمما گۇمىنىڭ تۇپرىقى ۋە ھاۋا كىلىماتى ياخشى بولـغاچقا باغلىرىدا ھەر خىل دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى ۋە مېۋە ـ چېۋىلەر ئوبدان ئوخشايدىن سىرت تاغلىرىدا قان تېپەر، بېدەپشە، يۈرەك ئوتى، بۆرە سامسىقى، توشقان زەدىكى، ئالقات، زىنخ، چوچوكىيا، ياۋا سامساق، ياۋا پىياز قاتارلىق دورا ئۆسۈملۈكلىرى، يەنە كېيىك، جەرەن، توشقان، ئۆلا، كەكلىك، قۇم توخۇسى، كۆكمەك قاتارلىق ئەتىۋارلىق ھايۋاناتلار ياشايدۇ. يۇقىرىقىلار گۇما خەلقىنىڭ ھاياتلىق پائالىيىتىنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا داۋاملاشتۇرۇش ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى ماددىي ئاساس بىلەن تەمىنلىگەن مۇھىم ئامىللاردۇر. گۇما ناھىيىسىدىكى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشى ئىرسىيەت ئامىلىغا باغلىق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇزۇن

ئۆمۈر كۆرگەن كىشىلەردۇر. يەنە بىر مۇھىم ئامىل ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەمگەكچى دېھقان چارۋىچىلار. شۇڭا ئۇلار كىچىكىدىن باشلاپ سەھەر تۇرۇپ كەچ يېتىپ ھەمىشە ئەمگەك قىلغان، كۆپ ھەرىكەت قىلغان. كۆڭلى-كۆكسىنى كەڭ تۇتۇپ، ئۇششاق ئىشلاردا ئاچچىقلىنىپ ئۆزىنى ئۇپراتمىغان، تاماق تاللىمىغان، قوناق تالقىنى، مېۋە-چېۋە، كۆكتات قاتارلىقلارنى كۆپرەك ئىستېمال قىلغان. كەيپ قىلمىغان، ناشايان ئىش، يامان ئادەتلەردىن پەرھىز تۇتقان. تۆۋەندە ئۇلارنىڭ ئەھۋالى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلىدۇ.

توختىنىياز ھاجىم

ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپىنى توختىنىياز ھاجىم 1855-يىلى سانجۇ يېزا باش ئېرىغىل كەنتىنىڭ چاكاندا مەھەللىسىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ قۇرئان ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن 12 يېشىدىن باشلاپ قوي بېقىش بىلەن شۇغۇللانغان. 1883-يىلى 28 يېشىدا بىرىنچى قېتىم ھەج تاۋاپ قىلغان. 1900-يىلى 45 يېشىدا ئىككىنچى قېتىم ھەج تاۋاپ قىلىپ قايتقان. بىرىنچى قېتىم ئۆيلەنگەن لەيلىخان ئىسىملىك خوتۇنىدىن ئۈچ ئوغۇل (ئىككى ئوغۇل قوشكىزەك)، ئىككى قىز بەش پەرزەنت كۆرگەن. لەيلىخان ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئىككىنچى قېتىم 86 يېشىدا تۇخان ئىسىملىك 30 ياشلىق ئايالغا ئۆيلەنگەن ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆتكەن. توختىنىياز ھاجىم كىچىكىدىن باشلاپ سەھەر قوپۇپ، كەچ يېتىپ، ئەمگەك

قىلىش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئوقەت جايلىقتا تولغان باي بولسىمۇ، ئەزەلدىن پۇلنى بۇزۇپ چاچمىغان، ئىسراپچىلىق قىلمىغان، تاماق تاللىمىغان. قوناق تامىقىنى، گۆش، سۈت ـ قېتىقىنى، ياڭاق، ئۆرۈك ۋە مېغىز قاتارلىقلارنى، چېيىغا قىزىلگۈل غازىڭىنى قوشۇپ ئىستېمال قىلغان. 80 ياشتىن ھالقىغانىدىن كېيىن ناشتىدا ماش پۇرچاق سالغان ئوماچ ئىچىشنى، ئاندىن كېيىن ئۈزۈم، ياڭاق، كۈنجۈت قوشۇپ ئېتىلگەن سوقماق يېيىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان. جەۋرى ـ جاپا، بالا ـ قازاغا سەۋرى تاقەتلىك بولغان. ئۆمرىدە كەيپ قىلمىغان، ئىشتىن قالمىغان، جاھاننىڭ غەۋغالىرىغا ئارىلاشمىغان. ناشايان ئىشلاردىن پەرھىز قىلغان، كۆڭلى ـ كۆكسىنى كەڭ تۇتقان. ئۇ 1967 ـ يىلى 112 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

خالمىرزا بەگ

ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپىنى خالمىرزا بەگ 1880 ـ يىلى تاشقورغاننىڭ شەرنەپ دېگەن يېرىدە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆز يۇرتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، قۇرئان ساۋاتىنى چىقارغان. 1898 ـ يىلى 18 يېشىدا دادىسى ئابدۇللا بىلەن سانجۇ يېزىسىنىڭ تاش ئېرىق دېگەن يېرىگە كۆچۈپ كېلىپ ماكانلاشقان. ئۇ كونا ھۆكۈمەتكە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ 18 يىل ئەسكەر، لېيەنجاڭ بولغان. 1938 ـ يىلى قىرغىزلارغا بەگ بولغان. 1910 ـ يىلى كۆما يەكەندىن ئايرىلىپ

ئايرىم ناھىيە بولۇپ تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن شەيدۇللا چېگرا مۇداپىئە پونكىتىنىڭ مەسئۇلى بولغان. شۇندىن كېيىن ئۇ كەڭقىر، سېرىق قىر، كورلەك، ھەيىنەزەر، شەيدۇللا، مەخسۇم بۇلاق، باراڭسۇ قاتارلىق جايلاردا ئولتۇراقلاشقان قىرغىز خەلقىگە يېتەكچىلىك قىلىپ دۆلەت چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش، چەتئەل تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ بۇلاڭچىلىقىغا تېگىشلىك زەربە بېرىش، شەيدۇللا ئېغىزىدىن چەتئەلگە چىقىدىغان ۋە كىرىدىغان كارۋان يولۇچىلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش قاتارلىق نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن. بولۇپمۇ 1915 - يىلى جۇڭگو دۆلەت چېگرا بەلگىسىنى جۇڭگو ھىندىستان ئىككى دۆلەت چېگرىسىغا ئورنىتىپ ئۆچمەس تۆھپە قوشقان.

ئۇ ئات مىنىش، پىيادە يول يۈرۈش، داۋاملىق ھەرىكەت قىلىشقا، ئەمگەك قىلىشقا ئادەتلەنگەن. تاماق تاللىمىغان، گۆش، سۈت، قېتىق، مېۋە - چىۋىنى داۋاملىق ئىستېمال قىلغان. ئۇ ئىككى خوتۇنلۇق كىشى بولۇپ، ئۈچ قىز، تۆت ئوغۇل يەتتە پەرزەنت كۆرگەن. بۇ يىل ئۇ 112 ياشقا كىرگەن. ھېلىمۇ يېنىك تۈردىكى ئېتىز ئىشلىرىنى قىلالايدۇ. ئىشتىھاسى، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىشى خېلى ياخشى.

مەتتوختى نىياز

مەتتوختى نىياز 1870 - يىلى پىيالما يېزىسىنىڭ قاتار دۆڭ دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۆمرىدە تۆت قېتىم ئۆيلەنگەن. ئىككى ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنت

كۆزگەن، كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. بىر مەزگىل ئەسكەر بولۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېڭىسارىدا بولغان بىر قېتىملىق سوقۇشقا قاتناشقان. ئۇ ئەمگەكتىن ئايرىلمىغان، تاماق تاللىمىغان، چاينى كۆپ ئىستېمال قىلغان. ئانار شەربىتى ئىچىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان، بۇ يىل ئۇ 122 ياشتا بولۇپ، ئىشتىھاسى نورمالنى، يېنىك ئىشلارنى قىلالايدۇ. ئاڭلاش، كۆرۈش سېزىمى ياخشى.

بېلىقئاخۇن كەنجى

بېلىقئاخۇن كەنجى 1878 - يىلى كەڭسۇ قىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ كېۋەز دېگەن يېرىدە قىرغىز چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ چارۋا بېقىش، دېھقانچىلىق قىلىش بىلەن شۇغۇللانغان. سۈت، قايماق، ئۇلاغ، كەكلىك گۆشىنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. تاماق تاللىمىغان، كەيپ قىلمىغان. ئۇ بىر قېتىم ئۆيلەنگەن. ئىككى قىز، ئىككى ئوغۇل تۆت پەرزەنت كۆرگەن. ئۇ بۇ يىل 114 ياشقا كىرگەن بولۇپ ئۆزى يول يۈرەلەيدۇ. يېنىك ئىشلارنى قىلالايدۇ، ئاڭلاش، كۆرۈش سېزىمى ياخشى.

گۈلخان ئالىم

گۈلخان ئالىم (ئايال) 1882 - يىلى نەۋئابات تاجىك مىللىي يېزىسىنىڭ كېكەز كەنتىدە تاجىك چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. بىر نىكاھلىق بولۇپ يەتتە ئوغۇل، بەش قىز، جەمئىي 12 بالا تۇغقان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق

ۋە كەشتىچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان، ھەمىشە پىيادە يول يۈرگەن. كۆپ ھەرىكەت قىلغان. قوناق ۋە پۈرچاق تالـ مقىنى، گۆش، سۈت، قايماق ۋە سېرىق ياغنى كۆپ ئىسـ تېمال قىلغان. ئۇ ئات يىلىلىق بولۇپ، بۇ يىل 110 ياشقا كىرگەن. ھېلىمۇ يېنىك تۈردىكى دېھقانچىلىق ئەمگىكى ۋە ئۆي ئىشلىرىنى قىلالايدۇ.

قادىر ئىمىن

قادىر ئىمىن 1882 - يىلى گۇما بازىرىنىڭ نىشاندا دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دىنىي مەكـ تەپتە ئوقۇپ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق ۋە قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. ئىككى قېتىم ئۆيلىنىپ ئۈچ پەرزەنت كۆرگەن. قارا ئاشنى كۆپ ئىستې مال قىلغان. چاي ئىچىشكە ئادەتلەنگەن، كەيىپ قىلمىـ غان. بۇ يىل ئۇ 110 ياشقا كىرگەن بولۇپ، كۆرۈش ئىقتىدارى ياخشى، يول يۈرەلەيدۇ.

ھەسەن مەتيۇسۇپ

ھەسەن مەتيۇسۇپ 1884 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ قىزىل چوقا دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. تۆت قېتىم ئۆيلەنگەن بولۇپ، تۆت پەرزەنت كۆرگەن. ئازادلىقتىن بۇرۇن 10 يىل باۋجاڭ بولغان. 1950 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە 12 يىل تاغدا قوي باققان، ئىشەك ھەيدىگەن. ئۇ پىيادە يول يۈرۈشكە، ئەمگەك قىلىشقا ئادەتلەنگەن. تاماق خىلـ

لىنىشقان، ئۇ بۇ يىل 110 ياشقا كىرگەن بولۇپ، كۆرۈش، ئاڭلاش، ئەستە تۇتۇشى ئالاھىدە ياخشى.

قاسىم مەتقۇربان

قاسىم مەتقۇربان 1883 - يىلى زاڭگۇي يېزىسىنىڭ بۇلاق دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ئۆمرىدە بىر قېتىم ئۆيلەنگەن. ئۈچ پەرزەنت كۆرگەن. 1986 - يىلى ئۇ 96 ياشقا كىرگەندە ئىسمىن ئاخۇن ئىسىملىك بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرگەن. ھازىر ئۇ گەرچە يول يۈرەلىسىمۇ ئەمما، كۆرۈش، ئاڭلاش سېزىمى ناچارلىشىپ كەتكەن. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ كەچ يېتىپ، سەھەر قوپۇپ، كۆپ ھەرىكەت قىلغان. مېۋە-چېۋىنى كۆپ ئىستېمال قىلغان.

ھەلىمىخان تۇنىياز

ھەلىمىخان تۇنىياز 1886 - يىلى كەڭقىر قىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ سەلپىش بۇلاق دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆمرىدە ئىككى نىكاھلىق بولۇپ، تۆت قىز بىر ئوغۇل بەش بالا تۇغقان. كىچىكىدىن باشلاپ، دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن، قوي بېقىش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ قوناق تامىقىنى، سۈت، قېتىق، ئۆرۈك، ياڭاق قاتارلىق مېۋىلەرنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. ئۇ بۇ يىل 106 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، ئىشتىھاسى، كۆرۈش، ئاڭلاش سېزىمى ياخشى.

ئىمىن موللا مامۇت

ئىمىن موللا مامۇت 1885 - يىلى موجى يېزىسىنىڭ ھاسا دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ تۇغۇلۇپ ئىككى ياشقا كىرگەندە دادىسى ئۆلۈپ كەتكەن بولۇپ، كىچىكىدىن باشلاپ ئەمگەك قىلىش بىلەن شۇغۇللانغان، ئۆيلەنمىگەن. ئۇنىڭ ئانىسى 1985 - يىلى 106 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ كىچىكىدىن تا ھازىرغىچە قوي بېقىشقا ئادەتلەنگەن. ناشتىنى ئەتىگەن قىلىشقا، كەچلىك تاماقنى ئاز يېيىشكە ئادەتلەنگەن. دولىسىدا بىرەر ئېغىر نەرسە كۆتۈرۈپ باقمىغان. كىشىلەر ئۇنى خاپا قىلسا، ئۇ كىشىلەر بىلەن تاكاللاشماستىن خالى يەردە يىغلاپ ئىچىنى بوشاتقان.

ئايىمخان ئاخۇن

ئايىمخان ئاخۇن 1887 - يىلى پىشنا يېزىسىنىڭ ئۇقاش دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. ئىككى نىكاھلىق بولۇپ بەش ئوغۇل، تۆت قىز توققۇز بالا تۇغقان. مېۋە - چېۋە، گۆش ۋە قوناق تامىقىنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. ھازىر كۆرۈش، ئاڭلاش سېزىمى تۆۋەنلەپ كەتكەن.

ھېيىز نىياز

ھېيىز نىياز 1888 - يىلى زاڭگۇي يېزىسىنىڭ تەڭلە

ئېرىق دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن مەشغۇل بولغان. تاماق تاللىمىغان، سوغۇق سۇ ئىچىشكە، گۆشنى كۆپ يېيىشكە ئادەتلەنگەن. جىسمانىي ئەمگەكتىن ئايرىل- مىغان. كەيىپ قىلمىغان. ئۆمرىدە يەتتە قېتىم ئۆيلەنگەن بولۇپ ئىككى ئوغۇل، ئىككى قىز پەرزەنت كۆرگەن. ئۇ چاشقان يىللىق بولۇپ، بۇ يىل 104 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ ھېلىھەم تېنى ساغلام. كۆرۈش، ئاڭلاش ئىقتىدارى ياخشى.

جەمىلە ھېزىمەت

جەمىلە ھېزىمەت 1888-يىلى زاڭگۇي يېزىسىنىڭ بۇلاق دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلە ئىشلىرى ۋە ئېتىز ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. كۆڭلى-كۆكسىنى كەڭ تۇتۇپ، ئاچچىقلانمى- غان. سوغۇق سۇ ئىچىشكە، قوناق تامىقىنى كۆپ ئىستې- مال قىلىشقا ئادەتلەنگەن. غەلۋە-پاراڭ، جېدەل-ماجىرا بولغان جايلارغا بارمىغان. ئۆمرىدە ئىككى نىكاھلىق بولۇپ، ئىككى ئوغۇل، بىر قىز تۇغقان. ئۇ چاشقان يىللىق بولۇپ، بۇ يىل 104 ياشقا كىرگەن. سالامەتلىكى بىر ئاز ناچارلى- شىپ قالغان.

بەختىخان قاسىم

بەختىخان قاسىم 1888 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ ئاقتىكەن جايى دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇ-

غۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. تاماق تاللىمىغان، قورۇق نان دېمىشكە، سوغۇق سۇ ئىچىشكە ئادەتلەنگەن. ئۇ چاشقان يىللىق بولۇپ، 104 ياشقا كىرگەن. كۆرۈش، ئاڭلاش سېزىمى، ئىشتىھاسى ياخشى. ئۆزى يول يۈرەلەيدۇ.

خالچىخان تاجى

خالچىخان تاجى 1888 - يىلى چودا يېزىسىنىڭ چىڭگىلىك دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى، ئۆي ئىشلىرى ۋە ئاياق زەربىش نانارلىق قول ھۈنەر بىلەن شۇغۇللانغان. تاماق تاللىمىغان، مېۋە - چېۋىنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. توغراق شىرنىسىنى ئىچكەن (شۇ يەردىكى كونىلارنىڭ ئېيتىشىچە توغراقتىن ئاققان شىرنىدىك سۇنى ئىچسە ئادەمنىڭ تەن ساغلاملىقىغا پايدىلىق ئىكەن.) ئۇ ئۆمرىدە ئىككى نىكاھتىن بولغان. تۆت پەرزەنت كۆرگەن. ئۇ چاشقان يىللىق بولۇپ، بۇ يىل 104 ياشقا كىرگەن.

ئايشىخان ئابدۇللا

ئايشىخان ئابدۇللا 1889 - يىلى سانجۇ يېزىسىنىڭ توغرا تازغۇن كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۆمرىدە ئۈچ نىكاھلىق بولۇپ، بىر ئوغۇل، ئۈچ قىز تۆت بالا تۇغقان. ئۇ كالا يىللىق بولۇپ بۇ يىل 103 ياشقا كىرگەن. ئاڭلاش، كۆرۈش سېزىمى بىر قەدەر ياخشى،

ئۆزى يول يۈرەلەيدۇ. ئۇ كىچىككىدىن باشلاپ سەھەر تۇرۇپ، كەچ يېتىپ، كۆپ ۋاقتىنى ئىش ئەمگەك، ھەرىكەت قىلىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. گۈل - گىياھ ئۆستۈرۈپ ھەر خىل گۈللەرنىڭ پۇرىقىدىن نەپەس ئېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. مۇھىت تازىلىقى ۋە شەخسىي تازىلىققا ئۆزىنىڭ تەن سالامەتلىكىنى ئاسراشقا ئادەتلەنگەن. كۆڭلى - كۆكسىنى كەڭ تۇتۇپ كىشىلەرگە ھەسەت قىلمىغان.

سىباخان سادىق

سىباخان سادىق 1889 - يىلى زاڭگۇي يېزىسىنىڭ قۇمبېغى كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان ھەم ئېرى بىلەن بىللە چەرچەن، قاغىلىق قاتارلىق جايلاردا ئۇزۇن يىل ناۋايچىلىق قىلغان. ئۇ ئۆمرىدە ئىككى نىكاھلىق بولۇپ، كېيىنكى ئېرىدىن ئۈچ ئوغۇل، بەش قىز سەككىز بالا تۇغقان. ئېرى 109 ياشتا قازا قىلغان. ئۇ گۆش ۋە گۆش قىيمىلىق تاماقلارنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. كەچ يېتىپ سەھەر قوپۇپ كۆپ ھەرىكەت قىلغان. سوغۇق سۇ ئىچمىگەن. ئۇ كالا يىللىق بولۇپ بۇ يىل 103 ياشقا كىرگەن. كۆرۈش، ئاڭلاش سېزىمى، ئىشتىھاسى ياخشى. ئۆزى يول يۈرەلەيدۇ. تېنى ھېلىھەم ساغلام.

مودەك تۇرسۇن

مودەك تۇرسۇن 1889 - يىلى زاڭگۇي يېزىسىنىڭ لەڭگەر دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچـ

چېكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق بىلەن مەشغۇل بولغان. ئۆمرىدە ئىككى قېتىم ئۆيلەنگەن بولۇپ كېيىنكى خوتۇنىدىن ئۈچ ئوغۇل، ئىككى قىز بەش نەپەر پەرزەنت كۆرگەن. ئاق ۋە قارا ئاشنى ئارىلاش ئىستېمال قىلغان. سەھەر ناشتا قىلىشقا، ھەمىشە سوغۇق سۇ ئىچىشكە، قىيمىلىق تاماقنى كۆپ يېيىشكە، قۇرۇق نان يېيىشكە ئادەتلەنگەن. ئۇنىڭ ئۆيى كەنتنىڭ ياقىسىدا بولۇپ جاھان غەۋغاسىدىن خالىي يۈرگەن. ئەزەلدىن بىر تال دورا ئىچىپ باقمىغان. ئۇ كالا يىللىق بولۇپ، بۇ يىل 103 ياشقا كىرگەن. ئىشتىھاسى، كۆرۈش، ئاڭلاش ئىقتىدارى ياخشى، تېنى ساغلام

توختى ئەمەتيا

توختى ئەمەتيا 1889 - يىلى چودا يېزىسىنىڭ پەغەز توغراق دېھقانچىلىق مەيدان دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ چارۋا بېقىش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمىنى جاڭگالدا مال بېقىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. كىشىلەر بىلەن ئارىلاشمىغان. قوناق تامىقىنى، مېۋە - چېۋە، گۆشنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. سوغۇق سۇ ئىچىشنى، پىيادە يول يۈرۈشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان. ئۇ كالا يىللىق بولۇپ، بۇ يىل 103 ياشقا كىرگەن. ئۇ كۆمەچ يېيىشنى ۋە توشقان گۆشى يېيىشنى ئۇزۇن يىل داۋاملاشتۇرغان.

توختىخان

توختىخان 1890 - يىلى چودا يېزىسىنىڭ پەغەز

تۇغراق دېھقانچىلىق مەيدانى دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ دېھقانچىلىق ئەمگىكى ۋە ئۆي ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئازادلىقتىن بۇرۇن كىشىلەرگە مەدىكار بولۇپ ئىشلىگەن. تاماق يېلىنمىغان. قوناق تامىقىنى كۆپ ئىستېمال قىلغان. ئۇ يولۋاس يىللىق بولۇپ 102 ياشقا كىرگەن. ئۆمرىدە ئوت ئىسكاھىلىق بولۇپ ئىككى ئوغۇل، بىر يەتتە قىز تۇغقان، بالا ئۇزۇققان بولىسىمۇ، ھازىر يەككە يېڭىغانە تۇرمۇش كەچۈرمەكتە.

مەمەت ھاجىم

كېرىم ھاجىم ئوغلى مەمەت ھاجىم 1885 يىلى گۇما بازار ئىچىدە ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇ دەسلەپكى دىنىي ساۋاتىنى گۇما خانىقاسىدا، چىقارغاندىن كېيىن قاغىلىق، يەكەن، قاتارلىق جايلارغا بېرىپ بىلىم تەھسىل قىلغان. 1903 - يىلى 18 يېشىدا دادىسى بىلەن ھەرەمگە بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىپ قايتقان. بۇ جەرياندا ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسى كېڭەيگەن. ئۇ ھەرەمدىن قايتقاندىن كېيىن ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ ساتىراشلىق، تومۇر تىلىپ قان ئېلىش، شەخەك قۇيۇش، چىش تارتىش قاتارلىق ئىشلارنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرۇپ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلغان.

ئۇ بالا ۋاقتىدىن باشلاپ شېئىر يادلاش، كىتاب كۆرۈشكە ئامراق چوڭ بولغان. ھەمىشە مىرزەخمەت ھاجىم، نەخسۇت ئاخۇنۇم قاتارلىق تېۋىپلار ۋە قادىرجان زەر-

گەر قاتارلىق بىلىملىك كىشىلەر بىلەن ھەمسۆھبەتتە
بولغان. ئۇ ناھايىتى ئېغىر بېسىق، يۇۋاش، خۇشخۇي
ئادەم بولۇپ، ئۆمرى ئىچىدە كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش-
جېدەل قىلمىغان، كەيىپ قىلمىغان. ئۇ ئىككى نىكاھلىق
بولۇپ ئۇن پەرزەنت كۆرگەن. ياش ۋاقتىدىن باشلاپ
جىنسىي مۇناسىۋەتكە چەك قويغان، ھەر قانداق شارائىتتا
تۈن نىسپىدىن بۇرۇن ئەر-خوتۇنچىلىق قىلمىغان. ئۇ
سەھەر تۇرۇپ ئىبادەت بىلەن بولۇشنى، كۆپ ھەرىكەت
قىلىشنى، ناشتىنى بۇرۇن قىلىشنى، (كۆپىنچە ئۇماچ
ئىچىشنى)، چۈشتە گۆش، پولۇ قاتارلىق قۇۋۋەتلىك تاماق-
لارنى تويغۇچە يېيىشنى، كەچلىك تاماقنى سائەت بەشتە
يېيىشنى، ئۇنىڭدىن كېيىن قوشۇمچە تاماق يېمەسلىكنى،
ئورۇق-سېمىزلىكتە ئوتتۇراھال تۇرۇشنى ئادەتكە ئايلان-
دۇرغان. چىشىدا قاتتىق نان، گۆش، مېۋە-چېۋە قاتار-
لىقلارنى چىشلەپ تارتىپ يېيىشتىن پەرھىز قىل-
غان. شۇڭا ئۆمرى ئىچىدە، بىر قېتىممۇ چىشى ئاغرىمىغان،
چۈشۈپ كەتمىگەن. ئۇ 1992 - يىلى 4 - ئايدا 107
يېشىدا ئۆز ئۆيىدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

سارىخان

ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپىنى سارىخان 1879 -
يىلى كەڭقىر قىرغىز مىللىي يېزىسىنىڭ سىرىققىر دېگەن
يېرىدە قىرغىز چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈر-
لۈك دەۋرىدە دادىسىدىن دىنىي تەلىم ئېلىش ئارقىلىق
قۇرئان ساۋاتىنى چىقارغان. كىچىكىدىن باشلاپ قوي بې-

ئىمىش، چاچاق ئىگىلىرىش، تاماق ئىچىش، سېرىق ياغ ئىچىش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ھەمىشە سەھەر تۇرۇپ كۆپ ھەرىكەت قىلغان. ساپ ھاۋادىن نەپەس ئالغان. ئەتىگەنلىك ناشتىنى بۇرۇن قىلغان. سۈت-قېتىق، گۆش، سېرىق ماي قاتارلىقلارنى، قوناق، ئارپا، پۇرچاق تاماقلىرىنى كۆپرەك ئىستېمال قىلغان، چېيىغا مانجۇ تاغلىرىدىن چىقىدىغان گۈلبىنەپشە، يۈرەك ئوتى، تاش چېچىكى، گۈل چاي قاتارلىقلارنى ئىچكەن.

يەنە ئۇ ئۆمرىدە بىر نىكاھلىق بولغان بولۇپ (ئېرى ئاقنەزەرئاكا قىرغىزلارنىڭ سەردارى ئىدى) تۆت ئوغۇل، تۆت قىز، سەككىز پەرزەنت كۆرگەن. ھازىر بىر ئوغۇل، ئۈچ قىزى ھايات ياشىماقتا. ھازىر ئۇنىڭ ئىشتىھاسى، ئاڭلاش سېزىمى ياخشى، يېنىك ئۆي ئىشلىرىنى قىلالايدۇ. قۇرئان ئوقۇيالايدۇ.